

RAPORT

PRIVIND
EXERCITAREA
JURISDICȚIEI
CONSTITUȚIONALE
ÎN ANUL 2016

SECRETARIATUL PARLAMENTULUI REPUBLICII MOLDOVA	
D.D.P. Nr.	2194
"22"	11 2017
Ora	

PROIECT UE
SUPPORT PENTRU CURTEA
CONSTITUȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2016 este editat de Curtea Constituțională a Republicii Moldova cu sprijinul Proiectului Uniunii Europene „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova“

Responsabil de ediție: *Rodica Secieru, Secretar General al Curții Constituționale*
Coordonator: *Lilia Rusu (Direcția juridică-Grefă)*
Echipa de selecție: *Maria Strulea, Natalia Vilcu-Bajurean (Secția Cercetare și Analiză)*
Redactor: *Nina Pârțac (Secția Editorială)*

Editura Arc
str. G. Meniuc nr. 3, Chișinău, MD 2009;
tel.: (+373 22) 73-36-19, 73-53-29; fax (+373 22) 73-36-23
e-mail: info.edituraarc@gmail.com; www.edituraarc.md

Coperta: *Mihai Bacinschi*
Redactor tehnic: *Marian Motrescu*

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Curtea Constituțională. Raport privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2016 / Curtea Constituțională Rep. Moldova; resp. ed.: Rodica Secieru; coord.: Lilia Rusu. – Chișinău: Arc, 2016 (Tipogr. „Fiscservinform“). – 200 p.

Referințe bibliogr. în subsol. – Apare cu sprijinul Proiectului Uniunii Europene „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova“. – 200 ex.

ISBN 978-9975-137-

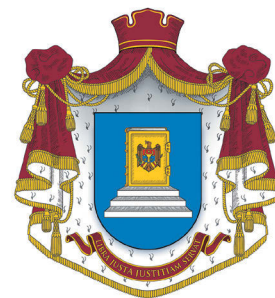
342.565.2(478)(047)

C 97

ISBN 978-9975-137-

RAPORT

PRIVIND EXERCITAREA
JURISDICȚIEI CONSTITUȚIONALE
ÎN ANUL 2016

CHIȘINĂU 2017

Republica Moldova
CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

HOTĂRÂRE

cu privire la aprobarea Raportului
privind exercitarea jurisdicției
constituționale în anul 2016

*Chișinău,
19 ianuarie 2017*

ÎN NUMELE REPUBLICII MOLDOVA,
CURTEA CONSTITUȚIONALĂ, STATUÂND ÎN COMPONENTA:

Alexandru TĂNASE, *președinte*,
DI Aurel BĂIEȘU,
DI Igor DOLEA,
DI Victor POPA,
DI Tudor PANȚÎRU,
DI Veaceslav ZAPOROJAN, *judcători*,

cu participarea Secretarului General, Rodica SECRIERU,

examinând în ședință plenară Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2016,

conducându-se de prevederile art.26 din Legea nr.317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, art.61 alin.(1) și art.62 lit. f) din Codul jurisdicției constituționale nr.502-XIII din 16 iunie 1995,

în temeiul art.10 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, art.5 lit. i) și art.80 din Codul jurisdicției constituționale,

HOTĂRĂȘTE:

1. Se aprobă Raportul privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2016, conform anexei.
2. Prezenta hotărâre se publică în „*Monitorul Oficial al Republicii Moldova*“.

Președinte

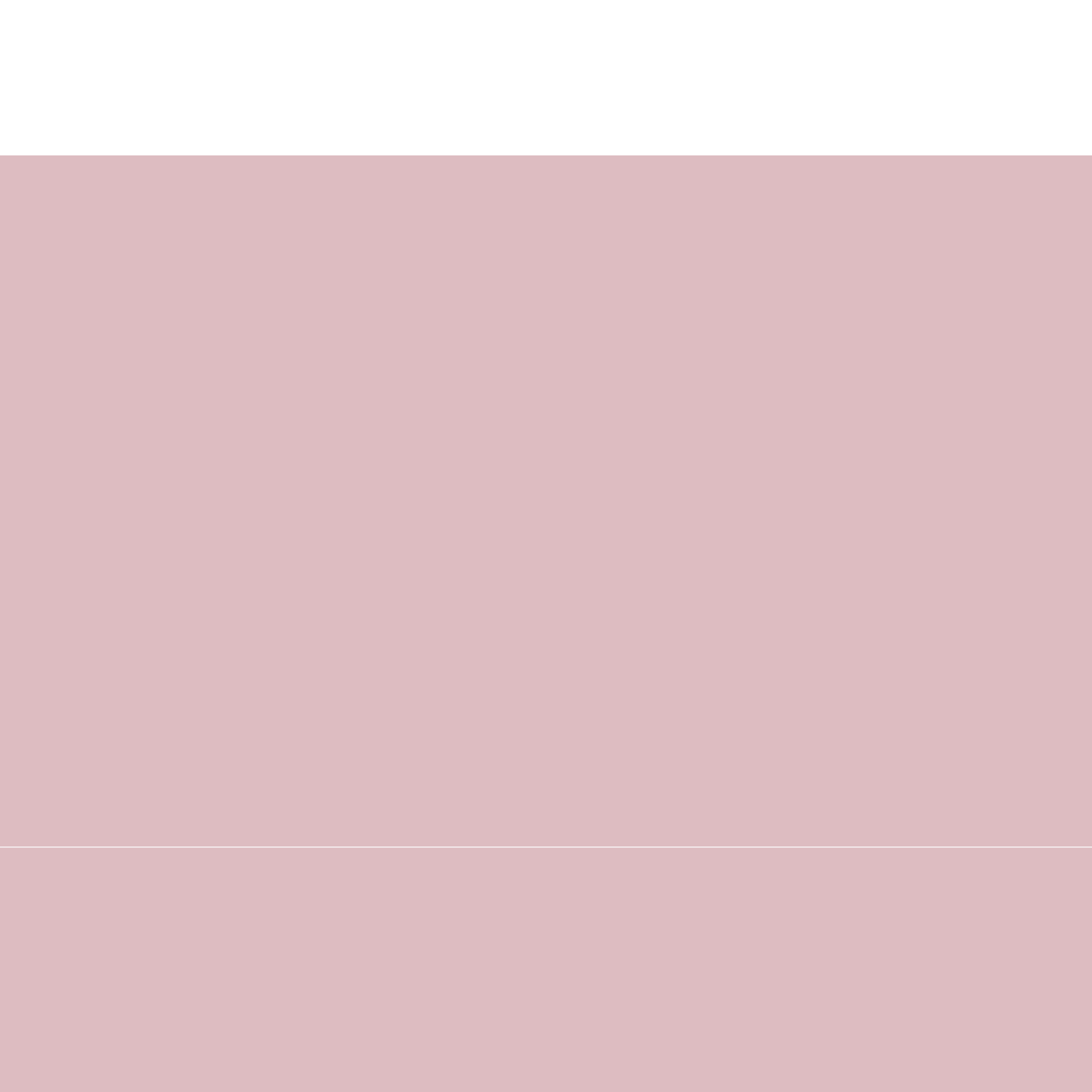
Alexandru TĂNASE

Chișinău,
19 ianuarie 2017,
HCC nr. 1

Aprobat
prin Hotărârea Curții Constituționale
nr. 1 din 19 ianuarie 2017

RAPORT

PRIVIND EXERCITAREA
JURISDICȚIEI CONSTITUȚIONALE
ÎN ANUL 2016

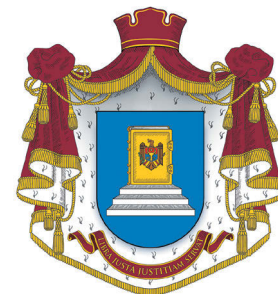
TITLUL

SISTEMUL CONSTITUȚIONAL
ÎN REPUBLICA MOLDOVA

I

TITLUL I

SISTEMUL CONSTITUȚIONAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

A | STATUTUL ȘI ATRIBUȚIILE CURȚII CONSTITUȚIONALE

Statutul Curții Constituționale, unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova, autonomă și independentă față de puterile legislativă, executivă și judecătorească, este consacrat de Constituție, care stabilește, concomitent, principiile și principalele atribuții funcționale ale Curții. Statutul Curții Constituționale este determinat de rolul său primordial de a asigura respectarea valorilor statului de drept: garantarea supremației Constituției, asigurarea realizării principiului separației puterilor în stat, asigurarea responsabilității statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat. Aceste funcții majore sunt realizate prin intermediul instrumentelor garantate de Constituție.

În cadrul bunei organizări a autorității statului, rolul Curții Constituționale este esențial și definitoriu, reprezentând un adevărat pilon de susținere a statului și democrației, de garantare a egalității în fața legii, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Totodată, Curtea Constituțională contribuie la buna funcționare a autorităților publice în cadrul raporturilor constituționale de separație, echilibru, colaborare și control reciproc ale puterilor statului.

Atribuțiile constituționale, prevăzute de art. 135 din Constituție, sunt dezvoltate în Legea nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională și Co-

dul jurisdicției constituționale nr. 502-XIII din 16 iunie 1995, care reglementează, *inter alia*, procedura de examinare a sesizărilor, modul de alegere a judecătorilor Curții Constituționale și a Președintelui Curții, atribuțiile, drepturile și responsabilitățile acestora. Astfel, în temeiul prevederilor constituționale, Curtea Constituțională:

- a) exercită, la sesizare, controlul constituționalității legilor, regulamentelor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și dispozițiilor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;
- b) interpretează Constituția;
- c) se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției;
- d) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;
- e) confirmă rezultatele alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova, validează mandatele deputaților și al Președintelui Republicii Moldova;
- f) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova, interimatul funcției de Președinte, imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile;
- g) rezolvă excepțiile de neconstituționalitate a actelor juridice;
- h) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid.

B | JUDECĂTORII CURȚII CONSTITUȚIONALE

Potrivit articolului 136 din Constituție, Curtea Constituțională este compusă din șase judecători, numiți pentru un mandat de șase ani.

În perioada octombrie 2014 – iulie 2016 Curtea Constituțională a funcționat în componența a cinci judecători. La 6 iulie 2016, prin Hotărârea Guvernului nr. 840, dl Veaceslav Zaporojan a fost numit în calitate de judecător al Curții Constituționale și de la această dată Curtea își exercită activitatea de jurisdicție constituțională în componență deplină.

Astfel, în 2016 Plenul Curții Constituționale a fost următorul (*în ordinea accederii în funcție*):

1. Alexandru TĂNASE, președinte
2. Igor DOLEA,
3. Tudor PANTÎRU,
4. Aurel BĂIEȘU,
5. Victor POPA,
6. Veaceslav ZAPOROJAN, judecători.

De la fondarea Curții Constituționale au activat 21 de judecători constituționali.

C | SESIZAREA CURȚII

Curtea Constituțională își exercită atribuțiile la sesizarea subiecților abilitați cu acest drept. Legislația Republicii Moldova nu conferă Curții competența de a exercita jurisdicția constituțională din oficiu. Astfel, conform art.25 din Legea cu privire la Curtea Constituțională, cuprinzând modificările operate prin *Legea nr.24 din 04.03.16*, și art. 38 alin. (1) din Codul jurisdicției constituționale, dreptul de sesizare al Curții Constituționale îl au:

- a) Președintele Republicii Moldova;
- b) Guvernul;
- c) ministrul justiției;
- d) Curtea Supremă de Justiție;
- f) Procurorul General;
- g) deputatul în Parlament;
- h) fracțiunea parlamentară;
- i) Avocatul Poporului;
- i¹) Avocatul Poporului pentru drepturile copilului;
- j) consiliile unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi sau al doilea, Adunarea Populară a Găgăuziei (Gagauz-Yeri) – în cazurile de supunere controlului constituționalității a legilor, regulamentelor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor, ordonanțelor și a dispozițiilor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, care nu corespund art. 109 și, respectiv, art. 111 din Constituția Republicii Moldova.

Sesizările înaintate de subiecții cu drept de sesizare trebuie să fie motivate și să corespundă cerințelor de formă și de conținut prevăzute de art. 39 din Codul jurisdicției constituționale și de Regulamentul privind procedura de examinare a sesizărilor depuse la Curtea Constituțională, aprobat prin Decizia Curții Constituționale nr. AG-3 din 03 iunie 2014. Curtea Constituțională soluționează sesizarea în termen de 6 luni de la data depunerii, termen care poate fi prelungit prin decizia Președintelui Curții.

D | ELEMENTE INEDITE ALE JURISPRUDENȚEI CONSTITUȚIONALE ÎN ANUL 2016

1 | EXCEPȚIA DE NECONSTITUȚIONALITATE

La 9 februarie 2016 Curtea Constituțională a adoptat *Hotărârea nr. 2 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova*, prin care a stabilit că nu doar Curtea Supremă de Justiție, dar și alte instanțe judecătorești (judecătoriile și curțile de Apel) au dreptul de a sesiza Curtea Constituțională în vederea ridicării excepției de neconstituționalitate a prevederilor legale care sunt sau urmează a fi aplicate la examinarea unui litigiu aflat pe rol.

Prin definiție, instituția ridicării *excepției de neconstituționalitate* oferă instanțelor posibilitatea soluționării situațiilor în care, în cadrul judecării unei cauze, părțile sau judecătorul se confruntă cu o incertitudine în privința constituționalității normelor ce urmează a fi aplicate.

Excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată în fața instanței de judecată de către **oricare dintre părți** sau reprezentantul acesteia, precum și de către **instanța de judecată din oficiu**.

Sesizarea privind controlul constituționalității unor norme ce urmează a fi aplicate la soluționarea unei cauze se prezintă direct Curții Constituționale de către judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, curților de apel și judecătoriilor, pe rolul cărora se află cauza.

Judecătorul ordinar nu se pronunță asupra temeiniciei sesizării sau asupra conformității cu Constituția a normelor contestate, **limitându-se exclusiv la verificarea întrunirii următoarelor condiții:**

- (1) obiectul excepției intră în categoria actelor cuprinse la articolul 135 alin. (1) lit. a) din Constituție;
- (2) excepția este ridicată de către una din părți sau reprezentantul acesteia, sau indică că este ridicată de către instanța de judecată din oficiu;
- (3) prevederile contestate urmează a fi aplicate la soluționarea cauzei;
- (4) nu există o hotărâre anterioară a Curții având ca obiect prevederile contestate.

Prin rațiunea existenței sale, excepția de neconstituționalitate constituie o garanție constituțională a drepturilor și libertăților conferite cetățenilor pentru apărarea lor împotriva unor eventuale abateri ale legiuitorului prin instituirea unor norme contrare Constituției. Dat fiind faptul că Legea Supremă nu stabilește expres dreptul cetățenilor de a se adresa Curții Constituționale, excepția de neconstituționalitate reprezintă o cale de acces indirect al persoanelor fizice la Curtea Constituțională, fapt ce se încadrează în șirul de acțiuni întreprinse în vederea garantării dreptului la un proces echitabil. Totodată, această cale indirectă oferă posibilitate Curții Constituționale, în calitate de garant al supremației Constituției, să-și exercite controlul asupra puterii legislative cu privire la respectarea drepturilor și libertăților fundamentale.

2 CONTROLUL CONSTITUȚIONALITĂȚII AMENDAMENTELOR CONSTITUȚIONALE

La 4 martie 2016 Curtea Constituțională a pronunțat *Hotărârea privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova* (privind modul de alegere a Președintelui).

Curtea a menționat că prevederile constituționale referitoare la revizuirea Constituției sunt determinate de noțiunea, natura și scopul Constituției înseși. În acest sens, orice revizuire poate fi operată doar cu respectarea principiilor supremației Constituției, stabilității acesteia, unității materiei și echilibrului valorilor consacrate prin Legea Supremă, precum și a atribuției Curții Constituționale de a se pronunța în privința inițiativelor de

revizuire a Constituției în cadrul competenței partajate a Parlamentului și a Curții în procesul de modificare a Constituției.

Curtea a relevat că stabilitatea Constituției este una dintre caracteristicile care, împreună cu celelalte caracteristici ale acesteia, diferențiază procedurile de adoptare a modificărilor la Constituție de cele referitoare la adoptarea altor categorii de legi. În acest scop, în Constituție sunt inserate diverse modalități tehnice rigide de protecție a stabilității acesteia.

De asemenea, Curtea a subliniat că nu poate fi adoptată nici o modificare a Constituției care ar afecta armonia prevederilor Constituției sau armonia valorilor consacrate prin acestea.

Astfel, în cazul modificării Constituției, trebuie să se țină seama de faptul că aceasta este un act integral, toate prevederile Constituției fiind interconectate până la gradul la care conținutul unor prevederi ale Constituției determină conținutul altor prevederi ale acesteia. Prevederile Constituției formează un sistem armonios, astfel încât nici o prevedere a Constituției nu poate fi contrară celorlalte prevederi ale acesteia. Natura Constituției de act cu forță juridică supremă și ideea de constituționalitate implică faptul că nu există și nici nu pot exista lacune sau contradicții interne ale Constituției.

Din această perspectivă, modificarea Constituției nu poate face ca prevederile Constituției sau valorile consacrate prin prevederile sale să intre în contradicție unele cu altele.

Pornind de la argumentele invocate mai sus, Curtea Constituțională a statuat că în sensul articolului 135 alin. (1) lit. c) coroborat cu prevederile articolelor 141 alin.(2) și 143 alin. (1) din Constituție:

- a) După pronunțarea avizului de către Curtea Constituțională, nu se admit intervenții în textul proiectului legii de revizuire a Constituției, iar ignorarea sau depășirea acestuia pot servi drept temei pentru nulitatea modificărilor astfel operate.
- b) În cazul amendamentelor deputaților, acceptate de Parlament în lectura a doua, la un proiect de lege privind revizuirea Constituției este necesară avizarea repetată de către Curtea Constituțională.
- c) În cazul în care Curtea Constituțională avizează repetat un proiect de lege de revizuire a Constituției, amendat substanțial în cadrul celei de-a doua lecturi în

Parlament, acest proiect urmează să parcurgă toate procedurile expuse la articolul 143 alin. (1) din Constituție.

În acest context, Curtea a declarat neconstituționale prevederile legii de revizuire a Constituției referitoare la modul de alegere a Președintelui Republicii Moldova de către Parlament cu votul a 3/5 din numărul deputaților. În consecință, Curtea a revigorat redacția art. 78 și a art. 89 în vigoare până la operarea modificărilor în baza Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova.

E | RAPORTUL DE EVALUARE A CURȚII CONSTITUȚIONALE ÎN CADRUL MISIUNII DE EVALUARE A INSTITUȚIILOR DE DREPT DIN REPUBLICA MOLDOVA (*PEER REVIEW*)

La data de 27 mai 2016 a fost lansat public Raportul general de evaluare al Misiunii de experți ai Uniunii Europene privind structura și activitatea instituțiilor de drept ale statului, în cadrul căruia, pe lângă alte instituții de stat, a fost analizată și activitatea Curții Constituționale. Scopul misiunii de evaluare a constat în stabilirea gradului de funcționalitate și a nivelului de independență al Curții Constituționale, în calitate de experți ai UE fiind cooptați dl *Alexander Balthasar* (Austria), președintele Institutului pentru organizare statală și reforma administrativă din cadrul Cancelariei federale austriece (Biroul Prim-ministrului), membru al Biroului Comitetului director pentru democrație și guvernanță al Consiliului Europei, profesor de drept constituțional și teorie politică generală în cadrul Universității Karl-Franzens din Graz, și dl *Michael Groepper* (Germania), fost judecător al Curții Administrative Supreme a Germaniei.

Raportul a fost elaborat la solicitarea Parlamentului și Guvernului Republicii Moldova, în contextul Strategiei de reformă a sectorului justiției 2012-2016. Evaluarea a avut loc în perioada 30 noiembrie – 5 decembrie 2015 și s-a axat în principal pe discuțiile avute cu judecătorii Curții, funcționarii Secretariatului Curții, precum și pe interviuri realizate cu Președintele Curții Supreme de Justiție, Procurorul General, alte persoane din cadrul procuraturii, reprezentanții Uniunii Europene și ai Consiliului Europei la Chișinău, reprezentanții mediului academic, ai Uniunii Avocaților și ai societății civile.

Concluziile și recomandările raportului UE privind CCM

Activitatea generală a Curții Constituționale. Curtea Constituțională este o instituție funcțională, bine organizată și dotată atât cu resurse umane, cât și cu resurse materiale. Judecătorii și personalul instituției dau dovadă de o pregătire adecvată și își desfășoară activitatea profesionist. Poate fi încurajată metoda de lucru prin care hotărârile sunt fundamentate atât pe principiile generale de drept și prevederile actelor internaționale, cât și pe normele constituționale.

Independența Curții. Pentru că independența Curții este o problemă instituțională de bază, experții au constatat că atât cadrul constituțional, cât și prevederile care asigură implementarea acestora, ca atare, sunt conforme standardelor europene. Cu toate acestea, există indicii că această independență trebuie apărută în continuare de impedimentele create de unii actori politici. Totodată, experții au apreciat pozitiv existența garanțiilor constituționale și faptul că instanța dispune de buget propriu.

Judecătorii CCM. Potrivit constatărilor experților, posibilitatea numirii judecătorilor constituționali pentru al doilea mandat poate afecta independența acestora și poate submina încrederea publicului. În această ordine de idei, experții recomandă extinderea mandatului judecătorilor CCM până la 9 ani și excluderea numirii pentru un al doilea mandat. În ceea ce privește vacanța funcției de judecător, *misiunea a constatat că o atare situație poate afecta activitatea instanței. Prin urmare, experții au apreciat pozitiv hotărârea CCM privind prelungirea mandatului judecătorilor CCM și ai Curții Supreme de Justiție până la desemnarea noilor judecători, fapt ce are menirea de a exclude blocajele în activitate.*

Accesul direct la CCM în vederea exercitării controlului constituționalității actelor normative. Potrivit experților, în cazul în care este ridicată o excepție de neconstituționalitate a unei legi în fața unei instanțe de drept comun, nici instanța pe rolul căreia se află cererea și nici Curtea Supremă nu trebuie să facă abuz de „funcția lor de filtru“.

Subiecții cu drept de sesizare. Experții au constatat un catalog destul de extins de subiecți abilitați cu acest drept. Deși nu este asigurat accesul direct al cetățenilor la CCM, ei au la dispoziție, cel puțin *de jure*, diverse opțiuni pentru accesul indirect – prin intermediul Avocatului Poporului, procurorului, deputatului în Parlament. În acest context, experții nu încurajează recursul direct al cetățenilor la CCM, întrucât această pro-

cedură ar produce o schimbare totală a structurii actuale a CCM și a metodelor de lucru consacrate. De asemenea, este încurajată posibilitatea accesului direct al instanțelor inferioare.

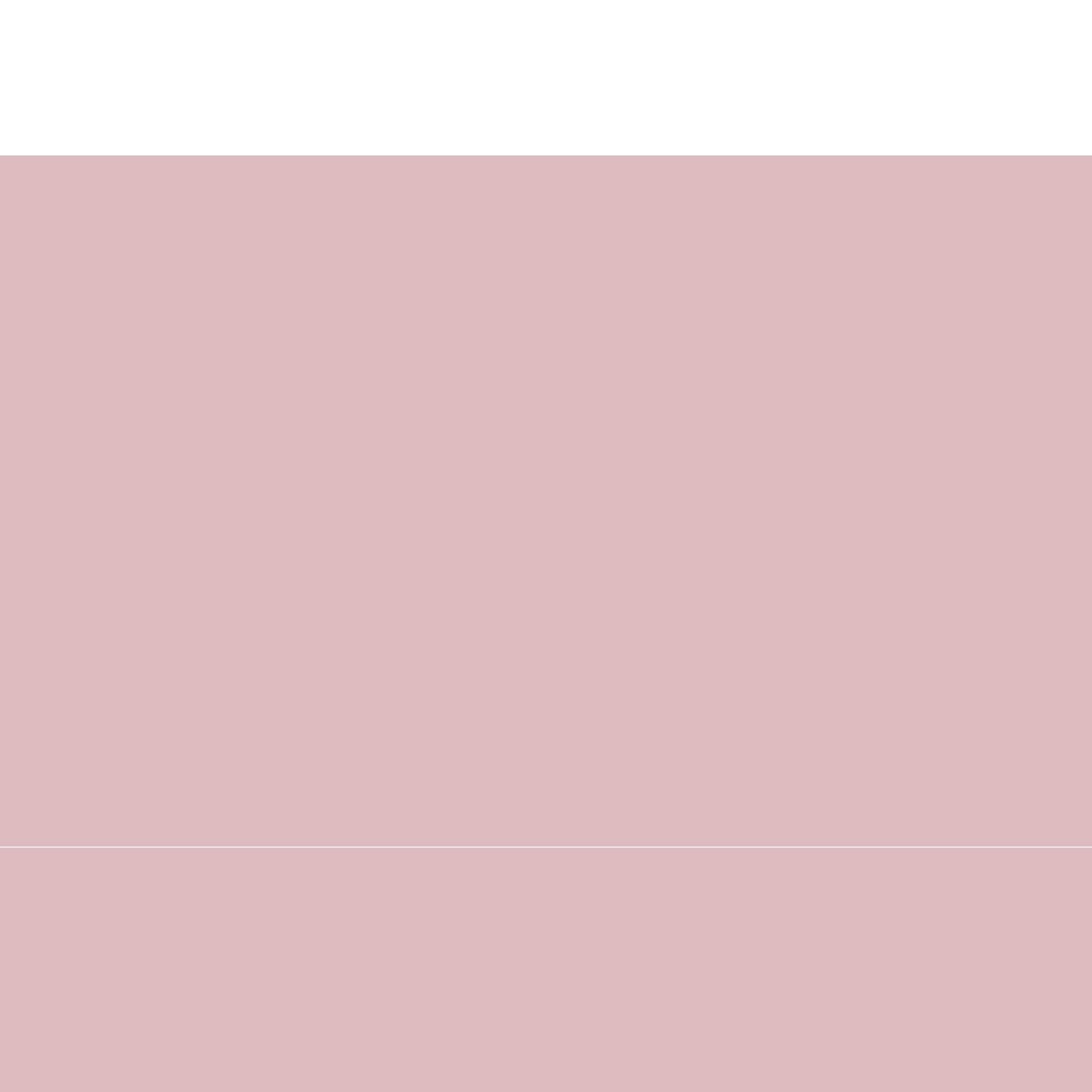
Concluzie generală. Experții au subliniat lipsa unei necesități stringente de a adopta amendamente majore la cadrul legislativ care reglementează activitatea CCM, întrucât acesta oferă suficientă independență instituției și judecătorilor, iar actele CC corespund standardelor de calitate ale statelor Uniunii Europene.

F | REFORMA CURȚII CONSTITUȚIONALE

În baza recomandărilor expuse în Raportul de evaluare a Curții Constituționale (*Peer Review*) și a Studiului privind consolidarea rolului Curții Constituționale, elaborat în cadrul Strategiei de Reformă a Sectorului Justiției, Ministerul Justiției, prin Ordinul nr. 550 din 18 mai 2016, a creat grupul de lucru pentru revizuirea legislației privind organizarea și funcționarea CCM. Din acest grup de lucru fac parte deputați în Parlament, reprezentanți ai CCM și ai mediului academic, precum și experți ai Uniunii Europene din cadrul proiectului „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”.

Astfel, la prima etapă a activității grupului, a fost elaborat proiectul legii constituționale prin care s-a propus modificarea și completarea articolelor 135 și 136 din Constituție. Propunerile vizează, în special, clarificarea subiecților cu drept de sesizare a Curții, în contextul Hotărârii Curții Constituționale nr. 2 din 9 februarie 2016, atribuind dreptul de a ridica excepția de neconstituționalitate tuturor instanțelor judecătorești (judecătorii, curți de apel și Curtea Supremă de Justiție). Celelalte modificări vizează majorarea numărului de judecători constituționali de la șase la șapte, precum și extinderea mandatului judecătorului CCM de la șase la nouă ani, fiind stabilită expres imposibilitatea prelungirii mandatului.

Curtea Constituțională și-a expus opinia asupra acestui proiect prin Avizul nr. 7 din 6 decembrie 2016, proiectul fiind înaintat Parlamentului spre examinare la data de 22 decembrie 2016. Astfel, conform procedurii de revizuire a Constituției, proiectul va putea fi adoptat după cel puțin 6 luni de la data prezentării acestuia în Parlament.

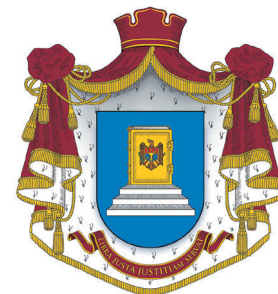

TITLUL
ACTIVITATEA
JURISDICȚIONALĂ

II

TITLUL II

ACTIVITATEA JURISDICTIONALĂ

A | APRECIEREA CURȚII

1 PROTECȚIA DREPTURILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

1.1. Principiul egalității și nediscriminării

Dreptul la nediscriminare, garantat de articolul 14 din Convenția Europeană, nu are o existență de sine stătătoare, deoarece se aplică doar drepturilor și libertăților garantate de Convenție, însă, potrivit jurisprudenței Curții, are o semnificație autonomă (*Eweida și alții c. Marii Britanii*, 15 ianuarie 2013) (*HCC nr. 14 din 16.05.2016*¹, §53).

În acest context, Curtea Europeană a precizat că lista de drepturi garantate de articolul 14 din Convenția Europeană nu este limitativă, **fiind interzisă orice discriminare, indiferent de criteriul** care stă la baza ei (*Rasmussen c. Danemarcei*, § 34, hotărâre din 28 noiembrie 1984, A.87) (*HCC nr.14 din 16.05.2016*, §54).

Conform jurisprudenței constante a Curții Europene, pentru a se pune problema aplicabilității articolului 14 din Convenție, trebuie să se constate o diferență de tratament între persoane plasate în situații comparabile. O asemenea diferență este discriminatorie

¹ Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 16.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 1 alin. (2) lit.c) din Legea nr. 121 din 25 mai 2012 cu privire la asigurarea egalității (*nediscriminarea pe motive de religie*)

dacă nu prezintă **o justificare obiectivă și rezonabilă, respectiv, dacă nu urmărește un scop legitim sau dacă nu există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul vizat**. Statele contractante beneficiază de o marjă largă de apreciere pentru a determina dacă și în ce măsură diferențele între situații similare justifică distincția în tratament (*Schalk și Kopf c. Austriei*, § 96, *Burden c. Regatului Unit*, § 60) (*HCC nr. 14 din 16.05.2016*, §55).

Totodată, articolul 14 din Convenția Europeană nu interzice unui stat-membru să trateze diferențiat grupurile (religioase), cu scopul de a corecta „inegalitățile factuale” între ele; într-adevăr, în anumite circumstanțe, eșecul în încercarea de a corecta inegalitatea prin tratament diferențiat poate în sine da naștere unei încălcări a articolului menționat. Diferența de tratament este, oricum, discriminatorie dacă nu are o justificare obiectivă și rezonabilă (*HCC nr. 14 din 16.05.2016*, §56).

În acest context, Curtea a observat că în manifestarea opiniilor și convingerilor religioase li se poate impune obligația de a evita, în măsura în care este posibil, expresii care sunt neîntemeiat de ofensive pentru alții și, prin urmare, cauzează o încălcare a drepturilor, necontribuind sub nici o formă la o dezbatere publică susceptibilă să promoveze un progres în relațiile dintre oameni (*Gündüz c. Turciei*, hotărâre din 4 decembrie 2003, § 37) (*HCC nr. 14 din 16.05.2016*, §57).

1.2. Accesul liber la justiție

1.2.1. Accesul la justiție al persoanelor declarate incapabile și al persoanelor cu capacitate de exercițiu limitată

Potrivit art. 20 alin. (2) din Constituție, nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție. Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor sale legitime (*HCC nr. 33 din 17.11.2016*², §125).

Totodată, limitările prevăzute de către legiuitor nu trebuie să fie de natură să aducă atingere însăși substanței dreptului de acces la justiție (*HCC nr. 33 din 17.11.2016*, §126).

² Hotărârea Curții Constituționale nr.33 din 17.11.2016 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul civil și Codul de procedură civilă al Republicii Moldova (*capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități mintale*)

Potrivit Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, statele părți la Convenție trebuie să asigure un acces efectiv la actul de justiție pentru persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv prin asigurarea de ajustări de ordin procedural și adecvate vârstei, pentru a le facilita un rol activ ca participanți direcți și indirecti, inclusiv ca martori, în toate procedurile legale, inclusiv etapele de investigație și alte etape preliminare (art. 13 alin. (1)) (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §127*).

Curtea a reținut că deciziile luate de reprezentanții legali în numele persoanelor incapabile nu reflectă întotdeauna voința și preferințele acestora. Or, după declararea incapacității unei persoane, aceasta devine total dependentă de tutorele său în toate sferile vieții, măsura respectivă fiind deseori aplicată pentru o perioadă nedefinită de timp, iar majoritatea actelor care afectează drepturile persoanei incapabile sunt imposibil de contestat într-un alt mod decât prin intermediul tutorelui (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §130*).

Din aceste considerente, Curtea a conchis că, deși normele legale acordă persoanelor declarate incapabile dreptul să conteste aplicarea tutelei și să solicite restabilirea capacității juridice, rămâne imposibilă apărarea în fața instanței de judecată a altor drepturi, libertăți și interese legitime ale adulților declarați incapabili. Astfel, acordarea unor asemenea posibilități doar reprezentanților legali este inoportună în cazurile în care interesele acestora sunt divergente, creând premisele unor eventuale abuzuri (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §131*).

În cauzele *D.D. c. Lituaniei* (hotărâre din 14 februarie 2012, §118) și *M.S. c. Croației* (nr.36337/10, 25 aprilie 2013, §§80 și 107), Curtea Europeană a reținut că în cazurile în care persoana se află în conflict cu tutorele ei și „acolo unde conflictul poate avea un impact major asupra situației juridice a persoanei” este esențial ca aceasta să beneficieze de dreptul de acces la un tribunal (*HCC nr.33 din 17.11.2016, §132*).

Cu referire la persoanele declarate incapabile, Curtea Europeană, în jurisprudența sa, a constatat faptul că șaptesprezece din douăzeci de sisteme legale studiate prevăd în anumite cazuri accesul direct la instanță pentru orice persoană declarată incapabilă (*Stanev c. Bulgariei*, nr. 36760/06, 17 ianuarie 2012, §§ 88-89) (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §133*).

Totodată, Curtea Europeană a notat faptul că nu ar fi contrar articolului 6 din Convenție faptul prevederii în legislația națională a unor restricții privind dreptul de acces la instanță, în scopul exclusiv de a nu suprasolicita instanțele judecătorești cu cereri excesive sau vădit nefondate (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §134*).

În același timp, Curtea Europeană a constatat că problema suprasolicitării instanțelor judecătorești poate fi evitată prin alte mijloace mai puțin restrictive decât negarea automată a accesului direct al persoanei la instanță, de exemplu, prin limitarea frecvenței depunerii a astfel de cereri sau prin introducerea unui sistem de examinare prealabilă a admisibilității cererii în baza dosarului (a se vedea *Stanev*, citată supra, § 242). Or, din moment ce starea sănătății mintale este o condiție care limitează persoana să acționeze pe cont propriu în societate, inclusiv în fața autorităților, atunci cu atât mai mult acestei persoane trebuie să i se garanteze accesul la cele mai simple acțiuni, cum ar fi, spre exemplu, depunerea unei plângeri în instanța de judecată. Această posibilitate acordată persoanei cu tulburări psihice se află în perfectă conformitate cu dreptul natural subiectiv la libera alegere, a cărui esență constă în „libertatea de a acționa conform propriilor dorințe și alegeri“ (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §135*).

Curtea Europeană a observat că există situații în care dorințele unei persoane cu facultăți mintale reduse pot fi înlocuite în mod valabil cu cele ale unei alte persoane care acționează în contextul unei măsuri de protecție și că uneori este dificilă evaluarea adevăratelor dorințe sau preferințe ale persoanei vizate. Totuși, chiar dacă o persoană a fost privată de capacitate juridică, acest fapt nu înseamnă neapărat că nu poate înțelege situația în care se află (a se vedea *Stanev c. Bulgariei*, citată supra, § 130). Cu toate acestea, importanța exercitării drepturilor procedurale variază în funcție de scopul acțiunii pe care o persoană dorește să o introducă în fața instanței (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §136*).

Curtea a observat că prevederile Codului de procedură civilă stabilesc nulitatea absolută a actelor procesuale întocmite de persoanele declarate incapabile fără a acorda posibilitate instanței de judecată de a le examina și a decide asupra valabilității acestora în funcție de circumstanțe (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §137*).

De asemenea, Curtea a reținut că cererile de chemare în judecată depuse de aceste persoane sunt lăsate de către instanța de judecată fără examinare, fiind restituite sau scoase de pe rol (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §138*).

În aceste condiții, reieșind din standardele internaționale, Curtea a subliniat că actele procedurale întocmite de persoanele incapabile nu pot fi supuse din start unei nulități absolute. La fel, se impune și necesitatea examinării de către instanța de judecată a cererilor de chemare în judecată în funcție de circumstanțe, chiar și fără implicarea obligatorie (acordul) a reprezentantului legal al persoanei incapabile, în cazul în care problema dedusă spre soluționare poate fi examinată doar cu concursul nemijlocit al persoanei care a depus-o (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §142*).

Din aceste motive, Curtea a conchis că dispozițiile articolelor 58 alin. (21) și (6), 170 alin. (1) lit. c) și 267 lit. b) din Codul de procedură civilă limitează nejustificat și într-un mod disproporționat accesul direct la instanța de judecată al persoanelor declarate incapabile în vederea apărării drepturilor și intereselor lor legitime (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §143*).

În lumina celor constatate mai sus cu privire la necesitatea asigurării liberului acces la justiție pentru persoanele declarate incapabile, Curtea a constatat că anularea actelor de procedură întocmite de către adulții cu capacitate de exercițiu limitată reprezintă o restricție cu atât mai disproporționată din moment ce adulții dependenți de anumite substanțe își pot conștientiza și dirija acțiunile lor în anumite situații sau/și la anumite intervale de timp (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §145*).

Totodată, Curtea Europeană a subliniat în repetate rânduri importanța participării persoanei cu tulburări psihice la examinarea chestiunii privind capacitatea sa de exercițiu, din moment ce aceasta deține un rol dublu – în calitate de parte interesată și, în același timp, ca obiect principal de examinare în fața instanței. În special, Curtea Europeană a remarcat că prezența persoanei în privința căreia urmează să se adopte o decizie privind capacitatea juridică este necesară atât pentru a-și prezenta apărarea, cât și pentru a permite judecătorului să-și formeze o opinie cu privire la facultățile sale mentale (a se vedea *Shtukaturov*, § 72; *Kovalev c. Federației Ruse*, nr. 78145/01, 10 mai 2007, §§ 35-37) (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §151*).

Mai mult, Curtea Europeană a considerat că judecătorii, la momentul adoptării unor decizii care au consecințe grave asupra vieții private a persoanelor, după cum sunt cele de privare de capacitate juridică, ar trebui în principiu să aibă un contact direct cu

acele persoane (*X și Y c. Croației*, nr.5193/09, 3 noiembrie 2011, §84) (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §152*).

În aceste spețe, Curtea Europeană a stabilit că deciziile judecătorilor de a examina cauzele doar în baza probelor documentare, fără a vedea și audia reclamanții, nu au fost rezonabile și au încălcat garanțiile prevăzute de art. 6 § 1 din Convenție (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §153*).

În lumina principiilor expuse, Curtea a relevat necesitatea asigurării unei participări efective a persoanei vizate la procesul de examinare a cererii prin care se solicită declararea incapacității acesteia. Curtea a menționat că, în cazul în care prezența persoanei nu este posibilă din motive obiective, instanța de judecată urmează să asigure audierea acesteia la locul aflării ei, constatând, după caz, imposibilitatea comunicării cu aceasta (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §154*).

Curtea a reținut că starea persoanei cu tulburări psihice nu trebuie să împiedice participarea efectivă a acesteia la procesul de examinare a declarării incapacității de exercițiu, cel puțin nu înainte ca această imposibilitate să fie constatată cu certitudine de către instanța de judecată (judecător) în urma întreprinderii tuturor măsurilor necesare (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §155*).

1.2.2. Accesul la justiție al persoanelor cu funcții de demnitate publică

Potrivit Legii nr. 199 din 16 iulie 2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, șeful și adjunctul Oficiului teritorial al Cancelariei de Stat sunt persoane care dețin funcții de demnitate publică. În același timp, Curtea a constatat că pentru aceste funcții cadrul normativ nu **stabilește criterii de numire sau destituire** (*HCC nr. 22 din 22.07.2016³, §58*).

Curtea a menționat că oficiile teritoriale ale Cancelariei de Stat reprezintă subdiviziuni ale Cancelariei de Stat menite să realizeze în teritoriu controlul administrativ de legalitate al actelor autorităților administrației publice locale (*HCC nr. 22 din 22.07.2016, §59*).

³ Hotărârea Curții Constituționale nr.22 din 22.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Anexa la Legea contenciosului administrativ nr. 793 din 10 februarie 2000 (*accesul la justiție al șefului și adjunctului oficiului teritorial al Cancelariei de Stat*)

Potrivit Legii privind administrația publică locală, activitatea autorităților administrației publice locale de nivelurile întâi și al doilea este supusă controlului administrativ, care include controlul legalității și controlul oportunității, realizat de către Cancelaria de Stat prin intermediul oficiilor sale teritoriale (*HCC nr. 22 din 22.07.2016, §60*).

Astfel, având în vedere competențele funcționale, Curtea a menționat că respectivele funcții **nu se înscriu în categoria funcțiilor politice**, care să justifice excluderea persoanelor care le dețin de la protecția drepturilor speciale de muncă (*HCC nr. 22 din 22.07.2016, §61*).

Curtea a menționat că persoanele respective **sunt antrenate în raporturi speciale de muncă**. Ca urmare, deși acestea sunt numite și revocate din funcție prin hotărâre de Guvern în lipsa unor criterii strict determinate, ele **beneficiază de drepturi și garanții speciale de muncă**, ce decurg din normele generale ale legislației muncii și ținând cont de particularitățile contractelor administrative (*HCC nr. 22 din 22.07.2016, §62*).

Curtea a reținut că, spre deosebire de actele de numire și revocare din funcție a altor persoane oficiale de stat, hotărârea Guvernului în privința șefului și adjunctului Oficiului teritorial al Cancelariei de Stat nu poate fi supusă controlului de constituționalitate. Or, în jurisprudența sa, Curtea a menționat că vor fi supuse controlului de constituționalitate actele de numire sau revocare a persoanelor exponente ale unui interes public deosebit, desemnate în funcție pe durata unui mandat, în privința cărora legea stabilește **criterii clare de numire și destituire**. Totodată, Curtea a subliniat că această funcție nu este nici una consfințită la nivel constituțional (*HCC nr. 22 din 22.07.2016, §63*).

Ținând cont de cele menționate, Curtea a reținut că exceptarea actelor de numire și revocare din funcție a șefului și adjunctului Oficiului teritorial al Cancelariei de Stat de la contestarea în instanța de contencios administrativ privează aceste persoane de dreptul de acces liber la justiție și, într-un final, de dreptul la un proces echitabil, contrar articolului 20 din Constituție (*HCC nr. 22 din 22.07.2016, §64*).

1.2.3. Tragerea la răspundere disciplinară în cumul cu răspunderea penală

Răspunderea disciplinară intervine în cazul săvârșirii unei abateri disciplinare, definită ca reprezentând încălcarea cu vinovăție de către persoană a îndatoririlor corespun-

zătoare funcției pe care o deține și a normelor de conduită profesională și civilă prevăzute de lege (*HCC nr. 24 din 14.09.2016*⁴, §73).

În același timp, răspunderea penală intervine în cazul săvârșirii unei fapte (acțiune sau inacțiune) prejudiciabile, prevăzute de legea penală ca infracțiune, săvârșite cu vinovăție și pasibile de pedeapsă penală (*HCC nr. 24 din 14.09.2016*, §74).

Curtea a reținut că fiecare formă a răspunderii juridice îndeplinește cumulativ funcțiile educativă și preventivă, însă modalitatea în care este influențat comportamentul social al oamenilor este diferită, în funcție de importanța valorilor sociale ocrotite din punct de vedere juridic și de consecințele care decurg din încălcarea acestora (*HCC nr. 24 din 14.09.2016*, §75).

Răspunderea penală este întemeiată pe principiul legalității incriminării, potrivit căruia această răspundere este angajată numai pentru acele fapte care sunt expres prevăzute ca infracțiuni, spre deosebire de răspunderea disciplinară, în cazul căreia raportul juridic de răspundere ia naștere în urma săvârșirii de abateri disciplinare (*HCC nr. 24 din 14.09.2016*, §76).

Atât abaterea disciplinară, cât și infracțiunea sunt fapte nepermise, cu urmări antisociale, săvârșite cu vinovăție, dar care se deosebesc sub aspectul obiectului lor, al gradului de pericol social și al competenței în stabilirea faptei și vinovăției (*HCC nr. 24 din 14.09.2016*, §77).

Astfel, fapte de aceeași natură în materialitatea lor pot constitui fie abateri disciplinare, fie infracțiuni, în funcție de o serie de elemente, precum importanța obiectului ocrotirii la un moment dat, împrejurările concrete în care s-a săvârșit fapta, felul și intensitatea vinovăției, urmările faptei, posibilitățile de prevenire a faptelor, elemente care, alături de trăsăturile faptei, concurează la stabilirea diferențiată a gradului de pericol social, determinând în final atât forma de răspundere pe care o angajează, cât și dozarea sancțiunii în interiorul formei de răspundere respective (*HCC nr. 24 din 14.09.2016*, §78).

⁴ Hotărârea Curții Constituționale nr.24 din 14.09.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 55 alin.(2) și alin.(8) din Legea nr. 320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului și pct.59 subpct. 2) și 5) și pct.65 din Statutul disciplinar al polițistului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 502 din 9 iulie 2013 (*audierea în cadrul anchetei disciplinare*)

Curtea a reținut că, în jurisprudența sa, Curtea Europeană și-a expus poziția asupra domeniului de aplicare a articolului 4 din Protocolul nr. 7 la Convenția Europeană. Astfel, dispozițiile art. 4 din Protocolul nr. 7 nu se aplică în situația concursului ideal de infracțiuni, adică atunci când una și aceeași faptă constituie două infracțiuni distincte (*cauza Oliveira vs. Elveția*, hotărârea din 30 iulie 1998, §27; *cauza Goktan vs. Franța*, hotărârea din 2 iulie 2002, §50), după cum textul **nu împiedică faptul ca aceeași persoană să facă obiectul, pentru același act, atât al urmăririi penale, cât și al unei alte acțiuni cu caracter diferit, spre exemplu, al unei proceduri disciplinare.** Această opinie a fost reținută și în Raportul explicativ la Protocolul nr.7 (*HCC nr. 24 din 14.09.2016*, §80).

Cumulul răspunderii disciplinare cu răspunderea penală este posibil numai dacă fapta săvârșită cu vinovăție de către salariat constituie atât abatere disciplinară, cât și infracțiune. Totodată, această formă de cumul este posibilă fără a se încălca prin aceasta principiul non bis in idem, dat fiind faptul că fiecare dintre normele juridice avute în vedere ocrotesc relații sociale diferite, iar principiul interzice numai aplicarea pentru aceeași faptă ilicită a două sau mai multe sancțiuni de aceeași natură (*HCC nr.24 din 14.09.2016*, §81).

1.2.4. Asigurarea dreptului la un proces echitabil prin individualizarea sancțiunilor

a) Principiul individualizării sancțiunii contravenționale

Principiul constituțional al legalității impune diferențierea pedepselor stabilite pentru încălcarea legii. În acest sens, individualizarea legislativă nu este suficientă în atingerea scopului legii contravenționale atât timp cât nu este posibilă realizarea individualizării judiciare (*HCC nr. 10 din 10.05.2016*⁵, §51).

Prin individualizarea legală, legislatorul trebuie să ofere judecătorului competența de stabilire a pedepsei în anumite limite predeterminate – minimul și maximul special al pedepsei, precum și să prevadă, pentru același judecător, instrumentele care să-i

¹⁰ Hotărârea Curții Constituționale nr.10 din 10.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 345 alin. (2) din Codul contravențional (*individualizarea sancțiunii*)

permite alegerea și determinarea unei sancțiuni concrete, în raport cu particularitățile faptei și cu persoana care a comis o contravenție sau o infracțiune (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §52*).

Curtea a menționat că sancțiunea de drept contravențional, fiind o consecință a răspunderii contravenționale, trebuie să fie strict individualizată, adaptată cantitativ și calitativ la gravitatea faptei și persoana făptuitorului (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §53*).

Art. 9 din Codul contravențional determină criteriile care urmează a fi aplicate la individualizarea sancțiunii. Astfel, la aplicarea legii contravenționale urmează să se țină **cont de caracterul și de gradul prejudiciabil al contravenției, de persoana făptuitorului și de circumstanțele atenuante ori agravante** (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §54*).

Curtea a reținut, **caracterul prejudiciabil al contravenției** este determinat de obiectul juridic protejat, constituind semnul calitativ al contravenției, în timp ce **gradul prejudiciabil** depinde de gravitatea faptei săvârșite (valoarea daunei, forma vinovăției, motivul, scopul etc.), fiind un semn cantitativ (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §56*).

Prin urmare, calificarea faptei este efectuată doar de instanța de judecată și nu poate fi prestabilită de către legislator pentru toți destinatarii normei juridice contravenționale (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §57*).

Legislatorul nu poate determina sancțiunea pentru fiecare situație posibilă de facto în viitor, el fixează doar anumite criterii, în limita cărora instanța stabilește și aplică sancțiunea concretă. Or, aplicarea sancțiunii de către instanța de judecată va fi una deficitară, dacă la elaborarea legii și stabilirea sancțiunii de către legiuitor nu se va ține cont de posibilitatea determinării sancțiunii în funcție de criteriile de individualizare enunțate supra (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §58*).

Astfel, individualizarea judiciară se poate realiza doar în baza unor mecanisme de apreciere reglementate de lege, fiind astfel o expresie a principiului legalității (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §59*).

Curtea a reținut că, potrivit articolului 345 din Codul contravențional, constituie contravenție „încălcarea regulilor din domeniul metrologiei“, iar încălcarea regulilor stabilite la alineatul (2) al acestui articol se sancționează cu amendă de 300 de unități convenționale aplicată persoanei juridice și persoanei cu funcție de răspundere (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §73*).

Pentru contravenția cuprinsă la articolul 345 alin.(2) din Codul contravențional legea a instituit sancțiunea sub formă de amendă în mărime fixă (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §74*).

Curtea a constatat că instanța este lipsită de posibilitatea aplicării sancțiunii în conformitate cu principiul individualizării sancțiunii contravenționale instituit în art. 9 din Partea generală a Codului contravențional, principiu care guvernează totalitatea reglementărilor din partea specială și are la bază următoarele criterii: ***caracterul și gradul prejudiciabil al faptei, caracteristica persoanei, precum și circumstanțele care atenuează sau agravează răspunderea*** (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §75*).

Astfel, **liberul acces la justiție**, cuprinzând mai multe relații și drepturi fundamentale, exprimă și dreptul de a beneficia de mijloace adecvate ocrotirii dreptului încălcat, inclusiv ținând cont de principiul individualizării sancțiunii contravenționale și de criteriile acestuia (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §76*).

Curtea menționează că, potrivit principiului constituțional al legalității, legiuitorul nu poate reglementa o sancțiune în așa fel, încât să lipsească instanța de judecată de posibilitatea de a individualiza sancțiunea, ținând cont de circumstanțele cazului. În astfel de situație, competențele instanței ar fi limitate, creându-se precondiții pentru încălcarea drepturilor constituționale ale subiecților, *inter alia*, a dreptului constituțional la un proces echitabil (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §77*).

Prin urmare, în lipsa mecanismelor de individualizare a sancțiunii în cauza concretă instanța de judecată este lipsită de posibilitatea de a efectua un control judiciar efectiv și, în final, justițiabilii nu pot beneficia de dreptul la un proces echitabil (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §78*).

De asemenea, o sancțiune nu poate fi exact determinată invocându-se interesul apărării sociale, or, aceasta trebuie subordonată dreptului și principiilor politicii contravenționale și drepturilor fundamentale. Stabilirea sancțiunilor în legea penală sau contravențională trebuie să fie ghidată de existența proporției între interesele și drepturile individuale, pe de o parte, și cele ale societății, pe de altă parte (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §82*).

Principiul constituțional al legalității impune diferențierea sancțiunilor stabilite pentru încălcarea legii, astfel încât să existe **un echilibru între scopul legii contravențio-**

nale și mijloace, iar mijloacele utilizate să nu restrângă drepturile persoanei mai mult decât este necesar pentru a atinge aceste scopuri (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §83*).

Prin urmare, lipsa mecanismelor, prin care ar fi posibilă realizarea individualizării judiciare, **denaturează caracterul efectiv, proporțional și disuasiv al sancțiunii contravenționale, nu permite instanțelor de judecată de a exercita un control judiciar efectiv și încalcă dreptul justițiabililor de acces la justiție** (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §84*).

b) Principiul proporționalității sancțiunilor

În lipsa unei sancțiuni relativ determinate și a altor mecanisme de individualizare a sancțiunii în legea contravențională persoana nu are nici o posibilitate reală și adecvată de a beneficia pe cale judiciară de protejarea drepturilor sale, inclusiv de o sancțiune echitabilă (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §60*).

Curtea a reținut că individualizarea sancțiunii trebuie să reflecte relația dintre sancțiune (proporția și natura acesteia) și gradul pericolului social al faptei (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §61*).

În lipsa criteriilor de individualizare a sancțiunilor, statuate cert în cadrul legal, individualizarea judiciară nu poate fi efectiv satisfăcută față de contravenient pentru a-i asigura deplinătatea drepturilor și libertăților sale legitime (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §62*).

Principiul individualizării sancțiunilor contravenționale, ca și cel al pedepselor în dreptul penal, trebuie să se afirme într-un cadru al **deplinătății drepturilor fundamentale** (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §63*).

Curtea a reținut că este dreptul legislatorului să stabilească sancțiunile contravenționale, dar respectând *cu strictețe proporționalitatea dintre circumstanțele faptei, caracterul și gradul de prejudiciabilitate* (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §65*).

Astfel, lipsa posibilității instanței de judecată de a aplica criteriile pentru individualizarea sancțiunii în cauza concretă și aplicarea unei sancțiuni absolut determinate nu asigură **caracterul ei echitabil** (*HCC nr. 10 din 10.05.2016, §66*).

Prin urmare, acest fapt poate conduce la încălcarea criteriilor de apreciere Engel deduse din jurisprudența Curții Europene (*Engel și alții v. Olanda, hotărârea din 8 iunie*

1976), în cazul în care persoanei declarate vinovate de comiterea contravenției să-i fie aplicată o sancțiune care, prin caracterul și gradul de severitate, să nu fie proporțională naturii juridice a încălcării (*HCC nr. 10 din 10.05.2016*, §67).

În acest sens, Curtea a ținut să evidențieze raționamentele Curții Europene, expuse în cauza *Cumpănă și Mazăre v. România*, potrivit cărora la aprecierea proporționalității pedepsei trebuie să se țină seama de efectul de descurajare al acesteia. Or, în prezența unor interese concurente dintre victima unei contravenții și contravenient, aplicarea unei sancțiuni absolut determinate fără posibilitatea individualizării acesteia nu poate justifica restabilirea echilibrului dintre drepturile victimei și cele ale făptuitorului, asigurate în cadrul unui proces (*HCC nr. 10 din 10.05.2016*, §68).

Prin urmare, aplicarea unei astfel de sancțiuni în toate circumstanțele, indiferent de subiect, **nu atinge scopul legitim urmărit prin sancționare** (*HCC nr. 10 din 10.05.2016*, §69).

În acest context, individualizarea legislativă trebuie exercitată în măsura în care nu îngreășește sau limitează posibilitatea individualizării sancțiunii în raport cu fapta contravențională, pentru asigurarea unui just echilibru între drepturile garantate (*HCC nr. 10 din 10.05.2016*, §70).

1.2.5. Termenul de executare a creanțelor asupra statului

În temeiul Legii finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr.181 din 25 iulie 2014, executarea silită a hotărârilor judecătorești împotriva statului, inclusiv a celor privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești, este posibilă doar după expirarea termenului de 6 luni de la data rămânării irevocabile a hotărârii (*HCC nr. 32 din 17.11.2016*⁶, §70).

Astfel, legiuitorul a acordat statului un termen de grație de 6 luni pentru executarea benevolă a acestor hotărâri. Abia după expirarea acestui termen, creditorul poate solicita executorului judecătoresc inițierea executării silite (*HCC nr. 32 din 17.11.2016*, §71).

⁶ Hotărârea Curții Constituționale nr.32 din 17.11.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi referitoare la executarea creanțelor împotriva statului (*executarea creanțelor împotriva statului*)

Anumite măsuri pot fi necesare în vederea menținerii echilibrului bugetar între cheltuieli și venituri publice, care pot fi considerate ca urmărind un scop de utilitate publică (*Mihăieș și Senteș împotriva României* (dec.), nr. 44232/11 și 44605/11, 6 decembrie 2011). Aceste măsuri au ca finalitate protecția patrimoniului instituțiilor publice, ca o premisă indispensabilă a desfășurării activității lor în condiții optime și, prin aceasta, a îndeplinirii atribuțiilor ce le revin ca parte integrantă a mecanismului statului. Astfel, chiar dacă afectează celeritatea procedurii, aceste măsuri urmăresc identificarea resurselor necesare pentru executarea obligațiilor (*HCC nr. 32 din 17.11.2016*, §72).

În acest context, în jurisprudența sa, Curtea Europeană a statuat că, deși o autoritate statală nu ar putea să invoce lipsa de lichidități pentru a justifica refuzul de a executa o condamnare, în mod excepțional, se admite că o întârziere în executare ar putea fi justificată de circumstanțe speciale, chiar dacă regula este aceea a executării într-un termen rezonabil (*Burdov împotriva Rusiei*, hotărâre din 7 mai 2002). Această întârziere nu trebuie să se permanentizeze, astfel încât să aducă atingere substanței înseși a dreptului protejat de art. 6 paragraful 1 din Convenția Europeană (*HCC nr. 32 din 17.11.2016*, §73).

În viziunea Curții Europene, executarea unor hotărâri judecătorești obligatorii și executorii care implică achitarea unor despăgubiri bănești de către autoritățile statului nu este considerată ca fiind o procedură complexă (*HCC nr. 32 din 17.11.2016*, §74).

Curtea Constituțională a menționat că persoana care a obținut o hotărâre judecătorească împotriva statului nu trebuie în mod necesar să inițieze o procedură de executare forțată pentru a obține satisfacție. În acest sens, Curtea a subliniat necesitatea ca, în virtutea obligațiilor pozitive, statul să execute hotărârile în care are calitatea de debitor fără o intervenție a executării silite din partea executorului judecătoresc (*HCC nr. 32 din 17.11.2016*, §75).

Curtea a observat că din cadrul legal în vigoare rezultă că termenul de grație de 6 luni este aplicabil tuturor categoriilor de creanțe împotriva statului, inclusiv creanțelor rezultate din aplicarea Legii nr. 87/2011⁷ (*HCC nr. 32 din 17.11.2016*, §76).

⁷ Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești

Rațiunea Legii nr. 87/2011 a fost de a institui un remediu intern eficient împotriva duratei excesive a procedurilor judiciare sau de executare (*HCC nr. 32 din 17.11.2016, §78*).

Astfel, chiar dacă, în sine, prelungirea executării cu o perioadă de 6 luni din cauza lipsei de fonduri nu atrage automat încălcarea executării într-un termen rezonabil, totuși ea riscă să ridice o problemă atunci când se suprapune peste alte tergiversări, pe care, de fapt, Legea nr. 87/2011 este menită să le remedieze (*HCC nr. 32 din 17.11.2016, §81*).

Curtea a decis că hotărârile judecătorești emise în temeiul Legii nr. 87/2011 urmează a fi puse în executare neîntârziat după ce rămân definitive și executate nu mai târziu de trei luni de zile de la această dată, similar termenului de executare a hotărârilor definitive ale Curții Europene a Drepturilor Omului (*HCC nr. 32 din 17.11.2016, dispozitiv*).

1.2.6. Revizuirea unui act judecătoresc

Dreptul de acces la justiție poate implica limitări, inclusiv de ordin procedural, cu condiția ca acestea să fie rezonabile și proporționale cu scopul urmărit (*HCC nr. 4 din 01.03.2016⁸, §57*).

Dreptul de acces la un tribunal acoperă și dreptul de a introduce apel sau recurs, în măsura în care astfel de căi de atac sunt reglementate de legislația națională. Aceasta nu înseamnă că accesul liber la justiție trebuie asigurat la toate instanțele judecătorești și la toate căile de atac, deoarece competența și căile de atac sunt stabilite exclusiv de legiuitor, care poate institui reguli speciale, având în vedere situații deosebite (*HCC nr. 4 din 01.03.2016, §58*).

În acest context, unul din aspectele fundamentale ale preeminenței dreptului este principiul securității raporturilor juridice, care cere, inter alia, ca atunci când instanțele judecătorești dau o apreciere finală unei chestiuni, constatarea lor să nu mai poată fi pusă în discuție. Securitatea raporturilor juridice presupune respectarea principiului *res*

⁸ Hotărârea Curții Constituționale nr.4 din 01.03.2016 privind excepția de neconstituționalitate a punctului 118 al Art. I din Legea nr.155 din 5 iulie 2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova (*temeiuri de revizuire a actelor judecătorești*)

judicata, adică principiul caracterului irevocabil al hotărârilor judecătorești (HCC nr. 4 din 01.03.2016, §61).

Acest principiu cere ca nici o parte să nu aibă dreptul să solicite revizuirea unei hotărâri irevocabile și obligatorii doar cu scopul de a obține o reexaminare și o nouă determinare a cauzei. Competența instanțelor de revizuire trebuie exercitată pentru a corecta erorile judiciare și omisiunile justiției, dar nu pentru a efectua o nouă examinare. Revizuirea nu trebuie considerată un apel camuflat, iar simpla existență a două opinii diferite cu privire la aceeași chestiune nu este un temei de reexaminare. O derogare de la acest principiu este justificată doar atunci când este necesară, datorită unor circumstanțe esențiale și convingătoare (*Brumărescu v. România*, nr. 28342/95, §§ 61-62 și *Roșca v. Moldova*, nr. 6267/02, §§24-25, *Riabyk v. Rusia*, §52) (HCC nr. 4 din 01.03.2016, §62).

Principiul enunțat exclude posibilitatea ca părțile, având scopul de a redeschide noi proceduri judiciare referitoare la aceeași problemă și de a obține o reanalizare a cauzei, respectiv o nouă hotărâre în privința sa, să transforme reexaminarea cauzei într-un control judiciar deghizat (HCC nr.4 din 01.03.2016, §63).

Conturat astfel, principiul securității juridice presupune ca statul să depună diligențe pentru a putea fi identificate procedurile judiciare conexe și să interzică redeschiderea unor noi proceduri judiciare referitoare la aceeași problemă (HCC nr. 4 din 01.03.2016, §64).

Legislația procesuală reglementează mecanisme ce acordă posibilitatea desființării hotărârilor judecătorești irevocabile în cazul în care urmează a fi corectate erorile judiciare și omisiunile justiției (HCC nr. 4 din 01.03.2016, §66).

Potrivit prevederilor Codului de procedură civilă, revizuirea unui act judecătoresc poate fi solicitat doar dacă s-a anulat ori s-a modificat hotărârea, sentința sau decizia instanței judecătorești care au servit drept temei pentru emiterea hotărârii sau deciziei a căror revizuire se cere. Anularea sau modificarea hotărârii unui alt organ nu poate servi drept temei de revizuire a unei hotărâri judecătorești (HCC nr. 4 din 01.03.2016, §72).

În acest context, la baza revizuirii unei hotărâri judecătorești urmează a fi puse doar acte de dispoziție irevocabile. Or, actul unei autorități non-judiciare, care nu are caracter definitiv, nu poate determina modificarea unei hotărâri judecătorești definitive și irevocabile, care de cele mai multe ori la etapa solicitării revizuirii a fost executată, fapt care poate implica încălcarea securității raporturilor juridice (HCC nr. 4 din 01.03.2016, §73).

1.3. Presumția nevinovăției

1.3.1. Obligatorietatea audierii în cadrul anchetei disciplinare

Ancheta de serviciu în cazul abaterii disciplinare constituie o etapă a procedurii disciplinare. Aceasta este o prerogativă a angajatorului în măsură să constate săvârșirea abaterilor disciplinare de către salariații săi și să aplice sancțiunile corespunzătoare. Sub sancțiunea nulității absolute, nici o sancțiune disciplinară nu va putea fi dispusă mai înainte de efectuarea cercetării disciplinare prealabile (*HCC nr.24 din 14.09.2016*⁹, §53).

Scopul efectuării anchetei de serviciu anterior luării deciziei de aplicare sau nu a unei sancțiuni disciplinare se subsumează ideii de protecție a salariatului în fața poziției dominante a angajatorului, în vederea limitării oricărui element de arbitrar și abuz (*HCC nr.24 din 14.09.2016*, §54).

Curtea a reținut că într-un stat democratic protecția persoanei reprezintă una din atribuțiile de bază ale statului (*HCC nr.24 din 14.09.2016*, §55).

Curtea a reținut că sarcinile anchetei de serviciu sunt: 1) examinarea sub toate aspectele, completă și obiectivă a circumstanțelor cauzelor abaterilor disciplinare comise; 2) stabilirea cauzelor și a condițiilor care au condus la comiterea abaterilor disciplinare; 3) identificarea persoanelor vinovate și asigurarea aplicării corecte a legislației în vigoare, pentru ca fiecare persoană care a comis abateri disciplinare să fie sancționată potrivit nevinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere (*HCC nr.24 din 14.09.2016*, §57).

Elementul esențial al efectuării anchetei de serviciu îl constituie **audierea salariatului**. În cursul anchetei de serviciu acesta are dreptul să formuleze și să susțină toate apărările în favoarea sa și să ofere comisiei împuternicite să realizeze ancheta de serviciu toate probele și motivațiile pe care le consideră necesare (*HCC nr.24 din 14.09.2016*, §59).

Totodată, Curtea a subliniat că articolul 7 al Convenției Organizației Internaționale a Muncii nr.158 din 22 iunie 1982 cu privire la încetarea raporturilor de muncă din inițiativa celui care angajează stabilește că raporturile de muncă ale unui lucrător nu vor în-

⁹ Hotărârea Curții Constituționale nr.24 din 14.09.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 55 alin.(2) și alin.(8) din Legea nr. 320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului și pct.59 subpct. 2) și 5) și pct.65 din Statutul disciplinar al polițistului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 502 din 9 iulie 2013 (*audierea în cadrul anchetei disciplinare*)

ceta din motive legate de conduita sau manifestările lucrătorului **înainte de a i se oferi posibilitatea de a se apăra de afirmațiile acuzării**, cu excepția cazului când patronul nu poate în mod rezonabil oferi această posibilitate (*HCC nr.24 din 14.09.2016, §61*).

Curtea a menționat că audierea și consemnarea susținerilor polițistului urmează a fi puse în sarcina angajatorului, acestuia din urmă îi revine obligația de a oferi posibilitate polițistului de a se apăra de fapta ce i se impută (*HCC nr.24 din 14.09.2016, §62*).

Prevederile legale oferă persoanei supuse unei anchete disciplinare dreptul de a beneficia de un proces contradictoriu și de a avea posibilitatea de a prezenta elementele de probă și a apăra în mod liber cauza (*HCC nr.24 din 14.09.2016, §65*).

De altfel, însăși Curtea Europeană a arătat că dreptul la o procedură contradictorie implică posibilitatea pentru părțile **unui proces de a lua cunoștință de toate piesele** de natură să influențeze decizia autorității și **de a le discuta**. Instanța europeană a decis că legislația națională poate să realizeze această exigență în diverse moduri, metoda adoptată trebuie să garanteze ca „**partea adversă**” **să fie înștiințată de depunerea observațiilor și să aibă posibilitatea să le comenteze** (cauza *Pellegrini vs. Italia*, hotărârea din 20 octombrie 2001, §44; cauza *Meftah și alții vs. Franța*, hotărârea din 26 iulie 2002, §51) (*HCC nr.24 din 14.09.2016, §66*).

Curtea a reținut că prevederile legale care stabilesc obligativitatea de a audia polițistul în cadrul anchetei de serviciu (procedurii disciplinare) au drept scop asigurarea unei anchete efective și contribuie la apărarea poziției persoanei supuse anchetei de serviciu (*HCC nr.24 din 14.09.2016, §67*).

În același timp, Curtea a constatat că prevederile pct. 59 subpct. 2) din Statutul disciplinar al polițistului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.502 din 9 iulie 2013, contrar prevederilor cuprinse în art.55 alin. (2) din lege, pun în sarcina angajatului obligativitatea prezentării explicațiilor scrise cu privire la încălcarea comisă, iar în cazul refuzului de a da explicații prevederile subpct.3) obligă persoana să motiveze în scris refuzul (*HCC nr.24 din 14.09.2016, §68*).

Curtea a reținut că aceste prevederi afectează în mod clar dreptul angajatului la tăcere. Prin urmare, Curtea consideră necesar să reitereze că dreptul la tăcere implică dreptul persoanei de a nu fi silită să mărturisească împotriva sa sau să-și recunoască vinovăția (*HCC nr.24 din 14.09.2016, §69*).

1.4. Dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle

41

1.4.1. Claritatea normelor ce reglementează liberarea provizorie sub control judiciar

Fiind concepută ca o fundamentare a unei instituții juridice procesual-penale, care să concilieze două valori sociale, **liberarea provizorie sub control judiciar** este o măsură destinată să concilieze libertatea individuală (prin evitarea detenției) cu protecția socială, impunând un control asupra persoanei liberate (prin stabilirea anumitor obligații sau restricții) (*HCC nr. 17 din 19.05.2016*¹⁰, §50).

Curtea a reținut că normele juridice care reglementează măsura liberării provizorii sub control judiciar trebuie să respecte anumite exigențe de stabilitate, previzibilitate și claritate, iar neindicarea termenului pentru care aceasta poate să fie aplicată determină o stare de incertitudine juridică. Acest fapt generează o situație de incertitudine pentru persoanele liberate provizoriu sub control judiciar, aceștia neavând posibilitatea de a-și adapta conduita și a-și apăra drepturile procesuale (*HCC nr. 17 din 19.05.2016*, §56).

Dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle, consacrat în art. 23 din Legea fundamentală, implică, între altele, adoptarea de către legiuitor a unor reguli procedurale clare, în care să se prescrie cu precizie condițiile și termenele în care justițiabilii își pot exercita drepturile. De altfel, în jurisprudența sa Curtea Europeană a reiterat că persoana în privința căreia se desfășoară o procedură penală este în drept să beneficieze de o diligență, în special în partea ce ține de examinarea cazului său. Astfel, previzibilitatea actului normativ este în strânsă legătură cu garanțiile unui proces echitabil, care sunt concepute pentru a evita plasarea unei persoane, pentru o perioadă îndelungată, într-o stare de incertitudine referitoare la rezultatul examinării cauzei (cauza *Nakhmanovich c. Rusiei*, hotărârea din 2 martie 2006, § 89, cauza *Hajibeyli c. Azerbaidjanului*, hotărârea din 10 iulie 2008, § 51) (*HCC nr. 17 din 19.05.2016*, §62).

Aplicarea de către autoritățile judiciare a măsurii preventive neprivative de libertate, măsură care constituie o limitare a libertății persoanei, trebuie să respecte raportul de

¹⁰ Hotărârea Curții Constituționale nr.17 din 19.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 191 din Codul de procedură penală (*liberarea provizorie sub control judiciar*)

proportionalitate între măsura vizată și scopul urmărit prin dispunerea ei (*HCC nr. 17 din 19.05.2016, §63*).

În această ordine de idei, Curtea a reținut critica de neconstituționalitate a articolului 191 din Codul de procedură penală, în partea ce ține de nereglementarea unui termen rezonabil pentru care poate fi dispusă măsura preventivă liberarea provizorie sub control judiciar, deoarece tocmai omisiunea și imprecizia legislativă sunt cele care generează încălcarea dreptului fundamental pretins a fi încălcat (*HCC nr. 17 din 19.05.2016, §72*).

Prin urmare, din interpretarea sistematică a normelor procesual-penale, care instituie termene pentru aplicarea altor măsuri preventive, se impune necesitatea reglementării în art. 191 din Codul de procedură penală a termenului pentru care poate fi dispusă măsura preventivă – liberarea provizorie sub control judiciar (*HCC nr. 17 din 19.05.2016, §73*).

Curtea a relevat că acest remediu procedural va asigura un just echilibru între interesul public și cel individual. Or, măsurile preventive au un caracter excepțional, inerent restrângerilor exercițiului drepturilor sau libertăților fundamentale, iar aceasta implică, în mod necesar, și caracterul lor temporar, limitat în timp (*HCC nr. 17 din 19.05.2016, §74*).

1.5. Libertatea individuală și siguranța persoanei

1.5.1. Principiul proporționalității și rezonabilității la aplicarea arestului preventiv

Articolul 25 din Constituție garantează principiul inviolabilității libertății individuale și a siguranței persoanei, potrivit căruia nimeni nu poate fi reținut și arestat decât în cazurile și modul prevăzute de lege (*HCC nr. 3 din 23.02.2016¹¹, §50*).

Aprecierea aceasta va depinde de toate circumstanțele cazului particular și, de asemenea, faptele care conturează o bănuială rezonabilă nu trebuie să fie de la același nivel ca și cele necesare pentru a justifica o condamnare, sau formularea învinuirii în urmă-

¹¹ Hotărârea Curții Constituționale nr.3 din 23.02.2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (*termenul arestului preventiv*)

toarea etapă a procesului de urmărire penală (*Erdagöz v. Turcia; Fox, Campbell și Hartley; Murray și Brogan v. Regatul Unit*) (HCC nr. 3 din 23.02.2016, §67).

Legislația Republicii Moldova, similar articolului 5 § 1 lit. c) din Convenție, permite lipsirea de libertate a unei persoane doar dacă există o „bănuială rezonabilă” că această persoană a săvârșit o infracțiune. Bănuiala rezonabilă presupune existența faptelor sau a informațiilor care ar convinge un observator obiectiv că persoana în cauză ar fi putut săvârși infracțiunea (HCC nr. 3 din 23.02.2016, §66).

Arestul este o măsură temporară, deoarece se dispune pentru o durată determinată de timp. De asemenea, este o măsură provizorie, deoarece durează atât timp cât sunt prezente împrejurările pentru care a fost dispusă și se revocă imediat ce acestea au dispărut (HCC nr. 3 din 23.02.2016, §80).

Cât privește plasarea în detenție provizorie, regulile care consacră termenul rezonabil sunt următoarele:

- celeritatea în informarea persoanei arestate (art. 5 § 2 din Convenție): privește motivele arestării și acuzația adusă împotriva sa; se face în cel mai scurt termen;
- celeritatea în controlul arestării (art. 5 § 3 din Convenție): se face de îndată (adică imediat) și în mod automat; de către un judecător sau magistrat abilitat;
- celeritatea pentru a statua asupra recursului în controlul legalității oricărei arestări sau detenții (art. 5 § 4 din Convenție): se face într-un termen scurt;
- durata rezonabilă a arestării (art. 5 § 3 din Convenție): orice persoană arestată are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în timpul procedurii (HCC nr. 3 din 23.02.2016, §81).

Prin urmare, dreptul la libertate și la siguranță, de care o persoană nu poate fi privată decât în circumstanțe excepționale, este consolidat prin două exigențe:

- 1) privarea de libertate nu poate fi prelungită cu depășirea termenului strict necesar;
- 2) eliberarea cât mai rapidă a persoanei vizate în momentul în care privarea de libertate se dovedește a fi nejustificată (HCC nr. 3 din 23.02.2016, §82).

Astfel, Curtea a menționat că arestul preventiv **trebuie aplicat doar în cazuri strict necesare, în care nu există alternative, și ca o măsură de ultimă instanță**, iar nu ca măsură de pedeapsă (HCC nr. 3 din 23.02.2016, §92).

În acest sens, Curtea a relevat că se disting patru temeiuri care pot justifica aplicarea sau prelungirea arestării preventive:

- 1) riscul ca persoana să se eschiveze de la răspunderea penală;
- 2) riscul de a împiedica buna desfășurare a justiției;
- 3) prevenirea săvârșirii de către persoană a unei noi infracțiuni;
- 4) riscul că punerea în libertate a persoanei va cauza dezordine publică (*HCC nr. 3 din 23.02.2016, §93*).

Aceste temeiuri nu urmează a fi întrunite cumulativ, fiind suficientă prezența unui singur temei pentru a aplica arestul preventiv (*HCC nr. 3 din 23.02.2016, §94*).

Existența unor motive verosimile, care să legitimeze bănuiala că o persoană a săvârșit infracțiunea pentru care este urmărită, trebuie privită ca o **condiție generală și independentă de temeiurile arestării preventive**, care sunt pericolul de la sustragerea actului de justiție, pericolul comiterii unei infracțiuni grave, pericolul de a împiedica desfășurarea actului de justiție, pericolul grav pentru ordinea publică. Prin urmare, **o persoană poate fi plasată în detenție doar atunci când suspiciunile săvârșirii unei infracțiuni sunt coroborate cu existența temeiurilor justificative.** O directivă în acest sens este consacrată expres în Recomandarea nr. (2006) 13 privind arestul preventiv, condițiile în care acesta se execută și măsurile de protecție împotriva abuzului, adoptată de Comitetul de Miniștri din cadrul Consiliului Europei la 27 septembrie 2006, la cea de-a 974-a reuniune a delegațiilor de miniștri (*HCC nr. 3 din 23.02.2016, §95*).

1.5.2. Durata maximă a mandatului de arest

Arestarea se face în temeiul unui mandat, emis de judecător. Acest mandat este de fapt baza legală pentru cei cărora li se adresează de a executa privarea de libertate (*HCC nr. 3 din 23.02.2016¹², §97*).

Termenul deținerii persoanei în arest trebuie să fie rezonabil, iar aprecierea limitelor rezonabile se realizează *in concreto*, prin analiza circumstanțelor fiecărui caz în parte (*HCC nr. 3 din 23.02.2016, §98*).

¹² Hotărârea Curții Constituționale nr.3 din 23.02.2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (*termenul arestului preventiv*)

Atunci când stabilește durata arestării și mai ales când i se solicită prelungirea măsurii, judecătorul trebuie să respecte cerința ca această durată să nu depășească o limită rezonabilă (*Wemhoff v. Germania*, hotărâre din 27 iunie 1968). La aprecierea caracterului rezonabil al duratei detenției trebuie avute în vedere complexitatea cauzei și dreptul acuzatului reținut la soluționarea mai rapidă a cauzei sale, cu necesitatea lămuririi acesteia sub toate aspectele (*HCC nr. 3 din 23.02.2016*, §99).

În acest context, Curtea a reținut, cu titlu de principiu, că gravitatea faptei imputate prin ea însăși nu justifică aplicarea măsurii arestului preventiv (*HCC nr. 3 din 23.02.2016*, §100).

Articolul 25 alin. (4) din Constituție prevede în termeni clari că detenția este posibilă numai în baza unui mandat pe o durată de până la 30 de zile. Orice interpretare în sensul că ar fi permisă instituirea în legislația națională a unor termene mai mari pentru mandatul de arest ar fi contrară Legii Supreme. De altfel, o asemenea abordare este împărtășită și de Curtea Europeană (*HCC nr. 3 din 23.02.2016*, §109).

Aplicarea și prelungirea termenului de arest de către judecător sau de către instanța de judecată în condițiile prevederilor legale contestate depășesc limita constituțională de la articolul 25 alin. (4), fiind astfel contrare garanțiilor constituționale privind libertatea individuală (*HCC nr. 3 din 23.02.2016*, §110).

1.5.3. Durata totală a arestului preventiv

Curtea reține că, potrivit articolului 25 alin. (4) din Constituție, arestul poate fi prelungit, în condițiile legii, cel mult până la 12 luni (*HCC nr. 3 din 23.02.2016*¹³, §112).

Începutul termenului arestului preventiv corespunde cu momentul reținerii persoanei și se termină în momentul emiterii încheierii judecătorești prin care persoana este eliberată din arest sau în momentul pronunțării sentinței de către instanța de fond (*Solmaz v. Turcia*, §§ 23-24, *Kalashnikov v. Rusia*, §100, *Wemhoff v. Germania* § 9) (*HCC nr. 3 din 23.02.2016*, §113).

În condițiile alineatului (4) al articolului 25 din Constituție, termenul de 12 luni, combinat cu alte garanții procesuale, reprezintă o garanție împotriva unor îngrădiri abu-

¹³ Hotărârea Curții Constituționale nr.3 din 23.02.2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (*termenul arestului preventiv*)

zive ale libertății individuale. Până la pronunțarea sentinței de condamnare, lipsirea de libertate a unei persoane se întemeiază doar pe o „bănuială rezonabilă” că persoana este vinovată. De aceea Constituția a stabilit o perioadă concretă pentru arestarea preventivă, după expirarea căreia persoana nu poate fi deținută în continuare (*HCC nr. 3 din 23.02.2016, §117*).

Gravitatea faptei sau complexitatea cauzei nu justifică aplicarea arestului preventiv. Or, măsura arestului preventiv poate fi aplicată doar atunci când suspiciunile săvârșirii unei infracțiuni sunt corelate cu cele patru temeiuri, care pot justifica aplicarea acestuia (*HCC nr. 3 din 23.02.2016, §118*).

Curtea a reținut că Convenția Europeană nu obligă statele să fixeze durata maximă de aflare a persoanei în arest. Totuși, în cazul instituirii unor asemenea termene în legislația națională, acestea trebuie respectate. În același timp, nici Constituția, nici Convenția Europeană nu permit interpretarea extensivă a prevederilor constituționale referitoare la restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale, acestea fiind de strictă interpretare. Astfel, orice interpretare a restrângerilor admisibile aplicate drepturilor și libertăților fundamentale trebuie să se facă în favoarea persoanei (*HCC nr. 3 din 23.02.2016, §119*).

1.5.4. Concluziile Curții

În sensul art. 25 alin. (4) din Constituție:

- a) Arestul preventiv poate fi aplicat pentru o perioadă totală de cel mult 12 luni, care include atât etapa urmăririi penale, cât și etapa judiciară, până la emiterea încheierii judecătorești prin care persoana este eliberată din arest sau momentul pronunțării sentinței de către instanța de fond. Termenul arestului preventiv include timpul în care persoana:
 - a fost reținută și s-a aflat în arest preventiv;
 - a fost sub arest la domiciliu;
 - s-a aflat într-o instituție medicală, la decizia instanței de judecată, pentru expertiză în condiții de staționar, precum și la tratament, în urma aplicării în privința ei a măsurilor de constrângere cu caracter medical.

- b) Termenul arestului preventiv curge din momentul reținerii, iar în cazul în care persoana nu a fost reținută, din momentul punerii efective în aplicare a mandatului de arest preventiv.
- c) Termenul de 12 luni se referă la aceeași faptă(e) penală(e) pentru care persoana a fost plasată în arest preventiv, indiferent de eventuala recalificare ulterioară a infracțiunii. Orice detenție care depășește termenul total de 12 luni aplicat pentru comiterea aceleiași fapte, indiferent de eventualele recalificări ulterioare ale infracțiunii, este contrară Constituției și, prin urmare, este ilegală. În același timp, Curtea a reținut că termenul maximal de 12 luni pentru arestul preventiv acoperă și situația în care în privința persoanei au fost înaintate mai multe capete de acuzare. Astfel, Constituția obligă înfăptuirea justiției fără întârziere.
- d) Mandatul de arest se eliberează pentru un termen de până la 30 de zile. Fiecare prelungire a duratei arestării preventive nu poate depăși 30 de zile, atât la etapa urmăririi penale, cât și la etapa judecării cauzei (*HCC nr. 3 din 23.02.2016*¹⁴, *dispozitiv*).

1.5.5. Explicarea modului de executare a Hotărârii Curții Constituționale nr. 3 din 23 februarie 2016

Totodată, Curtea a menționat că, pe parcursul instrumentării unei cauze penale, o faptă penală, în urma aprecierii probelor, poate fi reîncadrată juridic, ceea ce nu trebuie să genereze calcularea unui nou termen de arest preventiv al persoanei, or, reîncadrarea juridică pentru o infracțiune sau mai multe infracțiuni din legea penală nu modifică retroactiv fapta(ele) prejudiciabilă comisă inițial (*HCC nr. 9 din 29.04.2016*¹⁵, §20).

Mai mult, schimbând încadrarea juridică dată aceleiași fapte, organul judiciar determină doar textul legal just aplicabil faptei prejudiciabile săvârșite, ce nu trebuie să afecteze libertatea individului (*HCC nr. 9 din 29.04.2016*, §21).

¹⁴ Hotărârea Curții Constituționale nr.3 din 23.02.2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (*termenul arestului preventiv*)

¹⁵ Hotărârea Curții Constituționale nr. 9 din 29.04.2016 privind modul de executare a Hotărârii Curții Constituționale nr.3 din 23 februarie 2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (*termenul arestului la recalificarea infracțiunii*)

Prin urmare, este prerogativa judecătorului de a aprecia dacă diverse fapte penale ar putea forma obiectul aceleiași cauze penale sau al uneia distincte, sau dacă mai multe cauze penale vizează aceleași fapte (*HCC nr. 9 din 29.04.2016, §22*).

Drept temei real al răspunderii penale îl constituie fapta prejudiciabilă, ea comportă caracter prejudiciabil, de aceea se aplică măsura arestării, pentru a preveni inclusiv săvârșirea altor fapte prejudiciabile, care ulterior vor fi încadrate juridic (calificate) ca infracțiuni. Or, potrivit art. 176 alin. (3) pct.1) din Codul de procedură penală, la aplicarea arestării preventive se ia în considerare un șir de criterii complementare, printre care „caracterul și gradul prejudiciabil al faptei incriminate“ (*HCC nr.9 din 29.04.2016, §25*).

Astfel, la analiza conținutului unei fapte penale trebuie avut în vedere: conținutul concret (de facto), care constituie săvârșirea faptei în realitatea obiectivă de către o persoană și care se înscrie în tiparul abstract al normei de incriminare, și conținutul legal (de jure), care cuprinde elementul obiectiv și subiectiv prin care o faptă devine infracțiune, prin urmare – componentă de infracțiune, descrisă în normele părții speciale a Codului penal (*HCC nr. 9 din 29.04.2016, §26*).

Persoana poate fi trasă la răspundere penală pentru o infracțiune dacă acțiunea/inacțiunea săvârșită *de facto* de către aceasta conține semnele unei componente de infracțiune *de jure*. De aceea, încadrarea juridică a faptei se poate face pentru o infracțiune sau mai multe infracțiuni din legea penală (*HCC nr. 9 din 29.04.2016, §27*).

Curtea a reținut că încadrarea juridică a faptei, fiind o operațiune complexă, îndreptată spre determinarea adevărului obiectiv, presupune potrivirea dintre semnele faptei săvârșite în realitatea obiectivă cu semnele componentei de infracțiune desprinse din norma de incriminare, competență atribuită organelor judiciare (*HCC nr. 9 din 29.04.2016, §28*).

1.6. Viața intimă, familială și privată

1.6.1. Recoltarea probelor biologice în cadrul examenului medical

Orice intervenție fizică, chiar de un grad minim asupra unei persoane, împotriva voinței acesteia, poate afecta dreptul persoanei examinate la intimitatea vieții sale personale. Dreptul la respectarea și ocrotirea vieții private nu poate fi un drept absolut, ci

unul care poate implica limitări cu condiția că acestea sunt rezonabile și proporționale cu scopul legitim urmărit (*HCC nr. 18 din 18.07.2016*¹⁶, §51, 53).

Curtea a reținut că necesitatea intervenției în viața privată prin obligarea conducătorului mijlocului de transport la recoltarea probelor biologice în vederea stabilirii stării de ebrietate este justificată de protecția unor valori importante ca ordinea publică, securitatea în trafic, prevenirea pericolului pentru viața și integritatea fizică a altor persoane, precum și prevenirea pericolului asupra vieții, integrității corporale a însuși conducătorului mijlocului de transport (*HCC nr. 18 din 18.07.2016*, §57).

În același sens, și Curtea Europeană, în cauzele *Tirado Ortiz și Lozano Martin vs. Spania* (decizia din 15 iunie 1999) și *X. vs. Olanda* (decizia din 4 decembrie 1978), a statuat că în timp ce testarea obligatorie a nivelurilor de alcool poate fi considerată drept o încălcare a vieții private a reclamanților în sensul articolului 8 § 1 din Convenție, în același timp ea poate fi considerată ca fiind necesară pentru prevenirea infracțiunilor și protecția drepturilor și libertăților altora. Astfel, în jurisprudența sa, Curtea Europeană a decis că recoltarea probelor biologice de la conducătorii mijloacelor de transport pentru stabilirea stării de ebrietate nu aduce atingere dreptului la viața privată (*HCC nr. 18 din 18.07.2016*, §58).

Mai mult, potrivit Rezoluției nr. (73) 7 din 22 martie 1973 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, capitolul II pct. 2 lit. b): „atunci când conducătorul mijlocului de transport în timpul conducerii este suspectat de comiterea unei infracțiuni sub influența alcoolului, este necesar să fie efectuat un examen medical, iar dacă nu există contraindicații medicale, să fie efectuată și testarea sângelui.” Iar litera c) de la același punct stabilește că „nimeni nu poate să refuze sau să se sustragă de la testul respirator, sangvin sau de la examenul medical.” (*HCC nr. 18 din 18.07.2016*, §62).

Curtea a subliniat că necesitatea intervenției prin recoltarea probelor biologice se justifică și prin faptul că mostrele în cauzele respective au un caracter temporar, fiind su-puse rapid metabolizării, astfel, nu există mijloace mai puțin restrictive pentru realizarea scopului asigurării securității traficului rutier. Totodată, nu există alte mijloace care ar

¹⁶ Hotărârea Curții Constituționale nr.18 din 18.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 264¹ alin. (3) din Codul penal (*recoltarea probelor biologice de la conducătorii auto*)

confirma cu certitudine starea de ebrietate avansată, fapt pentru care măsura dată este apreciată ca fiind proporțională cu situația care a determinat-o și necesară într-o societate democratică (*HCC nr. 18 din 18.07.2016*, §63).

Astfel, procedura de testare alcoolică și examinare medicală pentru stabilirea stării de ebrietate a persoanei este reglementată de cadrul normativ care instituie unele garanții în acest sens, iar obligarea conducătorului mijlocului de transport de a se supune examinării medicale în vederea stabilirii stării de ebrietate nu poartă un caracter excesiv și nu aduce atingere prevederilor constituționale (*HCC nr. 18 din 18.07.2016*, §66).

1.7. Libertatea conștiinței

1.7.1. Limitele libertății de conștiință

Pluralismul, toleranța și sinceritatea caracterizează o „societate democratică”. Deși uneori trebuie să subordoneze interesele indivizilor celor ale unui grup, democrația nu se reduce la supremația constantă a opiniei unei majorități, ci dispune un echilibru, care asigură indivizilor minoritari un tratament just și care evită orice abuz al unei poziții dominante (*HCC nr.14 din 16.05.2016*¹⁷, §77).

Dreptul de a avea o convingere este un drept cu caracter general, protejează forul interior al persoanei, adică domeniul convingerii personale și al credințelor religioase, și nu poate fi supus unor restricții, limitări, condiționări sau derogări. De acest drept beneficiază atât credincioșii, cât și atei, „agnosticii, scepticii sau persoanele neutre” (*HCC nr.14 din 16.05.2016*, §83).

Conștiința persoanei conferă individualitate, o diferențiază ca individ. Tocmai din acest motiv statul trebuie să protejeze atât viața privată a ființei umane, cât și conștiința acesteia. În procesul gândirii omul își formează anumite convingeri, iar viața sa socială este condusă de multe ori de manifestări publice ale acestor credințe, ambele situații intrând sub protecția conferită de articolul 9 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (*HCC nr.14 din 16.05.2016*, §84).

¹⁷ Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 16.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 1 alin. (2) lit.c) din Legea nr. 121 din 25 mai 2012 cu privire la asigurarea egalității (*nediscriminarea pe motive de religie*)

În acest context, persoanele care își schimbă sau renunță la religie sau la convingere, persoanele adepte ale unor convingeri non-teiste sau ateiste și persoanele care nu profesează o religie sau o convingere ar trebui în egală măsură să fie protejate și să nu fie supuse unui tratament discriminatoriu (*HCC nr.14 din 16.05.2016, §87*).

Astfel, Curtea a reținut că, deși articolul 31 din Constituție consacră separarea cultelor religioase față de stat și proclamă autonomia acestora, totuși exercitarea dreptului la libertatea de manifestare a convingerilor sau a credinței religioase trebuie să respecte siguranța și ordinea publică, ocrotirea sănătății și a moralei publice, precum și drepturile și libertățile altor persoane. Astfel, **dreptul de a avea o convingere protejează forul interior al persoanei, și nu manifestarea exterioară a convingerilor sale** (*HCC nr.14 din 16.05.2016, §88*).

Mai mult, dacă ne referim la raporturile dintre religii, dispozițiile constituționale ale articolului 16 urmează a fi corelate cu prevederile articolului 31 din Legea Supremă, astfel impunându-se respectarea următoarelor principii: 1) egalitatea dintre credincioși și necredincioși; 2) cultivarea unui climat de toleranță și respect reciproc; 3) interzicerea oricăror manifestări de învrăjbire (*HCC nr.14 din 16.05.2016, §89*).

Curtea a observat că normele constituționale și internaționale nu permit aplicarea unui tratament discriminatoriu pe motiv de religie sau convingeri. Totuși, în anumite situații poate fi instituit un tratament diferit dacă există o justificare obiectivă și rezonabilă (*HCC nr.14 din 16.05.2016, §90*).

În acest sens, articolul 4 alin. (2) din Directiva Consiliului Europei 2000/78/CE din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă prevede că în legislația națională pot fi prevăzute dispoziții, în temeiul cărora, în cazul activităților profesionale ale bisericilor și ale altor organizații publice sau private a căror etică profesională este bazată pe religie sau convingeri, un tratament diferențiat bazat pe religia sau convingerile unei persoane **nu constituie o discriminare atunci când, prin natura acestor activități sau prin contextul în care sunt exercitate, religia sau convingerile constituie o cerință profesională esențială, legitimă și justificată în privința eticii organizației**. Acest tratament diferențiat trebuie exercitat cu respectarea dispozițiilor și principiilor constituționale ale statelor membre, precum și a principiilor generale de

drept comunitar, și nu poate fi justificată o discriminare bazată pe un alt motiv (*HCC nr.14 din 16.05.2016, §91*).

Prevederile art. 4 alin. (2) al Directivei 2000/78/CE au fost transpuse în articolul 7 alin. (6) din Legea asigurării egalității, stabilindu-se expres faptul că în cadrul activităților profesionale ale cultelor religioase și părților lor componente nu constituie discriminare tratamentul diferențiat bazat pe religia sau convingerile unei persoane atunci când religia sau convingerile constituie o cerință profesională esențială, legitimă și justificată (*HCC nr.14 din 16.05.2016, §92*).

În acest context, Curtea a reținut că legiuitorul poate institui anumite excepții doar în partea ce ține de organizarea cultului religios, principiile interne de activitate, dar nu și în partea în care reprezentanții cultelor interacționează în exterior (*HCC nr.14 din 16.05.2016, §94*).

1.7.2. Statul laic

Curtea a subliniat că articolul 1 alin. (2) lit. c) din Legea cu privire la asigurarea egalității, potrivit căruia *„Prevederile prezentei legi nu se extind asupra și nu pot fi interpretate ca aducând atingere cultelor religioase și părților lor componente în partea ce ține de convingerile religioase”, urmează a fi aplicat în măsura în care se referă la învățăturile, canoanele și tradițiile cultelor religioase, ale căror prevederi sunt aplicabile propriilor credincioși, acțiunilor sacerdotale în spații destinate acestui scop, astfel încât să nu contravină legislației în vigoare și să nu aducă atingere drepturilor și libertăților fundamentale ale omului* (*HCC nr.14 din 16.05.2016¹⁸, §95*).

1.8. Dreptul la informație

1.8.1. Accesul la informațiile deținute de Agentul guvernamental

În speță, Curtea a reținut că dispozițiile contestate stabilesc că prevederile Legii privind accesul la informație nu se aplică corespondenței Agentului guvernamental cu

¹⁸ Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 16.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 1 alin. (2) lit.c) din Legea nr. 121 din 25 mai 2012 cu privire la asigurarea egalității (*nediscriminarea pe motive de religie*)

Curtea Europeană și cu alte autorități, precum și materialelor din dosarele ce se află în procedura Agentului guvernamental (*HCC nr. 16 din 18.05.2016*¹⁹, §60).

Actele aflate în procedura Agentului guvernamental și cele care țin nemijlocit de reprezentarea Guvernului la Curtea Europeană pot conține date cu caracter personal și/sau informații confidențiale. În cazul divulgării acestora, ar putea fi afectate dreptul la viața privată a reclamanților, reputația și/sau prezumția nevinovăției altor persoane, care figurează în actele aflate în posesia Agentului guvernamental (*HCC nr. 16 din 18.05.2016*, §74).

Restricția prevăzută de Legea cu privire la Agentul guvernamental²⁰ derivă din specificul procedurii contencioase în fața Curții Europene, urmărind un scop dublu, și anume (1) protejarea intereselor instituției Agentului guvernamental în cadrul reprezentării statului în fața Curții Europene și, în special, (2) protecția drepturilor persoanelor vizate în cauzele examinate de Curtea Europeană (dreptul la viața privată, prezumția nevinovăției, demnitatea și reputația persoanei ș.a.) (*HCC nr. 16 din 18.05.2016*, §75).

Astfel, restrângerea dreptului de acces la o anumită categorie de informație este aplicat pentru salvagardarea „altui drept“, în particular – protejarea drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, precum și împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale, prin urmare, corespunde scopului legitim, la care face referire cel de-al doilea alineat al articolului 54 din Constituție (*HCC nr. 16 din 18.05.2016*, §76).

Din specificul activității instituției Agentului guvernamental, Curtea a constatat existența anumitor premise care au determinat instituirea unor restricții în exercitarea dreptului de acces la informațiile prevăzute de norma contestată. Totuși, Curtea a observat că norma contestată este o normă de blanchetă care instituie restricții excesive la informația aflată în posesia Agentului guvernamental și nu permite individualizarea categoriilor de informații care urmează a fi restricționate publicului (*HCC nr. 16 din 18.05.2016*, §82).

¹⁹ Hotărârea Curții Constituționale nr. 16 din 18 mai 2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 10 alin. (4) din Legea nr. 151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental (*accesul la informațiile deținute de Agentul guvernamental*)

²⁰ Articolul 10 alin. (4) din Legea nr. 151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental stabilește următoarele: „Prevederile Legii nr.982-XIV din 11 mai 2000 privind accesul la informație nu se aplică corespondenței Agentului guvernamental cu Curtea Europeană și cu alte autorități, precum și materialelor din dosarele ce se află în procedura Agentului guvernamental.“

În acest context, Curtea a reținut că, datorită importanței deosebite pe care o prezintă, informațiile ce vizează datele cu caracter personal, a căror divulgare ar putea afecta drepturile persoanelor, beneficiază de o protecție legală sporită și prevalează asupra accesului liber la informație în cazurile expres prevăzute de lege (*HCC nr. 16 din 18.05.2016, §86*).

Cu referire la informațiile confidențiale din corespondența Agentului guvernamental cu autoritățile publice, Curtea a menționat că corespondența secretă a autorităților este protejată de prevederile Legii cu privire la secretul de stat nr. 245-XVI din 27 noiembrie 2008, fiind supusă unui regim special de păstrare (*HCC nr. 16 din 18.05.2016, §87*).

În egală măsură, Curtea a reținut că, în ceea ce privește **corespondența** Agentului guvernamental **în contextul reglementării amiabile** a unei cauze, articolul 62 §2 din Regulamentul Curții Europene prevede că negocierile purtate în vederea obținerii unei reglementări amiabile a unei cauze sunt confidențiale și nu trebuie să influențeze observațiile făcute de părți în cadrul procedurii contencioase. Nici o comunicare scrisă sau orală, precum și nici o ofertă de reglementare intervenită în cadrul acestor negocieri nu va putea fi menționată sau invocată în procedura contencioasă (*HCC nr. 16 din 18.05.2016, §88*).

Însă, în partea ce ține de necesitatea restricționării accesului la corespondența Agentului guvernamental cu Curtea Europeană, potrivit regulii generale de la articolul 40 § 2 din Convenție, accesul la actele depuse la Secretariatul Curții Europene nu este limitat pentru public, decât dacă Președintele Curții Europene decide altceva (*HCC nr. 16 din 18.05.2016, §89*).

Mai mult, Regulamentul Curții Europene prevede că accesul publicului la un document sau la o parte a unui document poate fi restrâns în interesul moralei, al ordinii publice sau al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților o impun, sau atunci când, în circumstanțe speciale, în măsura în care este considerat strict necesar de Președintele Camerei, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției (*HCC nr. 16 din 18.05.2016, §91*).

Din cele menționate, se reține necesitatea examinării individualizate a solicitărilor de informații deținute de Agentul guvernamental, într-o manieră similară celei a Curții Europene, fără a fi exceptate integral și în mod automat categoriile de informații (*HCC nr. 16 din 18.05.2016, §92*).

În acest context, dacă o limitare se aplică doar unor informații deținute de Agentul guvernamental, pentru a nu fi prejudiciate viața privată sau alte interese legitime, totuși, accesul la restul informațiilor de care acesta dispune urmează să fie prezentate la cerere, iar în cazul în care versiunea parțială a unui document devine lipsită de sens sau poate genera confuzii, accesul poate fi refuzat, astfel cum prevede Recomandarea Comitetului de Miniștri nr. 2 din 21 februarie 2002 privind accesul la documentele oficiale (*HCC nr. 16 din 18.05.2016, §93*).

1.9. Dreptul la administrare

1.9.1. Conflictul de interese la exercitarea funcției

Un conflict de interese implică un conflict între datoria față de public și interesele personale ale unui funcționar public, în care funcționarul public are interese, în calitatea sa de persoană privată, care ar putea influența necorespunzător îndeplinirea obligațiilor și responsabilităților oficiale (*HCC nr. 13 din 13.05.2016²¹, §61*).

Interesele personale nu se limitează la interesele financiare sau pecuniare sau la acele interese care generează un beneficiu personal direct pentru funcționarul public. Un conflict de interese se poate referi la o activitate care altfel poate fi legitimă în calitate de persoană privată, la afiliații și asocieri personale și la interese de familie, dacă aceste interese pot fi considerate în mod plauzibil ca putând influența necorespunzător modul în care funcționarul își îndeplinește sarcinile (*HCC nr. 13 din 13.05.2016, §62*).

Obiectivul unei politici privind conflictul de interese trebuie să susțină corectitudinea deciziilor politice și administrative oficiale și a administrației publice în general, recunoscând faptul că un conflict de interese nesoluționat poate duce la un abuz în serviciu (*HCC nr. 13 din 13.05.2016, §63*).

Prin urmare, politica privind conflictul de interese trebuie să asigure un echilibru, prin identificarea riscurilor legate de corectitudinea instituțiilor publice și a funcționarilor publici, interzicerea formelor inacceptabile de conflict de interese, tratarea corespun-

²¹ Hotărârea Curții Constituționale nr. 13 din 13 mai 2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 6 alin. (1) lit. d) și e) din Legea serviciului în organele vamale nr.1150-XIV din 20 iulie 2000 (*restricții în exercitarea funcției*)

zătoare a situațiilor de acest gen, informarea instituțiilor publice și a persoanelor oficiale cu privire la apariția unor asemenea conflicte de interese, asigurarea introducerii unor proceduri eficiente pentru identificarea, declararea, rezolvarea și promovarea soluției adecvate pentru situațiile de conflict de interese (*HCC nr. 13 din 13.05.2016, §64*).

Prin reglementarea conflictului de interese, legiuitorul a urmărit să ocrotească relațiile sociale referitoare la buna desfășurare a activității funcționarului public, activitate care presupune o comportare corectă a celui care activează în cadrul unei autorități publice. Aceasta presupune corectitudinea funcționarului public în îndeplinirea atribuțiilor de serviciu, abținerea de la luarea unor decizii de natură să-i confere, direct sau indirect, ori prin terțe persoane, un anumit avantaj material, fiind exclusă favorizarea rudelor sau persoanelor cu care acesta a avut raporturi comerciale (*HCC nr.13 din 13.05.2016, §84*).

Deși conflictul de interese nu înseamnă *ipso facto* corupție, totuși apariția unor conflicte între interesele personale și obligațiile publice ale funcționarilor publici, dacă nu este tratată corespunzător, poate duce la corupție (*HCC nr. 13 din 13.05.2016, §85*).

1.10. Libertatea de asociere

1.10.1. Calitatea de membru al asociației de coproprietari în condominiu

Condominiu constituie un complex unic de bunuri imobiliare, ce include terenul în hotarele stabilite și blocurile (blocul) de locuințe, alte obiecte imobiliare amplasate pe acesta, în care o parte, constituind locuințele, încăperile cu altă destinație decât aceea de locuință, se află în proprietate privată, de stat sau municipală, iar restul este proprietate comună indiviză (*HCC nr.20 din 20.07.2016²², §49*).

Existența unor spații în proprietate comună și imposibilitatea administrării individuale a acestora de către toți proprietarii impune necesitatea constituirii unei structuri organizate, așa cum este asociația de coproprietari în condominiu, care să acționeze în numele și pentru interesul comun al tuturor coproprietarilor. Prin urmare, dat fiind faptul că niciunul din proprietari nu poate exercita în mod exclusiv dreptul de proprietate asupra cotei-părți indivize din coproprietatea forțată asupra părților comune, este justifi-

²² Hotărârea Curții Constituționale nr.20 din 20.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 22 alin.(4) din Legea condominiului în fondul locativ nr. 913-XIV din 30 martie 2000 (*calitatea de membru al asociației de coproprietari în condominiu*)

cată soluția de a crea asociații de coproprietari. Calitatea de membru în această asociație este inerent legată de calitatea de proprietar al locuinței (*HCC nr.20 din 20.07.2016, §55*).

Astfel, devenind proprietarul unui apartament, persoana devine coproprietar al părților comune din această clădire cu mai multe apartamente și implicit membru al asociației de coproprietari în condominiu (*HCC nr.20 din 20.07.2016, §60*).

Necesitatea apariției unei asemenea asociații este dictată de faptul că există un imobil în care sunt amplasate mai multe locuințe, iar pentru exploatarea benefică a locuințelor este imperativ necesar să fie administrate un șir de bunuri care nu pot aparține exclusiv unui singur proprietar (*HCC nr.20 din 20.07.2016, §61*).

Persoana, în cazul în care decide să cumpere o locuință într-un bloc locativ, acceptă implicit să intre într-o colectivitate, care urmează să fie gestionată și care are bunuri comune. În acest sens, persoana nu se asociază într-o asociație obștească sau într-un partid, prin urmare, asociația de coproprietari în condominiu nu are la bază conceptul de liberă asociere (*HCC nr.20 din 20.07.2016, §62*).

Asocierea obligatorie în condominiu este un instrument eficient de soluționare calitativă a problemelor de administrare și gestionare a proprietății comune, care are la bază instrumente clare ce reglementează raporturile dintre coproprietari, inclusiv atribuțiile și mecanisme de îndeplinire a sarcinilor ce revin fiecărui participant la aceste raporturi (*HCC nr.20 din 20.07.2016, §65*).

În acest sens, Curtea a reținut că prin constituirea asociațiilor de coproprietari în condominiu legislatorul a urmărit scopul de a proteja unele interese de ordin general. Or, administrarea și gestionarea în bune condiții a proprietății comune nu se poate realiza decât în cadrul unei structuri asociative. Prin urmare, impunerea creării asociațiilor de coproprietari prin lege nu este un scop în sine, **dar este o cale de asigurare a procesului de întreținere a blocurilor locative pentru interesul comun al tuturor coproprietarilor** (*HCC nr.20 din 20.07.2016, §66*).

Astfel, în anumite situații legislatorul poate institui forme speciale de asociere și reieșind din obiectivul pe care îl urmărește, **acestea nu pot fi considerate asociații în sensul dreptului la libera asociere. Or, asociația de coproprietari se circumscrie anume acestei situații** (*HCC nr.20 din 20.07.2016, §67*).

1.11. Dreptul la muncă și la protecția muncii

1.11.1. Suspendarea contractului individual de muncă

Legislația muncii condiționează încadrarea în câmpul muncii de întrunirea anumitor cerințe, precum și stabilește situațiile de suspendare și încetare a raporturilor de muncă (*HCC nr. 6 din 03.03.2016*²³, §70).

Totodată, deși legislația muncii permite anumite limitări ale drepturilor salariatului, totuși, ele trebuie să aibă o justificare, să fie necesare, să răspundă unui interes general. Conform testului de proporționalitate, măsura luată trebuie să fie adecvată – să poată în mod obiectiv să ducă la îndeplinirea scopului, necesară – indispensabilă pentru îndeplinirea scopului și proporțională – să asigure justul echilibru între interesele concrete pentru a fi corespunzătoare scopului urmărit (*HCC nr. 6 din 03.03.2016*, §72).

Scopul pentru care a fost reglementată posibilitatea suspendării contractului individual de muncă, în caz de trimitere în instanța de judecată a dosarului penal privind comiterea de către salariat a unei infracțiuni incompatibile cu munca prestată, este acela ca angajatorul să împiedice salariatul ca în exercitarea atribuțiilor de serviciu pe care le are să mai continue să săvârșească fapte de natura celor pentru care este cercetat penal și să îl împiedice să mai producă prejudicii. În plus, prevederile în cauză tind la protejarea intereselor angajatorului ori a instituției în care își desfășoară activitatea salariatul (*HCC nr. 6 din 03.03.2016*, §83).

Referitor la reglementările privind suspendarea raporturilor de serviciu cu funcționarul public, în cazul recunoașterii în calitate de bănuît sau emiterii în privința acestuia a ordonanței de punere sub învinuire, Curtea a observat că măsura are ca scop, printre altele, protejarea prestigiului profesiei ori a funcției exercitate, textul legal neimpunând alte condiții precum ar fi săvârșirea de infracțiuni incompatibile cu funcția deținută (*HCC nr. 6 din 03.03.2016*, §84).

Curtea a observat că restrângerea dreptului la muncă prin suspendarea raporturilor de serviciu este aplicată pentru salvagardarea „altui drept”, în particular protejarea instituției și a prestigiului profesiei (*HCC nr. 6 din 03.03.2016*, §85).

²³ Hotărârea Curții Constituționale nr.6 din 03.03.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 53 lit. c) din Legea nr.158-XVI din 4 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public și articolului 76 lit. g) din Codul muncii (*suspendarea raporturilor de serviciu*)

Datorită naturii și specificului acestei măsuri, din moment ce legiuitorul consideră necesară prin considerarea anumitor raționamente suspendarea contractului de muncă sau a raporturilor de serviciu, prin ea însăși această măsură nu contravine dreptului la muncă. Constituția nu interzice suspendarea raporturilor de muncă, cu condiția însă ca aceasta să fie însoțită de garanții și să respecte principiul proporționalității (*HCC nr. 6 din 03.03.2016, §87*).

Totuși, Curtea a menționat că legea nu trebuie să lase la libera opțiune a angajatorului sau a autorității publice decizia de a suspenda sau nu unilateral raporturile de serviciu fără a fi stabilite condiții, modalități și criterii clare și precise (a se vedea *mutatis mutandis* hotărârea CEDO *Milojević și alții v. Serbia* din 30 ianuarie 2016) (*HCC nr. 6 din 03.03.2016, §88*).

Reglementarea situațiilor de suspendare a raporturilor de serviciu nu trebuie să admită posibilitatea emiterii unor decizii arbitrare ori nejustificate pentru că protecția dreptului la muncă presupune, între altele, ca restrângerea exercițiului acestui drept să respecte cerințele constituționale impuse de art. 54 alin. (4) referitoare la proporționalitate, și nu doar asigurarea unor măsuri cu caracter reparator ori a unor soluții alternative (*HCC nr. 6 din 03.03.2016, §89*).

Potrivit Codului muncii, suspendarea operează doar în situația în care cauza penală este trimisă în instanța de judecată, iar infracțiunea este incompatibilă cu munca prestată, însă Legea nr. 158 din 4 iulie 2008 dispune suspendarea chiar de la etapa recunoașterii în calitate de bănuț și în lipsa existenței unui raport de cauzalitate între activitatea desfășurată și infracțiunea săvârșită (*HCC nr. 6 din 03.03.2016, §90*).

Curtea a constatat că prevederile art. 76 lit. g) din Codul muncii sunt instituite pentru protejarea interesului public, prin înlăturarea persoanei dintr-o anumită funcție, fiind acuzată de comiterea unei infracțiuni legată de funcția respectivă, astfel împiedicând alte asemenea fapte sau consecințele unor asemenea fapte (*HCC nr. 6 din 03.03.2016, §91*).

Respectiv, fiind adecvată, necesară și corespunzătoare scopului urmărit, norma art. 76 lit. g) din Codul muncii, supusă controlului constituționalității, nu constituie o încălcare a dreptului la muncă, prevăzut de articolul 43 din Constituție combinat cu articolul 54 (*HCC nr. 6 din 03.03.2016, §92*).

Spre deosebire de art. 76 lit. g) din Codul muncii, la aplicarea art. 53 lit. c) din Legea nr. 158 din 4 iulie 2008 aprecierea temeiului de suspendare a raporturilor de muncă rămâne la discreția autorității publice, aceasta nefiind obligată în vreun fel să țină cont de legătura intrinsecă a presupusei infracțiuni comise cu funcția pe care o exercită funcționarul public (*HCC nr. 6 din 03.03.2016, §93*).

În acest sens, simplul fapt că persoana a fost recunoscută în calitate de bănuít pentru săvârșirea unei infracțiuni extrinsecă raporturilor sale cu activitatea profesională pe care o desfășoară și autoritatea publică din care face parte nu poate constitui drept temei pentru suspendarea raporturilor de serviciu (*HCC nr. 6 din 03.03.2016, §94*).

Curtea a observat că prin efectul dispozițiilor legii contestate se produce un dezechilibru în defavoarea funcționarului public, în sensul că aceștia i se pot suspenda raporturile de muncă în cazul intentării oricărei cauze penale (*HCC nr. 6 din 03.03.2016, §95*).

Totodată, pe de altă parte, Curtea a reținut că dispozițiile art. 53 lit. c) din Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, care oferă dreptul autorității publice de a suspenda raporturile de serviciu până la remiterea cauzei în instanța de judecată și în lipsa unei legături intrinseci a presupusei fapte penale comise cu funcția deținută, transgresează principiul proporționalității, măsura fiind excesivă în raport cu obiectivul ce trebuie atins, și prin aceasta fiind contrar articolului 43 combinat cu articolul 54 din Constituție (*HCC nr. 6 din 03.03.2016, §97*).

1.12. Dreptul la proprietate privată și protecția acesteia

1.12.1. Interzicerea transferului și retragerii mijloacelor bănești din conturile bancare ale persoanelor afiliate unei bănci comerciale

Curtea a reținut că în cazurile în care există contracte de depozite bancare între clienți și băncile comerciale se poate vorbi despre așteptarea legitimă a acestor persoane la respectarea dreptului lor de proprietate (*HCC nr. 11 din 11.05.2016²⁴, §54*).

²⁴ Hotărârea nr. 11 din 11.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor articolelor 37/7 alin. (5) și 37/15 alin. (2) din Legea instituțiilor financiare nr. 550 din 21 iulie 1995 (*limitarea drepturilor persoanelor afiliate băncii*)

Amânarea executării creanțelor creditorilor și a transferului activelor băncii pe un termen de până la 2 luni și limitarea acțiunii acestui moratoriu la anumite categorii de creditori poate preveni agravarea situației financiare a băncii, păstrarea activelor acesteia și evitarea riscului excesiv în sistemul financiar. Aceste scopuri contribuie la protecția economiei țării (*HCC nr. 11 din 11.05.2016, §63*).

La baza acordării priorității pentru interesele deponenților și ale altor creditori care nu sunt persoane afiliate băncii, în raport cu acționarii și creditorii care sunt persoane afiliate băncii, stă scopul protecției drepturilor altor persoane (*HCC nr. 11 din 11.05.2016, §64*).

Pusă în balanță cu riscul pe care îl pot suferi persoanele neafiliate băncii prin acțiunile persoanelor afiliate aflate în avantaj, limitarea dreptului persoanelor vizate de a dispune de mijloacele bănești pe care le dețin în bancă cântărește mai puțin. Pe de o parte, avem nucleul dreptului de proprietate al persoanelor neafiliate băncii, persoane care pot fi prejudiciate iremediabil, pe de altă parte – „periferia” dreptului de proprietate al persoanelor vizate, al căror drept de dispoziție este restricționat pentru o perioadă. În acest sens, afectarea nucleului dreptului de proprietate este mai gravă decât afectarea „periferiei” dreptului de proprietate (*HCC nr. 11 din 11.05.2016, §81*).

Cu referire la interesul public, Curtea a scos în evidență necesitatea menținerii bunăstării economice a țării, care se sprijină inclusiv pe stabilitatea financiară a băncilor care alcătuiesc sistemul bancar. Punând din nou în balanță limitarea dreptului persoanelor vizate de a dispune de mijloacele bănești pentru o perioadă rezonabilă de timp și interesul menținerii bunăstării economice a țării, acesta din urmă prevalează (*HCC nr. 11 din 11.05.2016, §82*).

1.12.2. Excluderea dreptului de a privatiza locuințe de serviciu

Curtea a menționat că este prerogativa legislatorului de a decide modul de exercitare a dreptului statului asupra bunurilor aflate în proprietatea sa. Atât art. 46 din Constituție, cât și art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană nu garantează dreptul de a deveni proprietarul unui bun și sunt limitate în efectivitatea lor prin faptul că recu-

nosc doar dreptul actual, nu și dreptul de a obține proprietatea unui bun (*HCC nr. 15 din 17.05.2016*²⁵, §§71, 49).

Curtea a reținut că locuințele de serviciu, prin natura lor, nu sunt destinate înstrăinării către locatari, având o destinație specială potrivit legii. Locuințele de serviciu se atribuie spre utilizare, în mod exclusiv, angajaților și membrilor familiilor lor în perioada exercitării de către aceștia a atribuțiilor funcționale, potrivit prevederilor legale (*HCC nr. 15 din 17.05.2016*, §57).

În acest sens, folosirea locuințelor de serviciu se află în strânsă legătură cu existența raporturilor de muncă între angajați și proprietarii acestor locuințe și durează atât timp cât există relațiile de muncă (*HCC nr. 15 din 17.05.2016*, §58).

Totodată, Curtea a subliniat că legislatorul are prerogativa de a reglementa regimul privatizării în funcție de diferite categorii de locuințe. Astfel, prevederile art.5 alin. (2) din Legea privatizării fondului de locuințe, modificate prin Legea nr.278 din 7 decembrie 2012, dispun că nu pot fi vândute sau transmise cu titlu gratuit în proprietate privată imobilele care se află în orașele militare de tip închis, căminele, locuințele de serviciu, locuințele avariate și ireparabile, casele ce urmează a fi demolate, cantoanele și alte construcții care se află la balanța sau în proprietatea fondului forestier de stat (*HCC nr. 15 din 17.05.2016*, §63).

Dreptul de a privatiza locuințele de serviciu nu este un drept garantat de Constituție, iar legislatorul este liber să aleagă, în funcție de politica statului și de resursele financiare, care sunt măsurile aplicabile bunurilor aflate în proprietatea sa. Astfel, excluderea locuințelor de serviciu din fondul locativ ce poate fi privatizat nu poate fi apreciată ca o încălcare a art. 46 din Constituție, întrucât locuințele de serviciu nu constituie un „bun actual”, adică un bun aflat în patrimoniul angajatului. Or, „speranța legitimă” cu privire la un „bun” nu poate fi invocată ca „valoare patrimonială” (*HCC nr. 15 din 17.05.2016*, §§66, 67).

²⁵ Hotărârea Curții Constituționale nr.15 din 17.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea privatizării fondului de locuințe nr.1324 -XII din 10 martie 1993 (*privatizarea locuințelor de serviciu*)

1.12.3. Notificarea debitorului ipotecar

În art. 31 alin. (3) din Legea cu privire la ipotecă, legiuitorul a stabilit conținutul obligatoriu al notificării și preavizului, indicând totodată că creditorul trebuie să ofere un termen la expirarea căruia va executa dreptul de ipotecă, precum și să indice valoarea sumelor restante ce trebuie achitate în vederea evitării procedurii de executare (*HCC nr. 26 din 27.09.2016*²⁶, §59).

Analizând prevederile sus-menționate, Curtea a constatat că notificarea reprezintă o etapă de acordare a unui termen suplimentar debitorului ipotecar, precum și o ultimă procedură amiabilă, care oferă acestuia posibilitatea de a stinge ipoteca instituită asupra imobilului (*HCC nr. 26 din 27.09.2016*, §60).

Prin urmare, procedura de notificare a debitorului ipotecar constituie o etapă premergătoare executării obligației ipotecare și una esențială pentru păstrarea imobilului în proprietatea sa. Această procedură are drept scop prevenirea introducerii de către creditorul ipotecar a unor cereri abuzive sau intempestive, care să pună în dificultate posibilitatea executării benevole a obligației (*HCC nr. 26 din 27.09.2016*, §61).

Potrivit articolului 31 alin. (2) teza întâi din lege, notificarea se expediază debitorului ipotecar și, dacă este cazul, debitorului, prin scrisoare recomandată cu confirmare de primire. Potrivit aceluiași alineat, teza a doua, notificarea se va considera recepționată la expirarea a 7 zile lucrătoare din ziua expedierii (*HCC nr. 26 din 27.09.2016*, §62).

Analizând cuprinsul prevederilor art. 31 alin. (2) din lege, Curtea a constatat că în timp ce o normă stabilește că debitorul ipotecar se notifică prin scrisoare recomandată cu confirmare de primire, o altă normă a aceluiași alineat prevede că notificarea se consideră recepționată la expirarea a 7 zile lucrătoare din ziua expedierii (*HCC nr. 26 din 27.09.2016*, §64).

Prin urmare, Curtea a reținut că aplicabilitatea alin. (2) teza a doua din articolul 31 din Legea cu privire la ipotecă comportă o serie de deficiențe legislative sub aspectul clarității și previzibilității normei (*HCC nr. 26 din 27.09.2016*, §69).

²⁶ Hotărârea Curții Constituționale nr.26 din 27.09.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr.142-XVI din 26 iunie 2008 cu privire la ipotecă (*termenul de notificare*)

Astfel, în condițiile în care imobilul ipotecat poate fi direct executat, în special în cazul actului notarial investit cu formulă executorie, lipsa de previzibilitate și de claritate a momentului de recepționare a notificării poate afecta nemijlocit dreptul de proprietate al debitorului ipotecar. Or, scopul principal al notificării este de a-l preveni pe debitorul ipotecar despre executarea ipotecii și de a-l încuraja să achite suma restantă pentru a opri procesul de executare a imobilului. În asemenea situații, există riscul exercitării abuzive de către creditorul ipotecar a dreptului de ipotecă asupra imobilului, afectând într-o anumită măsură dreptul de proprietate al debitorului ipotecar (*HCC nr. 26 din 27.09.2016, §70*).

Incertitudinea și ingerința în exercitarea dreptului de proprietate al debitorului ipotecar este vădită în cazul aplicării normei alin. (2) teza a doua a articolului 31 din lege în coroborare cu alin. (7) al aceleiași norme, potrivit căruia debitorul ipotecar va fi decăzut din dreptul de a-și stinge benevol ipoteca în termenul acordat în notificare (*HCC nr. 26 din 27.09.2016, §71*).

Astfel, ținând cont de gravitatea omiterii termenului acordat în notificare, Curtea a reținut că aducerea acestuia efectiv la cunoștința debitorului ipotecar ține de esența exercitării dreptului de ipotecă, precum și de ocrotirea dreptului de proprietate (*HCC nr. 26 din 27.09.2016, §72*).

Textul de lege contestat este formulat de o manieră imprecisă și neclară, fapt care nu corespunde rigorilor de claritate și previzibilitate, consfințite în articolul 23 alin. (2) din Constituție, și care poate afecta dreptul de proprietate, garantat de art. 46 din Constituție (*HCC nr. 26 din 27.09.2016, §73*).

În același timp, Curtea a atestat că raporturile ipotecare vizează în primul rând sistemul bancar din Republica Moldova, care cel mai des apelează la garanțiile ipotecare pentru creditele acordate. În acest sens, este necesar de a stabili un just echilibru între interesul economic al țării și protecția dreptului la proprietate al debitorilor ipotecari (*HCC nr. 26 din 27.09.2016, § 75*).

Dat fiind specificul contractului de ipotecă, există posibilitatea ca debitorul ipotecar să abuzeze de drepturile și garanțiile sale prevăzute de Legea cu privire la ipotecă, eschivându-se prin diverse metode de la recepționarea notificării expediate de către creditor. Astfel, Curtea a constatat că efectele notificării nu pot fi condiționate în totalitate de pri-

mirea efectivă a notificării de către debitor. Așadar, în cazul în care debitorul refuză să primească sau nu primește notificarea din orice alt motiv neimputabil creditorului, pentru a nu afecta securitatea raporturilor juridice se vor aplica regulile generale aplicabile procedurii de expediere a scrisorilor recomandate, stabilite de cadrul normativ privind comunicațiile poștale (*HCC nr. 26 din 27.09.2016, §76*).

De asemenea, ținând cont de principiul egalității subiecților raportului civil, instituirea unor garanții în favoarea unei părți nu trebuie să fie disproporționate față de cealaltă parte (*HCC nr. 26 din 27.09.2016, §77*).

1.12.4. Moștenirea părții sociale a societății cu răspundere limitată

Dreptul de proprietate al moștenitorului părții sociale poate fi afectat prin prisma art. 30 din Legea privind societățile cu răspundere limitată, potrivit căruia partea socială se consideră de drept a dobânditorului de la data înregistrării în Registrul de stat al persoanelor juridice a modificărilor operate în actele de constituire privind înstrăinarea/dobândirea părții sociale (*HCC nr. 27 din 27.09.2016²⁷, §50*).

Astfel, Curtea a constatat că dobândirea și recunoașterea dreptului de proprietate asupra părților sociale înstrăinate sau dobândite depind de modificările operate, în sensul dat, în actul de constituire (*HCC nr. 27 din 27.09.2016, §51*).

Curtea a menționat că, potrivit art. 42 alin. (1) din lege, calitatea de asociat al societății se dobândește prin participarea la constituirea acesteia sau prin dobândirea, ulterior constituirii, a unei părți sociale (*HCC nr. 27 din 27.09.2016, §52*).

Dobândirea părților sociale, ulterior constituirii societății, se realizează prin transmiterea părților sociale între vii și pentru cauză de moarte (*mortis causa*) (*HCC nr. 27 din 27.09.2016, §53*).

În acest sens, Curtea a reținut că, în timp ce art. 42 din lege stabilește obținerea calității **de asociat, inclusiv, prin dobândirea, ulterior constituirii societății cu răspundere limitată, a unei părți sociale, nu poate fi condiționată înregistrarea părții**

²⁷ Hotărârea Curții Constituționale nr.27 din 27.09.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 135-XVI din 14 iunie 2007 privind societățile cu răspundere limitată (*modificarea actului de constituire a SRL*)

sociale dobândite sau moștenite în Registrul de stat al persoanelor juridice de modificările din actul de constituire al societății (HCC nr. 27 din 27.09.2016, §56).

Totodată, având în vedere că formarea și activitatea societății cu răspundere limitată se bazează pe voința și încrederea reciprocă a asociaților, adițional celor constatate, Curtea a relevat existența situațiilor în care calitatea de nou asociat a dobânditorului unei cote sociale poate fi refuzată de asociații societății. Acest refuz însă nu trebuie să afecteze drepturile patrimoniale ale dobânditorului părții sociale, acesta fiind îndreptățit să primească echivalentul valoric al respectivei părți sociale (HCC nr. 27 din 27.09.2016, §58).

1.12.5. Transmiterea instalațiilor și rețelelor publice de alimentare cu apă

Potrivit articolului 3 alin.(1) din Legea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare, serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare cuprinde totalitatea activităților de utilitate publică și de interes economic și social general efectuate în scopul captării, tratării, transportului, înmagazinării și distribuirii apei potabile sau tehnologice la toți consumatorii de pe teritoriul unei sau al mai multor localități, precum și în scopul colectării, transportului, epurării și evacuării apelor uzate (HCC nr. 30 din 01.11.2016²⁸, §44).

Conform prevederilor contestate ale articolului 19 alin.(4) din Legea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare, la finalizarea lucrărilor de construcție, instalațiile și rețelele publice de alimentare cu apă și de canalizare, situate pe teren public, construite de persoane fizice și/sau de persoane juridice, precum și cele construite până la intrarea în vigoare a prezentei legi, indiferent de sursa de finanțare, se transmit gratuit la balanța autorității administrației publice locale sau direct operatorului în conformitate cu decizia consiliului local (HCC nr. 30 din 01.11.2016, §45).

În speță, Curtea a reținut că, potrivit prevederilor legale menționate, instalațiile și rețelele publice de alimentare cu apă și de canalizare se transmit gratuit la balanța autorității administrației publice locale sau direct operatorului, inclusiv în cazul în care

²⁸ Hotărârea Curții Constituționale nr.30 din 01.11.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 19 alin.(4) din Legea nr. 303 din 13 decembrie 2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare (*condițiile forării și exploatării fântânilor arteziene*)

au fost construite cu propriile investiții ale persoanelor fizice și/sau persoanelor juridice (*HCC nr. 30 din 01.11.2016, §47*).

Astfel, Curtea a menționat că în timp ce persoana a obținut autorizațiile necesare pentru efectuarea legală a construcțiilor și a investit resurse proprii, aceste bunuri sunt luate cu titlu gratuit (*HCC nr. 30 din 01.11.2016, §48*).

Întrucât apa este atribuită la categoria patrimoniului statului, iar prevederile contestate se referă la instalațiile și rețelele publice de alimentare cu apă și de canalizare, situate pe teren public, este dreptul legislatorului de a reglementa modul de utilizare a acestora. În același timp, Curtea a subliniat că orice reglementare nu poate afecta în substanță dreptul persoanei de a dispune de bunurile sale (*HCC nr. 30 din 01.11.2016, §49*).

Curtea a constatat că norma contestată reprezintă în fapt o expropriere fără a fi stabilită o dreaptă și prealabilă despăgubire a proprietarului sau titularului de alte drepturi reale asupra rețelelor de alimentare cu apă (*HCC nr. 30 din 01.11.2016, §50*).

Concluzia se sprijină pe faptul că legiuitorul a stabilit că la finalizarea lucrărilor de construcție instalațiile și rețelele publice de alimentare cu apă și de canalizare, deși construite cu investiții proprii, se transmit gratuit la balanța autorității administrației publice locale sau direct operatorului, ceea ce înseamnă privarea totală de dreptul de dispoziție asupra acestor construcții (*HCC nr. 30 din 01.11.2016, §51*).

Exproprierea este una din cele mai severe măsuri care poate fi luată cu privire la dreptul de proprietate privată, deoarece nu este doar o simplă limitare a dreptului, ci duce la pierderea acestuia. În acest sens, legislatorul a adoptat Legea exproprierii pentru cauză de utilitate publică nr.488-XIV din 8 iulie 1999, prin care a reglementat utilitatea publică și declararea ei, modalitatea de expropriere și măsurile care precedă exproprierea, drepturile expropriatului. Potrivit acestei legi, exproprierea urmează a fi precedată de o despăgubire a titularului bunului (*HCC nr. 30 din 01.11.2016, §§52, 53*).

De asemenea, cu privire la compensația acordată titularului dreptului de proprietate pentru privarea de dreptul său, Curtea Europeană a reținut că, în absența unei compensații reparatorii, art. 1 din Protocolul nr. 1 nu ar asigura decât o protecție iluzorie și ineficace a dreptului de proprietate, în totală contradicție cu dispozițiile Convenției (cauza *James și alții vs. Marea Britanie*, hotărârea din 22 februarie 1986) (*HCC nr. 30 din 01.11.2016, §54*).

Privarea de proprietate impune obligația statului de a despăgubi pe proprietar, pentru că fără plata unei sume rezonabile, raportată la valoarea bunului, măsura constituie o atingere excesivă a dreptului la respectarea bunurilor sale. Imposibilitatea de a obține o despăgubire echitabilă în cadrul privării de proprietate constituie o rupere a echilibrului între necesitatea protecției dreptului de proprietate și exigentele de ordin general (*HCC nr. 30 din 01.11.2016, §55*).

În context, Curtea a statuat că orice construcție efectuată din mijloacele financiare ale persoanei fizice sau juridice poate fi transmisă la balanța autorității administrației publice locale sau direct operatorului doar după o dreaptă și prealabilă despăgubire (*HCC nr. 30 din 01.11.2016, §56*).

În concluzie, Curtea a reținut că prevederile cuprinse la articolul 19 alin.(4) din Legea privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare, precum și articolul 5 alin.(41) din Legea nr.272-XIV din 10 februarie 1999 cu privire la apa potabilă, în partea ce se referă la transmiterea gratuită a instalațiilor și rețelelor publice de alimentare cu apă și de canalizare la balanța administrației publice locale sau direct operatorului, încalcă dispozițiile articolului 46 alin. (1) și (2) combinat cu articolul 54 din Constituție (*HCC nr. 30 din 01.11.2016, §57*).

1.13. Dreptul la asistență și protecție socială

1.13.1. Plata retroactivă a pensiei

În această ordine de idei, Curtea subliniază că dreptul la pensie (tratată ca un drept de proprietate în sensul art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană) nu poate fi privit doar ca un drept subiectiv civil, ci, în primul rând, acesta face parte din domeniul raporturilor de protecție socială, și prin natura lor social-juridică primară, pensiile sunt sursa principală și permanentă de subzistență a pensionarilor (*HCC nr. 19 din 19.07.2016²⁹, §71*).

²⁹ Hotărârea Curții Constituționale nr.19 din 19.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 156-XIV din 14 octombrie 1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat și Regulamentul privind modul de plată a pensiilor stabilite în sistemul public de asigurări sociale de stat și a alocațiilor sociale de stat, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 929 din 15 august 2006 (*plata retroactivă a pensiei*)

Cu referire la interesul public, punând în balanță interesul statului de a stabili anumite termene de apariție, exercitare sau apărare a drepturilor civile în scopul asigurării certitudinii juridice, pe de o parte, și dreptul cetățenilor de a primi integral pe parcursul întregii vieți pensia stabilită în condițiile legii, aceasta fiind, de regulă, sursa lor primară de existență, pe de altă parte, Curtea constată că acesta din urmă prevalează (*HCC nr. 19 din 19.07.2016, §72*).

Curtea a reținut că legiuitorul, instituind limita de 3 ani pentru încasarea retroactivă a pensiei calculate, nu a ținut cont că neîncasarea acesteia poate să nu depindă de voința beneficiarului (*HCC nr.19 din 19.07.2016, §64*).

De altfel, în cazul neachitării la timp a pensiei din vina organului de asigurări sociale care stabilește sau plătește pensia, aceasta se achită fără nici un fel de limite în termen (*HCC nr. 19 din 19.07.2016, §65*).

În același timp, pot exista situații în care pensia nu se încasează la timp din motive ce nu sunt imputabile organului de asigurări sociale, dar nu depind nici de voința beneficiarului pensiei, însă legea și în asemenea situații îl sancționează pe titularul pensiei (*HCC nr. 19 din 19.07.2016, §66*).

Astfel, având în vedere jurisprudența Curții Europene în materia aplicării art. 1 din Protocolul nr.1, conform căreia dreptul la prestații sociale se asimilează unui drept de proprietate, Curtea a reținut că prin normele care stabilesc limita de 3 ani pentru încasarea retroactivă a pensiei calculate a fost instituită o ingerință în exercitarea dreptului de proprietate (*HCC nr. 19 din 19.07.2016, §67*).

1.14. Protecția persoanelor cu dizabilități

1.14.1. Drepturile și libertățile persoanelor cu dizabilități mintale

În conformitate cu prevederile contestate ale articolului 24 din Codul civil, persoana, care în urma unei tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale) nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale, poate fi declarată incapabilă de către instanța de judecată, iar asupra ei se instituie tutela (*HCC nr. 33 din 17.11.2016³⁰, §102*).

³⁰ Hotărârea Curții Constituționale nr.33 din 17.11.2016 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul civil și Codul de procedură civilă ale Republicii Moldova (*capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități mintale*)

Curtea relevă că demnitatea umană poate fi percepută din două perspective: în primul rând – ca o valoare inherentă și inalienabilă, și în al doilea rând – ca „un drept al personalității“, care cuprinde valorile vieții psihologice a fiecărei ființe umane, determinând astfel poziția acesteia în societate și impunând respectul cuvenit pentru fiecare persoană. Din acest „drept al personalității“ derivă existența unei garanții minime pentru fiecare persoană de a deține posibilitatea de a acționa liber în cadrul societății și de a-și dezvolta personalitatea integral în mediul social și cultural (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §104*).

Potrivit actelor internaționale, respectul pentru demnitatea ființei umane, pentru autonomia individuală, inclusiv pentru dreptul de a face propriile alegeri, precum și pentru independența persoanei, este un principiu fundamental (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §105*).

Astfel, principiile menționate sunt elemente-cheie care se află la baza conceptului de capacitate juridică (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §106*).

Codul civil al Republicii Moldova recunoaște capacitatea civilă tuturor persoanelor. Astfel, orice persoană deține capacitate de folosință și, cu excepția cazurilor prevăzute de lege, capacitate de exercițiu. De asemenea, Codul civil stipulează că nimeni nu poate fi îngrădit în capacitatea de folosință sau lipsit, în totalitate sau în parte, de capacitatea de exercițiu, decât în cazurile și condițiile expres prevăzute de lege (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §107*).

În lumina prevederilor CDPD, deși persoanele cu dizabilități mintale au dreptul la recunoașterea, oriunde s-ar afla, a capacității lor juridice, este posibilă aplicarea unor măsuri de protecție asupra acestora, adaptate la situația particulară a persoanei (art. 12 alin. (4)) (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §108*).

Astfel, Curtea a reținut că tutela poate fi instituită atunci când restricțiile care le implică sunt proporționale cu nivelul de incapacitate a persoanei cu tulburări psihice și doar pentru o perioadă determinată de timp, cu evaluarea ulterioară a necesității menținerii acesteia de către autoritatea competentă care a instituit-o (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §109*).

Cu referire la proporționalitatea măsurilor de protecție, Curtea Europeană, în jurisprudența sa, a subliniat că este necesar un control strict asupra măsurilor cu un impact negativ asupra autonomiei individuale a unei persoane și că luarea în considerare a măsurilor alternative la lipsirea de capacitate juridică este un factor de care se ține cont

atunci când se analizează proporționalitatea unor astfel de măsuri (*M.S. c. Croației*, nr. 36337/10, 25 aprilie 2013, §97) (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §111*).

Curtea Europeană a reținut că limitarea capacității juridice trebuie să fie aplicată de către autoritățile naționale doar într-o ultimă instanță, atunci când au considerat, după o evaluare atentă, că orice alte măsuri alternative mai puțin restrictive nu au fost eficiente (*Ivinović c. Croației*, nr. 13006/13, 8 septembrie 2014, §44) (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §112*).

De asemenea, Curtea Europeană a stabilit în jurisprudența sa necesitatea existenței unei „soluții personalizate” în cazurile de declarare a incapacității persoanelor fizice. În cauza *Shtukaturov c. Federației Ruse*, Curtea Europeană a statuat că legislația statului pârât prevedea capacitatea juridică deplină sau incapacitatea adulților cu tulburări psihice, fără a institui o situație intermediară cum ar fi limitarea parțială a capacității juridice, decât în privința persoanelor dependente de alcool sau de substanțe narcotice. Prin urmare, Curtea Europeană a constatat că legislația națională în speță nu prevedea o „soluție personalizată” în cazul adulților cu tulburări psihice prin faptul că legislația existentă la acel moment nu oferea judecătorilor o altă alegere decât să lipsească în totalitate persoana de capacitate juridică sau să o declare capabilă (a se vedea *Shtukaturov*, nr. 44009/05, hotărâre din 27 martie 2008, § 95) (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §113*).

Curtea a constatat că **măsura de protecție a persoanei cu tulburări psihice trebuie să fie flexibilă și să ofere o soluție adecvată potrivit fiecărei situații sau grad de incapacitate**. Mai mult, o asemenea măsură nu trebuie să implice automat lipsirea în totalitate de capacitate juridică a persoanei cu tulburări psihice (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §114*).

Prin urmare în privința persoanelor menționate se impune **necesitatea instituirii unor măsuri de protecție alternative și provizorii** (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §115*).

Curtea a reținut că **tutela**, în calitate de măsură specială de protecție a persoanelor cu tulburări psihice, **urmează să se aplice doar în privința acelor persoane care nu își pot conștientiza sau dirija în totalitate acțiunile**. La fel, această măsură trebuie să fie luată în ultimă instanță, după epuizarea altor măsuri mai puțin restrictive, fapt constatat de către instanțele de judecată în cadrul examinării cererii de declarare a incapacității și a evaluării ulterioare a necesității menținerii stării de incapacitate și

doar în măsura în care nu privează în totalitate persoana de dreptul de a încheia acte juridice minore sau de a exercita alte activități inerente personalității sale (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §118*).

În același timp, în situația instituirii tutelei reprezentantul legal trebuie să țină cont de preferințele persoanei (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §119*).

Curtea a reținut că instituția tutelei în sine nu este neconstituțională, însă pentru a fi conformă prevederilor Constituției, urmează a fi interpretată în sensul în care declararea incapacității de exercițiu vizează doar persoanele cărora le lipsește în totalitate discernământul, în privința cărora aplicarea altor măsuri de protecție mai puțin restrictive se dovedește a fi inefficientă (*HCC nr. 33 din 17.11.2016, §120*).

2 AUTORITĂȚILE PUBLICE

2.1. Competența Guvernului de reglementare a sancțiunilor

Punctul 34 alineatul întâi din Regulamentul privind exercitarea controlului asupra utilizării investițiilor publice în construcții³¹ stabilește că după aprobarea procesului-verbal de control șeful Inspecției de Stat în Construcții adoptă, în cazul depistării exagerărilor volumelor și valorii lucrărilor executate, decizia privind încasarea la bugetul de stat a sumelor obținute de antreprenor nelegitim de la exagerarea volumelor și a valorii lucrărilor executate. Decizia și documentele de control aprobate se expediază Inspectoratului fiscal de stat teritorial de reședință a organizației de antrepriză care efectuează încasarea, Ministerului Finanțelor, organelor financiare pentru reducerea mărimii investițiilor de la bugetul de stat sau de la cele locale și investitorului (*HCC nr. 29 din 28.10.2016*³², §59).

În acest sens, potrivit art. 31 din Legea privind calitatea în construcții, Inspecția de Stat în Construcții răspunde de exercitarea controlului de stat asupra aplicării unitare a prevederilor legislației în domeniul calității construcțiilor, în toate etapele și compo-

³¹ Anexa nr.3 la Hotărârea Guvernului nr.360 din 25 iunie 1996

³² Hotărârea Curții Constituționale nr.29 din 28.10.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din pct.34 al Anexei nr.3 la Hotărârea Guvernului nr. 360 din 25 iunie 1996 cu privire la controlul de stat al calității în construcții (*stabilirea amenzilor pentru încălcarea legislației privind calitatea în construcții*)

nentele sistemului calității în construcții, precum și de constatarea contravențiilor și de oprirea lucrărilor executate necorespunzător (*HCC nr. 29 din 28.10.2016, §60*).

Inspekția de Stat în Construcții a fost abilitată cu competența de a exercita controlul de stat al calității în construcții și de a emite decizii privind respectarea actelor legislative și a altor acte normative în domeniul construcțiilor (*HCC nr. 29 din 28.10.2016, §62*).

Curtea a menționat că scopul controlului de stat în construcții este asigurarea utilizării raționale a investițiilor acestora, respectării normelor de folosire a materialelor de construcție, mecanismelor de construcție, corectitudinii calculelor costului lucrărilor de construcții, corespunderii volumelor fizice efective ale lucrărilor cu cele prevăzute în documentația de proiect și execuție (*HCC nr. 29 din 28.10.2016, §63*).

Curtea a reținut că scopul emiterii unei asemenea decizii constă de fapt în restituirea banilor publici obținuți de antreprenor nelegitim din exagerarea volumelor și a valorii executate, constatate prin actul de control asupra utilizării investițiilor publice în construcții (*HCC nr. 29 din 28.10.2016, §64*).

În același timp, potrivit pct. 34 alineatul trei din Regulament, concomitent cu încasarea sumelor (venitului) obținute nelegitim, de la organizația de antrepriză se percepe o amendă în aceeași mărime, indiferent de starea ei financiară și relațiile reciproce cu bugetul (*HCC nr. 29 din 28.10.2016, §66*).

În acest sens, Curtea a observat că art. 32, 33 și 34 din Legea privind calitatea în construcții nr.721-XIII din 2 februarie 1996 reglementează situațiile privind atragerea la răspundere penală, administrativă și patrimonială (*HCC nr. 29 din 28.10.2016, §68*).

Analizând dispozițiile legale enunțate, Curtea a constatat că acestea nu prevăd perceperea de la antreprenor a unei amenzi în mărimea sumelor obținute nelegitim și nici nu abilitează Inspekția de Stat în Construcții cu dreptul de a aplica asemenea amenzi (*HCC nr. 29 din 28.10.2016, §69*).

Curtea a reamintit că actul normativ subordonat legii nu poate conține norme primare, iar conținutul actului normativ urmează să fie în strictă corespundere cu normele și scopul legii sau ale actului normativ superior și nu poate introduce reglementări noi, altele decât cele stabilite de lege sau actul superior. De asemenea, actul normativ nu poate interveni în domenii nereglementate de lege. Actele Guvernului

sunt acte complementare, ce dezvoltă și concretizează dispozițiile legii (*HCC nr. 29 din 28.10.2016, §71*).

În acest sens, Curtea a reiterat că Guvernul, fiind o autoritate a puterii executive, are rolul de a executa legile. Odată ce legea este direct aplicabilă, necesitatea și legitimitatea unei hotărâri de Guvern apare numai în măsura în care punerea în aplicare a unei prevederi legale reclamă stabilirea unor reguli subsecvente, care să asigure corecta lor aplicare sau organizarea corespunzătoare a unor activități (*HCC nr. 29 din 28.10.2016, §72*).

Prin urmare, Curtea a reiterat că legea trebuie să preexiste hotărârii, astfel, hotărârea Guvernului fiind un act juridic *secundum legem* (*HCC nr. 29 din 28.10.2016, §74*).

În astfel de circumstanțe, Guvernul, exercitând atribuția de executare a legilor, a acționat *ultra vires*, intrând în aria de competență a autorității legislative (*HCC nr. 29 din 28.10.2016, §77*).

Prin urmare, Curtea a constatat că prin aprobarea prevederilor pct.34 alineatul trei din Regulamentul privind exercitarea controlului asupra utilizării investițiilor publice în construcții Guvernul și-a depășit competențele, încălcând dispozițiile art. 102 combinat cu art. 72 alin.(3) lit. n) din Constituție (*HCC nr. 29 din 28.10.2016, §78*).

2.2. Angajarea răspunderii Guvernului

2.2.1. Raporturile Parlamentului cu Guvernul. Angajarea răspunderii de către Guvern

Angajarea răspunderii Guvernului asupra unui proiect de lege reprezintă o modalitate legislativă indirectă de adoptare a unei legi (*HCC nr.5 din 02.03.2016³³, §27*).

Ținând cont de jurisprudența sa anterioară, Curtea a reiterat că Parlamentul este și rămâne unica autoritate legiuitoare, chiar și în cazul angajării răspunderii de către Guvern. Prevederile articolului 106¹ din Constituție reglementează expres o excepție de la regula instituită prin dispozițiile constituționale ale articolului 60, ea neputând împie-

³³ Hotărârea Curții Constituționale nr.5 din 02.03.2016 pentru interpretarea articolului 106¹ alin.(1) din Constituția Republicii Moldova (*angajarea răspunderii Guvernului*)

dica Parlamentul de la îndeplinirea rolului său, întrucât procedura asumării răspunderii de către Guvern se derulează în fața Parlamentului și se desfășoară sub supravegherea și controlul său. Parlamentul are la îndemână, în virtutea prevederilor constituționale, dreptul de a demite Guvernul prin inițierea și dezbaterăa unei moțiuni de cenzură (*HCC nr.5 din 02.03.2016, §29*).

Potrivit articolului 106¹ din Constituție, Guvernul își poate angaja răspunderea în fața Parlamentului asupra unui program, unei declarații de politică generală sau unui proiect de lege (*HCC nr.5 din 02.03.2016, §30*).

În acest sens, Curtea a reținut că Guvernul își poate angaja răspunderea în privința mai multor proiecte de legi, în același timp, în vederea atingerii interesului public existent. [...] O eventuală condiție formală a unui proiect unic ar putea fi eludată prin prezentarea mai multor proiecte sub forma unuia singur (*HCC nr.5 din 02.03.2016, §33*).

Totodată, proiectele de legi cu care se prezintă Guvernul în fața Parlamentului pentru a-și angaja răspunderea trebuie să se circumscrie unui singur domeniu de reglementare (*HCC nr.5 din 02.03.2016, §35*).

În același timp, ținând cont de faptul că procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului este o particularitate a procedurii legislative, la utilizarea acestui instrument constituțional urmează a se avea în vedere existența unei urgențe reale în adoptarea măsurii legislative (*HCC nr.5 din 02.03.2016, §37*).

În acest sens, Curtea a reiterat constatările din Hotărârea nr. 28 din 22 decembrie 2011, potrivit cărora procedura angajării răspunderii Guvernului asupra unui proiect de lege trebuie să fie o măsură în extremis, determinată de urgența în adoptarea măsurilor conținute în legea asupra căreia Guvernul și-a angajat răspunderea, de necesitatea ca reglementarea în cauză să fie adoptată cu maximă celeritate, de importanța domeniului reglementat și de aplicarea imediată a legii în cauză (*HCC nr.5 din 02.03.2016, §38*).

În concluzie, Curtea a reținut că Guvernul își poate angaja răspunderea în fața Parlamentului pentru mai multe proiecte de legi în același timp, cu condiția ca acestea să aibă un caracter stringent, necesar, să reglementeze într-o singură sferă de importanță socială majoră și să fie puse în aplicare imediat (*HCC nr.5 din 02.03.2016, §39*).

2.2.2. Refuzul Președintelui Republicii Moldova de a promulga legea adoptată ca urmare a angajării răspunderii de către Guvern

Spre deosebire de procedura legislativă obișnuită, adoptarea proiectului de lege prin angajarea răspunderii Guvernului nu presupune dezbaterea proiectului potrivit procedurii legislative ordinare în comisiile de specialitate ale Parlamentului și în plen. În acest caz proiectele sunt supuse unei dezbateri strict politice, având drept consecință menținerea sau demiterea Guvernului prin retragerea încrederii acordate de Parlament (*HCC nr.5 din 02.03.2016*³⁴, §43).

Ținând cont de particularitățile acestei instituții, Curtea a reținut că Președintele Republicii Moldova nu-i poate trimite Parlamentului spre reexaminare, înainte de promulgare, o lege în privința căreia Guvernul și-a angajat răspunderea. În caz contrar, o asemenea posibilitate ar conduce, în fapt, la anularea acestui mecanism constituțional (*HCC nr.5 din 02.03.2016*, §44).

De asemenea, obligația Președintelui de a promulga legea adoptată în urma angajării răspunderii se datorează implicit și existenței unei urgențe reale de adoptare a acesteia (*HCC nr.5 din 02.03.2016*, §45).

Urgența reală și importanța legii adoptate prin angajarea răspunderii de către Guvern nu admit tergiversări din partea altor autorități (*HCC nr.5 din 02.03.2016*, §46).

Astfel, în cazul în care Președintele consideră că legea adoptată prin angajarea răspunderii Guvernului este neconstituțională, acesta poate sesiza Curtea Constituțională (*HCC nr.5 din 02.03.2016*, §48).

Curtea a reținut caracterul de excepție al procedurii promulgării unei legi asupra căreia Guvernul și-a angajat răspunderea. Prevederile articolului 93 alin. (2) din Constituție nu pot fi aplicate în cazul legilor adoptate prin procedura angajării răspunderii Guvernului în fața Parlamentului (*HCC nr.5 din 02.03.2016*, §50).

³⁴ Hotărârea Curții Constituționale nr.5 din 02.03.2016 pentru interpretarea articolului 106¹ alin.(1) din Constituția Republicii Moldova (*angajarea răspunderii Guvernului*)

2.3. Autoritatea judecătorească

2.3.1. Soluționarea imparțială a cauzelor de către judecători

Normele constituționale privind statutul judecătorului sunt bazate pe exigențele și principiile actelor internaționale, care consfințesc statutul și drepturile magistraților, garanțiile independenței acestora, pornind de la rolul justiției în apărarea statului de drept (*HCC nr. 21 din 22.07.2016*³⁵, §101).

Potrivit Recomandării CM/Rec (2010)12 a Comitetului de Miniștri către statele-membre cu privire la judecători: independență, eficiență și responsabilități, „**scopul independenței justiției**, astfel cum este prevăzut în articolul 6 al Convenției, este de a garanta fiecărei persoane dreptul fundamental de a fi examinat cazul său în mod echitabil, având la bază doar aplicarea dreptului și fără nici o influență nepotrivită”. „Judecătorii trebuie să beneficieze de libertate neîngrădită de a soluționa în mod imparțial cauzele, în conformitate cu legea și cu propria apreciere a faptelor” (pct. 3 și pct. 5 din Recomandare). Judecătorii trebuie să ia decizii în mod independent și imparțial și să poată acționa fără nici un fel de restricții, influențe nepotrivite, presiuni, amenințări sau intervenții, directe sau indirecte, din partea oricărei autorități, fie chiar autorități judiciare (*HCC nr. 21 din 22.07.2016*, §102).

Independența judiciară înseamnă nu numai independența puterii judecătorești în ansamblul său față de celelalte puteri ale statului, dar privește și aspectul „intern”. Fiecare judecător, indiferent care este poziția sa în sistem, exercită aceeași autoritate de judecată. Prin urmare, în soluționarea unei cauze, acesta trebuie să fie independent și față de ceilalți judecători, și față de președintele instanței sau față de celelalte instanțe (cum sunt, de pildă, instanțele de apel sau celelalte instanțe superioare) (*HCC nr. 21 din 22.07.2016*, §103).

Potrivit articolului 114 din Constituție, „justiția se înfăptuiește în numele legii”. Prin urmare, judecătorii se supun numai legii. Acest principiu îi protejează pe judecători în

³⁵ Hotărârea Curții Constituționale nr. 21 din 22.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, a articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5), 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (*faptele care constituie practicarea ilegală a activității de întreprinzător*)

primul rând de influențe externe nepotrivite. În același timp, principiul este aplicabil și în interiorul puterii judecătorești. Organizarea ierarhică a justiției, în sensul unei subordonări a judecătorilor față de președinții de instanțe sau față de instanțele superioare în procesul de soluționare a cauzelor, ar fi o încălcare evidentă a acestui principiu (*HCC nr. 21 din 22.07.2016, §107*).

Ideea fundamentală este aceea că judecătorul, în exercitarea atribuțiilor sale, nu este angajatul nimănui; acesta este deținătorul unei funcții de stat. El este astfel în slujba legii și este răspunzător numai în fața acesteia. Este axiomatic faptul că în soluționarea unei cauze un judecător nu acționează la ordinele sau instrucțiunile nici unui terț din interiorul sau din exteriorul sistemului judiciar (*HCC nr.21 din 22.07.2016, §108*).

Aceasta nu exclude obligația unui judecător de la o jurisdicție de grad inferior de a respecta o hotărâre anterioară a unei instanțe de grad superior în ceea ce privește interpretarea legii incidente în cauza ulterioară (precedentul judiciar) (*HCC nr. 21 din 22.07.2016, §109*).

Curtea a subliniat că hotărârile judecătorilor urmează a fi întemeiate în baza prevederilor legale. Or, articolul 1 din Legea privind statutul judecătorului stabilește că judecătorul este unicul purtător al puterii judecătorești, investit constituțional cu atribuții de înfăptuire a justiției, **pe care le exercită în baza legii**, iar organizarea ierarhică a jurisdicțiilor nu poate aduce atingere independenței individuale a judecătorului (*HCC nr. 21 din 22.07.2016, §110*).

Într-un sistem care are la bază independența judiciară, instanțele superioare asigură coerența jurisprudenței pe întreg teritoriul țării prin hotărârile pronunțate de acestea în cauze individuale. Instanțele inferioare, fără a fi ținute în mod formal să respecte precedentele judiciare în țările cu sistem de drept continental, spre deosebire de situația din țările cu sistem common-law, tind să se conformeze la principiile enunțate în cuprinsul deciziilor instanțelor superioare pentru a evita ca hotărârile lor să fie anulate în căile de atac. Mai mult, norme procedurale speciale pot asigura coerența dintre diferite nivele ale sistemului de instanțe (*HCC nr. 21 din 22.07.2016, §111*).

Dimpotrivă, un sistem în care Curții Supreme de Justiție îi este acordată posibilitatea de a adresa instanțelor de rang inferior „recomandări/explicații” în probleme de aplicare a legislației nu este de natură să favorizeze apariția unei puteri judecătorești cu

adevărat independente. Mai mult, aceasta implică riscul ca judecătorii să se comporte ca funcționarii publici, care primesc ordine de la superiorii lor. Adoptarea de către instanța supremă sau alte instanțe superioare a unor ghiduri de practică obligatorii pentru jurisdicțiile inferioare, situație întâlnită în câteva țări post-sovietice, ridică probleme în această privință (*HCC nr. 21 din 22.07.2016, §112*).

Astfel, asemenea „recomandări/explicații” în mod individual nu pot sta la baza unei hotărâri judecătorești, care urmează a fi întemeiată exclusiv pe prevederile legale. Judecătorii trebuie să beneficieze de libertate neîngrădită de a soluționa în mod imparțial cauzele, în conformitate cu legea și cu propria apreciere a faptelor (*HCC nr. 21 din 22.07.2016, §113*).

De asemenea, **o hotărâre judecătorească nu poate fi casată doar din considerentul că aceasta este contrară practicii stabilite de Curtea Supremă de Justiție.** În acest sens, Curtea Europeană, în jurisprudența sa, a statuat că nu există un drept la o jurisprudență constantă, astfel încât schimbarea jurisprudenței impusă de o abordare dinamică și progresivă este admisibilă și nu încalcă principiul securității juridice (*Unedic c. Franței, 2008, § 74; Legrand c. Franței, 2011*), dacă sunt întrunite două condiții: noua abordare să fie consecventă la nivelul acelei jurisdicții și instanța care a decis schimbarea interpretării să motiveze detaliat considerentele pentru care a decis astfel (*Atanasovski c. Macedoniei, 2010, § 38*) (*HCC nr. 21 din 22.07.2016, §114*).

2.3.2. Acțiunea în regres împotriva judecătorilor

Articolul 27 din Legea cu privire la Agentul guvernamental nr. 151 din 30 iulie 2015 instituie dreptul de regres al statului împotriva persoanelor ale căror acțiuni sau inacțiuni au determinat ori au contribuit semnificativ la încălcarea prevederilor Convenției Europene. De asemenea, potrivit normei contestate, sumele stabilite prin hotărârea sau decizia Curții Europene, prin acordul de soluționare amiabilă a cauzei aflate pe rolul Curții Europene sau prin declarația unilaterală se restituie statului în baza unei hotărâri judecătorești, proporțional vinovăției stabilite (*HCC nr. 23 din 25.07.2016³⁶, §77*).

Curtea a constatat că, în temeiul normei contestate, este posibilă inițierea acțiunii în regres a statului exclusiv în baza existenței unei hotărâri sau decizii a Curții Europene.

³⁶ Hotărârea Curții Constituționale nr.23 din 25.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 27 din Legea nr. 151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental (*acțiunea în regres*)

Această normă nu prevede obligativitatea existenței unei sentințe judecătorești, adoptate în cadrul unui proces judiciar separat, prin care să se constate vinovăția persoanei. De asemenea, norma contestată nu specifică pentru care acțiuni sau inacțiuni poate fi antrenată răspunderea materială a persoanelor vizate de aceasta, unicul criteriu fiind existența prejudiciului acoperit de către stat în urma încălcării Convenției Europene (*HCC nr. 23 din 25.07.2016, §81*).

În același timp, Curtea a constatat că un mecanism al regresului statului față de acțiunile ilegale ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată este stabilit la articolul 1415 din Codul civil. Norma menționată stabilește că statul, **în cazul reparării prejudiciului cauzat prin anumite acțiuni** ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată, are drept de regres față de persoana cu funcție de răspundere din cadrul acestor organe **dacă vinovăția acestuia este constatată prin sentință judecătorească**. Articolul 1405 din Codul civil stabilește exhaustiv care acțiuni ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată antrenează răspunderea statului, și anume: condamnare ilegală, atragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sau sub forma declarației scrise de a nu părăsi localitatea, prin aplicarea ilegală în calitate de sancțiune administrativă a arestului sau a muncii neremunerate în folosul comunității (*HCC nr. 23 din 25.07.2016, §82*).

Astfel, potrivit prevederilor menționate, statul are drept de regres față de persoana cu funcție de răspundere din organele de urmărire penală, procuratură sau instanța judecătorească doar dacă există o sentință judecătorească în care se constată vinovăția persoanei de comiterea unor acțiuni expres stabilite de lege, care au cauzat prejudiciul reparat de către stat (*HCC nr. 23 din 25.07.2016, §83*).

Din cele menționate, Curtea a reținut că dispoziția articolului 27 din Legea cu privire la Agentul guvernamental, spre deosebire de prevederile articolului 1415 din Codul civil, nu prevede necesitatea constatării elementului de vinovăție printr-o sentință judecătorească, ceea ce face posibilă inițierea acțiunii în regres a statului având ca temei doar hotărârea sau decizia Curții Europene (*HCC nr. 23 din 25.07.2016, §84*).

Curtea a observat că, în conformitate cu standardele europene în materie, răspunderea judecătorilor nu poate rezulta doar din constatările Curții Europene prin care se

atestă o încălcare a Convenției. În acest sens, Comisia de la Veneția, în *Opinia Amicus Curiae* din 13 iunie 2016, a menționat că:

„ 41. CtEDO stabilește doar responsabilitatea Statului pârât. Nu putem susține sau presupune în mod rezonabil că obiectivul principal al rolului jurisprudențial al CtEDO în procesul de examinare a cererii unui reclamant ar fi centrat pe evaluarea, determinarea cantitativă și revizuirea naturii sau gradului de vinovăție (abuz criminal sau intenție criminală sau neglijență gravă) a fiecăruia dintre acei judecători ale căror hotărâri adoptate la nivel național au fost atacate la CtEDO. Acest aspect trebuie să constituie obiectul unei proceduri judiciare separate la nivel național.

42. Trebuie să se rețină faptul că litigiul adus în fața CtEDO nu urmărește urmărirea penală a judecătorilor implicați în soluționarea cauzei la nivel național. Prin urmare, chiar și în cazul existenței unei constatări a Curții în favoarea reclamantului (inclusiv constatarea unei încălcări), aceasta nu ar corespunde în sine standardelor necesare pentru a constata vinovăția persoanei, deoarece nu constituie o procedură pentru atragerea la răspundere a unei persoane sau a judecătorului pentru încălcările comise.“ (*HCC nr. 23 din 25.07.2016, §85*).

Din jurisprudența Curții Europene se desprinde ideea că rațiunea constatării unei erori judiciare nu constă în tragerea la răspundere civilă, penală sau disciplinară a unui judecător, ci în acordarea dreptului persoanei vătămate la despăgubirile aferente. În special, Curtea a acordat importanță faptului dacă eroarea judiciară comisă de către instanțele inferioare, adică greșelile din administrarea justiției, pot fi neutralizate sau corectate într-un alt mod (a se vedea *Giuran c. României*, din 21 iunie 2011, §32, 40). Astfel, procedurile în fața Curții Europene nu urmăresc stabilirea gradului de vinovăție (abuz criminal sau neglijență gravă) a judecătorilor ale căror decizii adoptate la nivel național au determinat ulterior examinarea cererilor de către Curtea Europeană (*HCC nr. 23 din 25.07.2016, §86*).

În ceea ce privește soluționarea amiabilă a unei cauze pendinte pe rolul Curții Europene, în conformitate cu articolul 39 din Convenția Europeană, și formularea unei declarații unilaterale a statului, în care ultimul recunoaște o încălcare a Convenției Europene, Comisia de la Veneția a subliniat în opinia sa *Amicus Curiae* că aceste proceduri în fața Curții Europene pot fi inițiate din considerații politice, și nu doar din considerații

juridice. Astfel, în condițiile prevăzute la articolul 27 din Legea cu privire la Agentul guvernamental, judecătorii devin vulnerabili în fața unei influențe externe (din partea executivului) și pot fi ținuti **responsabili pentru motive independente de exercitarea funcției lor jurisdicționale** (*HCC nr. 23 din 25.07.2016, §87*).

Curtea a subliniat că judecătorii **nu pot fi constrânși să-și exercite atribuțiile sub amenințarea unei sancțiuni, fapt care poate influența în mod nefavorabil hotărârile ce urmează a fi adoptate**. Or, în exercitarea atribuțiilor ce le revin, judecătorii trebuie să beneficieze de libertatea neîngrădită de a soluționa cauzele în mod imparțial, în conformitate cu prevederile legale în vigoare și propriile aprecieri, neafectate de reacredință. Din aceste raționamente, aprecierile judecătorului care au determinat adoptarea unei hotărâri într-o anumită cauză, hotărâre judecătorească care a fost anulată sau modificată, nu poate servi în calitate de temei determinant pentru sancționarea materială a judecătorului (*HCC nr. 23 din 25.07.2016, §94*).

În contextul celor menționate, Curtea a subliniat că instituția regresului în sine nu este contrară principiilor constituționale, atât timp cât prin mecanismul de atragere la răspundere materială sunt respectate garanțiile inerente independenței judecătorilor (*HCC nr. 23 din 25.07.2016, §102*).

În același timp, exercitarea dreptului de regres al statului în condițiile art. 27 din Legea cu privire la Agentul Guvernamental, având ca temei doar hotărârea Curții Europene, acordul de reglementare amiabilă sau declarația unilaterală a Guvernului prin care să se constate încălcarea prevederilor Convenției Europene, în lipsa constatării vinovăției judecătorului printr-o sentință adoptată în cadrul unor proceduri judiciare distincte, afectează independența întregului sistem judiciar și este contrară articolelor 6 și 116 alin. (1) și (6) din Constituție (*HCC nr. 23 din 25.07.2016, §103*).

2.3.3. Prelungirea mandatului expirat al judecătorilor Curții Supreme de Justiție

Numirea și destituirea din funcție a judecătorilor trebuie să aibă la bază principiul legalității. Una din condițiile valorii preeminenței dreptului este ca autoritățile statale să ofere o protecție efectivă drepturilor persoanelor. În acest sens, trebuie asigurate mijloace

de soluționare a litigiilor *bona fide* pe care părțile nu le pot soluționa singure, fără vreun cost prohibitiv sau o întârziere excesivă. Cei care realizează, în general, acest deziderat sunt judecătorii, iar modul în care este reglementată activitatea judecătorilor are repercusiuni directe asupra justițiabililor și a drepturilor lor (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*³⁷, §32).

Cu referire la standardele internaționale privind durata mandatului judecătorilor, Curtea a reamintit *Recomandarea nr. (2010)12 a Comitetului de Miniștri către statele membre cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile* (adoptată de Comitetul de Miniștri în data de 17 noiembrie 2010, la cea de-a 1098-a întâlnire a delegaților miniștrilor), care prevede: „Siguranța mandatului și inamovibilitatea sunt elemente cheie ale independenței judecătorilor. În consecință, judecătorii ar trebui să aibă garantat mandatul până la o vârstă obligatorie de pensionare, unde aceasta există. Condițiile de exercitare a funcției judiciare trebuie să fie stabilite prin lege. Unei numiri permanente nu i se poate pune capăt decât numai în cazuri de încălcări grave ale reglementărilor de natură disciplinară sau penală stabilite prin lege, sau în cazul în care judecătorul nu mai poate exercita atribuțiile judiciare. O pensionare anticipată poate fi posibilă numai la cererea judecătorului în cauză sau numai pe motive medicale (§ 49, 50)” (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*, §35).

Opinia nr. 1 (2001) privind standardele referitoare la independența judiciarului a Consiliului consultativ al judecătorilor europeni menționează, la paragraful 48, că: „Practica europeană constă în numirea [judecătorilor] pe întreaga perioadă până la împlinirea vârstei de pensionare. Această abordare este cea mai puțin problematică din perspectiva independenței.” (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*, §36).

Aceleași raționamente se cuprind și în Raportul Comisiei de la Veneția privind independența sistemului judiciar (CDL-AD(2010)004), raport adoptat la cea de-a 82-a sesiune plenară (Veneția, 12-13 martie 2010) (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*, §37).

Totodată, conform jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, organul care asigură accesul la justiție în condițiile unui proces echitabil nu trebuie să fie numai o instanță instituită prin lege, ci una independentă și imparțială. În evaluarea acestor criterii ale procesului echitabil, Curtea Europeană a statuat cu referire la durata mandatului

³⁷ Hotărârea Curții Constituționale nr.12 din 12.05.2016 pentru interpretarea prevederilor articolelor 116 alin.(2) și (4) și 136 alin.(1) din Constituție (*extinderea mandatului judecătorului*)

judecătorilor de drept comun, în cauza *Gurov v. Moldova*, că nu putea fi considerată ca „instanță instituită prin lege” completul de judecători al unei curți de apel care a judecat cauza la nivel național, deoarece **nu au existat temeiuri legale pentru participarea la examinarea cauzelor a unui judecător al cărui mandat a expirat** (Hotărârea din 11 iulie 2006, §34) (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*, §38).

Evidențiind instituția transferului judecătorilor la alte instanțe, Curtea a făcut distincție între circumstanțele privind posibilitatea transferului judecătorilor de la o instanță la alta, până la numirea unui nou judecător în cadrul judecătoriilor și al curților de apel, pe de o parte, și judecătoriilor CSJ, pe de altă parte (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*, §44).

Astfel, potrivit legislației³⁸, în cazul în care instanțele judecătorești nu pot funcționa normal din cauza incapacității din motive de sănătate a judecătorilor de a-și exercita atribuțiile timp de 6 luni, din cauza existenței unor posturi vacante, din cauza volumului mare de activitate al instanței judecătorești sau din alte asemenea cauze, președintele instanței judecătorești poate solicita Consiliului Superior al Magistraturii transferul pe termen limitat al judecătorilor din cadrul altor instanțe (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*, §43).

Dar, instituția transferului nu are incidență în situația judecătorilor CSJ, având în vedere statutul CSJ de instanță supremă de drept comun, unica instanță judecătorească de acest grad. În cazul în care intervine vacanța funcției pentru un judecător al CSJ, locul acestuia nu poate fi ocupat prin transfer de un judecător de la o altă instanță. Or, conform articolului 116 alin. (4) din Constituție, judecătorii CSJ sunt numiți în funcție de Parlament la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii. Acești judecători trebuie să aibă o vechime în funcția de judecător de cel puțin 10 ani. Prin urmare, cauzele lui ar putea fi preluate doar de către un alt judecător de la CSJ sau de un nou judecător numit de Parlament pentru această funcție (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*, §46).

În situațiile în care ar interveni vacanța funcției pentru judecătorii din cadrul judecătoriilor și curților de apel, soluționarea cauzelor ce le-au fost repartizate nu va fi prejudiciată decât atunci când există un număr insuficient de judecători la celelalte instanțe de unde ar putea fi transferați alți judecători. Date fiind aceste raționamente, Curtea nu a considerat necesară prelungirea mandatului expirat al judecătorilor instanțelor inferioare (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*, §§47, 48).

³⁸ Articolul 20/1 alin. (1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului

În privința judecătorilor CSJ, Curtea trebuie să țină cont de circumstanțele de fapt ale imposibilității transferului altor judecători la CSJ și de acțiunea întârziată a Parlamentului privind numirea în funcție a judecătorilor, în anumite cazuri, realitate relevantă și de autorul sesizării. În acest sens, Curtea a constatat situația net diferită în care se găsesc judecătorii instanței supreme, în comparație cu ceilalți judecători de drept comun (*HCC nr. 12 din 12.05.2016, §49*).

Orice inacțiune sau acțiune întârziată a Parlamentului în procedura numirii în funcție a judecătorilor Curții Supreme de Justiție este contrară principiului loialității constituționale, pentru că periclitează una dintre valorile fundamentale ale Constituției: preeminența dreptului. Concluzia se referă și la autoritățile implicate în procedura numirii judecătorilor instanțelor inferioare (*HCC nr. 12 din 12.05.2016, §51*).

Curtea a subliniat că procedura diferită de numire în funcție a judecătorilor CSJ determină posibilitatea extinderii mandatului și după ce intervine vacanța funcției, până la înlocuirea lor, pentru a nu fi create impedimente pentru funcționarea eficientă a acestei autorități (*HCC nr. 12 din 12.05.2016, §53*).

Totodată, Curtea a menționat că, în cazul în care intervine vacanța funcției pentru mai mulți judecători ai CSJ, succesorii lor numiți de Parlament își vor ocupa funcțiile în ordinea în care a intervenit vacanța. Astfel, în sensul articolului 116 alin. (2) și alin. (4) din Constituție, judecătorul Curții Supreme de Justiție al cărui mandat a expirat odată cu atingerea plafonului pentru limită de vârstă își exercită activitatea până la numirea unui nou judecător (*HCC nr. 12 din 12.05.2016, §54*).

2.3.4. *Forța executorie a hotărârilor judecătorești*

Respectarea hotărârilor judecătorești se exprimă prin obligativitatea executării acestora (*HCC nr.32 din 17.11.2016³⁹, §55*).

O hotărâre definitivă nu poate fi rejudecată de aceeași instanță, dar poate fi rejudecată de către o altă instanță superioară. Hotărârea definitivă are autoritatea de lucru judecat (*HCC nr. 32 din 17.11.2016, §57*).

³⁹ Hotărârea Curții Constituționale nr.32 din 17.11.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi referitoare la executarea creanțelor împotriva statului (*executarea creanțelor împotriva statului*)

O hotărâre la adăpostul căilor de atac este deseori numită incorect „definitivă”, un termen care trebuie să fie totuși rezervat numai hotărârilor judecătorești cu autoritate de lucru judecat, de la pronunțarea lor și indiferent de căile de atac deschise (*HCC nr. 32 din 17.11.2016, §58*).

Dimpotrivă, o hotărâre judecătorească care nu mai este susceptibilă niciunei căi de atac ordinare sau care nu mai este susceptibilă căilor de atac, deoarece acestea au fost epuizate sau deoarece termenele de exercitare a acestora au expirat, este irevocabilă (nu poate fi rejudecată de nicio jurisdicție, cu excepția unor cazuri excepționale, prin intermediul acțiunii în revizuire). O astfel de hotărâre dobândește putere de lucru judecat (*HCC nr. 32 din 17.11.2016, §59*).

Astfel, trebuie să se facă distincție între (1) „puterea de lucru judecat” sau „irevocabilă”, care sunt calitățile unei hotărâri ce împiedică alte procese având ca obiect ceea ce a fost deja judecat, și (2) „autoritatea de lucru judecat” sau „definitivă”, care sunt calitățile unei hotărâri ce poate fi contestată printr-o cale ordinară de atac. Astfel, deși orice hotărâre irevocabilă este și definitivă, nu orice hotărâre definitivă este și irevocabilă (*HCC nr. 32 din 17.11.2016, §60*).

Prin urmare, noțiunea de hotărâre „definitivă”, care poate fi atacată printr-o cale de atac, trebuie să fie diferențiată de cea de hotărâre „irevocabilă”, care nu poate fi contestată prin exercitarea unei căi de atac ordinare sau extraordinare (*HCC nr. 32 din 17.11.2016, §61*).

În acest context, Curtea a reținut că, deși textul constituțional tace în privința noțiunii de „hotărâre definitivă”, o distincție similară între noțiunile „definitivă” și „irevocabilă” este operată și în legislația procesuală (*HCC nr. 32 din 17.11.2016, §62*).

Legislația procesuală civilă atribuie caracter executoriu hotărârilor judecătorești fie imediat după pronunțare, fie la etapa la care devin definitive, fără a aștepta ca acestea să devină irevocabile (*HCC nr. 32 din 17.11.2016, §64*).

În acest context, Curtea a reținut că executarea, chiar și imediată, a unei hotărâri definitive (după examinarea apelului, de ex.) nu împiedică formularea recursului, iar dreptul la un proces echitabil nu garantează, în sine, dreptul la suspendarea automată a executării unei hotărâri judiciare nefavorabile (*OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos c. Federației Ruse, Hotărârea CtEDO din 20 septembrie 2011, §549*) (*HCC nr. 32 din 17.11.2016, §67*).

3 ECONOMIA NAȚIONALĂ ȘI FINANȚELE PUBLICE

3.1. Concurența loială

Pentru a asigura necesitățile de apă potabilă ale persoanelor fizice și juridice, Parlamentul a adoptat Legea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare⁴⁰, având scopul de a crea cadrul legal pentru înființarea, organizarea, gestionarea, reglementarea și monitorizarea funcționării serviciului public de alimentare cu apă potabilă, tehnologică, de canalizare și de epurare a apelor uzate menajere și industriale în condiții de accesibilitate, disponibilitate, fiabilitate, continuitate, competitivitate, transparență, cu respectarea normelor de calitate, de securitate și de protecție a mediului (*HCC nr. 28 din 11.10.2016*⁴¹, §39).

Potrivit articolului 8 alin.(1) lit. b), d) și g) din Legea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare, autoritățile administrației publice locale de nivelul întâi înființează, organizează, coordonează, monitorizează și controlează funcționarea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare, în condițiile legii; administrează sistemul public de alimentare cu apă și de canalizare ca parte a infrastructurii tehnico-edilitare a unităților administrativ-teritoriale respective; delegă gestiunea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare și a bunurilor publice corespunzătoare conform legislației în vigoare (*HCC nr. 28 din 11.10.2016*, §40).

De asemenea, în conformitate cu prevederile articolului 13 din aceeași lege, gestiunea delegată reprezintă modalitatea de gestiune prin care autoritățile administrației publice locale transferă, în baza unui contract de delegare a gestiunii, unui sau mai multor operatori, care sunt societăți comerciale cu capital social privat sau mixt sau întreprinderi municipale și de stat, toate atribuțiile și responsabilitățile privind furnizarea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare, precum și administrarea și exploatarea sistemelor și infrastructurii tehnico-edilitare aferente acestora (*HCC nr. 28 din 11.10.2016*, §41).

⁴⁰ Legea nr. 303 din 13 decembrie 2013

⁴¹ Hotărârea Curții Constituționale privind excepția de neconstituționalitate a articolului 19 alin. (5) din Legea nr. 303 din 13 decembrie 2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare (*condițiile forării și exploatării fântânilor arteziene*).

Articolul 19 alin.(5) din Legea privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare prevede interdicția forării de noi fântâni arteziene și exploatării celor existente pentru utilizarea apelor subterane, cu excepția cazurilor în care se obține acordul operatorului coordonat cu autoritatea administrației publice locale (*HCC nr. 28 din 11.10.2016, §44*).

În speță, Curtea a observat că legislatorul a condiționat forarea de noi fântâni arteziene și exploatarea celor existente pentru utilizarea apelor subterane de existența acordului eliberat de un operator (agent economic). Respectiv, admiterea pe piață a noilor operatori este la fel condiționată de acordul eliberat de operatorul existent (*HCC nr. 28 din 11.10.2016, §51*).

Prin urmare, stabilirea condiției de a obține acordul operatorului coordonat cu autoritatea administrației publice locale pentru forare de noi fântâni arteziene și exploatarea celor existente pentru utilizarea apelor subterane constituie o încălcare a principiului concurenței loiale, deoarece are drept scop limitarea dreptului de folosință asupra subso-lului (*HCC nr. 28 din 11.10.2016, §53*).

Curtea a menționat că autoritățile publice locale, la admiterea pe piață a unui nou operator, sunt în drept să consulte opinia operatorului deja existent, astfel încât să nu pună în pericol fiabilitatea sistemelor centralizate de alimentare cu apă și de canalizare existente (*HCC nr. 28 din 11.10.2016, §56*).

Totodată, criteriile, în baza cărora urmează a fi luată decizia privind eliberarea acordului pentru forarea de noi fântâni arteziene și exploatarea celor existente pentru utilizarea apelor subterane, trebuie să fie prevăzute de lege în mod clar (*HCC nr. 28 din 11.10.2016, §57*).

Curtea a reținut că dispozițiile prin care se impune cerința pentru noul operator de a obține acordul operatorului existent pentru utilizarea apelor subterane, în localitățile care dispun de sisteme publice de alimentare cu apă, transgresează principiul respectării concurenței loiale și dreptul exclusiv al statului asupra proprietății publice, măsura fiind excesivă în raport cu obiectivul ce trebuie atins și, prin aceasta, aducând atingere articolului 9 alin. (3) combinat cu articolele 126 alin. (1) și 127 alin. (4) din Constituție (*HCC nr. 28 din 11.10.2016, §59*).

4 CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

4.1. Excepția de neconstituționalitate

Denumirea de „excepție” își are originea în faptul că actele normative ale autorității publice se bucură de prezumția constituționalității, iar alegațiile de neconstituționalitate ale părților în proces sau incertitudinea judecătorului în acest sens reprezintă o situație de excepție (*HCC nr. 2 din 09.02.2016*⁴², §70).

Astfel, excepția de neconstituționalitate reprezintă o acțiune procesuală de apărare, prin care Curtea Constituțională este sesizată asupra neconcordanței cu prevederile Constituției a unor dispoziții legale aplicabile în cauza dedusă instanței de judecată (*HCC nr. 2 din 09.02.2016*, §71).

Procedura de soluționare a excepției de neconstituționalitate presupune parcurgerea a două etape distincte: (1) etapa judiciară, premergătoare, ce constă în invocarea excepției de neconstituționalitate în cadrul unui proces aflat pe rolul unei instanțe judecătorești și pronunțarea judecătorului asupra acestui incident procedural, finalizată eventual cu sesizarea Curții Constituționale; (2) etapa de contencios constituțional propriu-zis, ce constă în soluționarea excepției de neconstituționalitate de către Curtea Constituțională (*HCC nr. 2 din 09.02.2016*, §74).

La prima etapă, rolul determinant aparține judecătorului ordinar, care, în cele din urmă, dispune ridicarea excepției de neconstituționalitate. Acesta poate fi numit „primul judecător constituțional”, care în procesul de aplicare a legii sesizează aspectele de neconstituționalitate (*HCC nr. 2 din 09.02.2016*, §75).

Prin urmare, în momentul în care judecătorul ordinar constată sau este invocată de către părți o anumită incertitudine privind constituționalitatea actului aplicabil, acesta este obligat să demareze procesul de exercitare a controlului constituționalității (*HCC nr. 2 din 09.02.2016*, §76).

Curtea a menționat că excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată de către:

- (1) *instanța de judecată* din oficiu, care, respectând principiul supremației Constituției, nu este în drept să aplice o normă în privința căreia există incertitudini de constituționalitate;

⁴² Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova (*excepția de neconstituționalitate*)

(2) *părțile în proces*, inclusiv reprezentanții acestora, drepturile și interesele cărora pot fi afectate prin aplicarea unei norme neconstituționale la soluționarea cauzei (HCC nr. 2 din 09.02.2016, §77).

Fiind un instrument de apărare a drepturilor și libertăților fundamentale, excepția de neconstituționalitate poate fi invocată într-un proces declanșat și doar în cazul în care are incidență în soluționarea cauzei aflate pe rolul instanței de judecată (HCC nr. 2 din 09.02.2016, §78).

Astfel, **controlul concret de constituționalitate pe cale de excepție constituie singurul instrument prin intermediul căruia cetățeanul are posibilitatea de a acționa pentru a se apăra împotriva legislatorului însuși, în cazul în care, prin lege, drepturile sale constituționale sunt încălcate** (HCC nr. 2 din 09.02.2016, §79).

Dreptul de acces al cetățenilor prin intermediul excepției de neconstituționalitate la instanța constituțională reprezintă un aspect al dreptului la un proces echitabil. Această cale indirectă, care permite cetățenilor accesul la justiția constituțională, oferă, de asemenea, posibilitate Curții Constituționale, în calitatea sa de garant al supremației Constituției, să-și exercite controlul asupra puterii legiuitoare cu privire la respectarea catalogului drepturilor și libertăților fundamentale (HCC nr. 2 din 09.02.2016, §80).

Potrivit prevederilor legale, în momentul acceptării excepției de neconstituționalitate, judecătorul dispune, prin încheiere, suspendarea procesului. Suspendarea procesului până la soluționarea de către Curtea Constituțională a excepției de neconstituționalitate este necesară pentru a exclude aplicarea normelor contrare Constituției la soluționarea unei cauze (HCC nr. 2 din 09.02.2016, §81).

Judecătorul ordinar nu se va pronunța asupra temeiniciei sesizării sau asupra conformității cu Constituția a normelor contestate, ci se va limita exclusiv la verificarea întrunirii următoarelor condiții:

- (1) obiectul excepției intră în categoria actelor cuprinse la articolul 135 alin. (1) lit. a) din Constituție;
- (2) excepția este ridicată de către una din părți sau reprezentantul acesteia, sau indică că este ridicată de către instanța de judecată din oficiu;
- (3) prevederile contestate urmează a fi aplicate la soluționarea cauzei;

(4) nu există o hotărâre anterioară a Curții având ca obiect prevederile contestate (*HCC nr. 2 din 09.02.2016, §82*).

Verificarea constituționalității normelor contestate constituie competența exclusivă a Curții Constituționale. Astfel, judecătorii ordinari nu sunt în drept să refuze părților sesizarea Curții Constituționale, decât doar în condițiile menționate la paragraful susenunțate (*HCC nr. 2 din 09.02.2016, §83*).

Având în vedere cele menționate, orice instanță judiciară chemată să soluționeze un litigiu, în ipoteza unei îndoieli cu privire la constituționalitatea unei dispoziții, are atât puterea, cât și obligația să se adreseze Curții Constituționale (*HCC nr. 2 din 09.02.2016, §87*).

Edictarea și aplicarea corectă, uniformă și în spiritul principiilor constituționale a legii reprezintă pilonul statului de drept, iar, în consecință, excepția de neconstituționalitate constituie o garanție constituțională a drepturilor și libertăților conferite cetățenilor pentru apărarea lor împotriva unor eventuale abateri ale legiuitorului prin instituirea unor norme contrare Constituției. Curtea Constituțională, având rolul de garant al supremației Constituției, devine garantul acestor drepturi și libertăți (*HCC nr. 2 din 09.02.2016, §108*).

Astfel, în vederea asigurării aplicării acestui mecanism constituțional, asupra excepției de neconstituționalitate urmează a se pronunța în exclusivitate instanța de contencios constituțional la sesizarea judecătorilor din cadrul tuturor instanțelor judecătorești (*HCC nr. 2 din 09.02.2016, §109*).

4.2. Confirmarea rezultatelor scrutinului prezidențial din 13 noiembrie 2016 și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova

4.2.1. Examinarea contestațiilor privind organizarea și desfășurarea alegerilor

Obiectivul fundamental al misiunii Curții Constituționale de confirmare a rezultatelor alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova este acela de a evalua măsura în care procesul electoral s-a desfășurat în conformitate cu prevederile constituționale și cu alte principii universale pentru alegeri democratice (*HCC nr. 34 din 13.12.2016⁴³, §89*).

⁴³ Hotărârea Curții Constituționale nr. 34 din 13.12.2016 privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova

Deciziile organelor electorale și ale altor organe cu competențe în materie pot fi contestate în instanțele de judecată în procedura contenciosului administrativ. Respectiv, legalitatea actelor emise de aceste organe poate fi supusă controlului judecătoresc la solicitarea părților interesate (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §88*).

În același timp, orice hotărâre judecătorească definitivă și irevocabilă expusă în privința legalității actelor emise de aceste autorități dispune de puterea lucrului judecat și implică respectul pentru principiul *res judicata*. Astfel, Curtea nu poate să se pronunțe asupra temeiniciei probelor administrate în procesele judiciare, care au avut ca obiect examinarea legalității actelor organelor electorale. A proceda altfel ar însemna substituirea de către Curtea Constituțională a autorităților statului, a căror competență este stabilită prin lege (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §90*).

Mai mult, neexaminarea de către autoritățile competente a contestațiilor electorale a pus Curtea Constituțională în imposibilitatea de a le lua în considerare, or, în conformitate cu articolul 4 alin. (3) din Codul jurisdicției constituționale, Curtea Constituțională examinează în exclusivitate chestiuni de drept, nu circumstanțe de fapt. Curtea Constituțională nu deține instrumentarul legal necesar pentru administrarea probelor, pentru audierea martorilor etc. Aceste posibilități legale există doar în instanțele de drept comun. Din prevederile legale în vigoare, rezultă explicit că toate contestațiile privind încălcările electorale urmează a fi soluționate exclusiv de către instanțele de judecată, acestea nefiind de competența Curții Constituționale (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §98*).

În acest context, Curtea a reamintit că o normă trebuie interpretată în sensul în care permite aplicarea ei, și nu în sensul în care se exclude aplicarea ei. Curtea a subliniat că domeniul său de competență este stabilit de Constituție și Legea cu privire la Curtea Constituțională și nu poate fi modificat prin jurisprudența instanțelor de drept comun (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §99*).

În acest sens, atât organele electorale, cât și instanțele de judecată urmau nu să-și decline competența, ci să examineze încălcările semnalate în ziua alegerilor. Or, dacă sunt competente să examineze încălcările electorale din cadrul campaniei electorale, *a fortiori* ele sunt competente să examineze încălcările din ziua votării. Anume această categorie de încălcări pot să se dovedească deosebit de pertinente în procesul de confirmare/infirmare a rezultatului scrutinului (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §101*).

Pentru motivele enunțate, Curtea a reținut că, datorită aplicării deficitare a legislației de către instanțele de drept comun, actorii electorali au fost, în fapt, lipsiți de un control judiciar eficient, iar Curtea Constituțională a fost pusă în imposibilitatea de a opera cu acte de constatare a încălcărilor. Curtea a recomandat Parlamentului reglementarea separată și explicită a procedurilor de examinare a contestațiilor pentru diversele tipuri de scrutine electorale. În aceeași ordine de idei, Curtea a solicitat Parlamentului să reglementeze diferențiat procedurile de examinare a contestațiilor în eventualitatea existenței a două tururi de scrutin, inclusiv a contestațiilor formulate în ziua alegerilor (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §102*).

4.2.2. Pretinsele încălcări invocate pentru anularea alegerilor

a) Suprimarea dreptului la vot al cetățenilor domiciliați peste hotarele țării, prin lipsa buletinelor de vot și organizarea deficitară a procesului de votare de către autoritățile publice

Curtea a reținut că dreptul la vot este un drept relativ, și nu absolut. Prin urmare, exercițiul dreptului de vot poate fi supus unor limitări implicite, statele având o marjă largă de discreție în acest domeniu. Astfel, exercitarea dreptului de a vota urmează a fi exercitat în condițiile legii (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §108*).

Curtea a reținut că egalitatea votului nu presupune obligativitatea exercitării acestuia în condiții identice atât în țară, cât și peste hotare, or, cetățenii din țară și din afara ei se află în situații juridice diferite (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §110*).

În același sens, Convenția Europeană nu garantează un drept al cetățenilor unui stat parte la aceasta de a vota peste hotare. De asemenea, Codul bunelor practici în materie electorală din 2002 al Comisiei de la Veneția stabilește că reședința poate condiționa exercitarea dreptului de vot. În același timp, Codul bunelor practici stabilește că dreptul de a alege și de a fi ales poate fi acordat cetățenilor care domiciliază în afara țării (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §111*).

Curtea a reținut că legislația Republicii Moldova permite votarea în străinătate. În același timp, aceasta nu se poate desfășura în orice condiții, ci cu respectarea prevederilor legale (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §114*).

- *Numărul redus al secțiilor de votare organizate în străinătate*

Curtea a reamintit că, în Decizia nr. 11 din 18 noiembrie 2014 de inadmisibilitate a sesizării pentru controlul constituționalității Hotărârii Guvernului nr. 872 din 20 octombrie 2014 cu privire la organizarea secțiilor de votare din străinătate, Curtea a statuat că stabilirea numărului secțiilor de votare în străinătate este o problemă care ține de atribuția autorităților competente în organizarea alegerilor, acestea fiind mai bine plasate pentru aprecierea posibilităților și necesităților practice de organizare a votului în străinătate (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §119*).

Ținând cont de numărul și localitățile în care au fost organizate secții de votare, rezultă că acestea au fost organizate pentru alegătorii care se află în străinătate la data alegerilor atât pe lângă misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova, cât și în alte localități decât cele în care își au sediul misiunile diplomatice sau oficiile consulare, în conformitate cu art.29/1 alin. (2) și (3) din Codul electoral, ceea ce denotă depunerea unor diligențe suplimentare de către autoritățile publice (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §123*).

Având în vedere cele expuse anterior, se constată că nu ține nici de rolul, nici de competența Curții Constituționale de a aprecia dacă trebuiau organizate un număr mai mic sau mai mare de secții de votare, dacă acestea trebuiau să aibă o altă dispersie teritorială sau dacă trebuiau luate și alte măsuri organizatorice. Această competență și apreciere revine Guvernului, prin Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Curtea Constituțională având competența numai de a constata dacă prin modul de organizare a fost sau nu atinsă substanța dreptului de vot sau a celui de a fi ales, aspect care nu se constată în prezenta cauză (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §125*).

Totuși, având în vedere faptul că un număr mare de cetățeni aflați peste hotare nu au reușit să voteze, Curtea a recomandat modificarea mecanismului de votare în străinătate, precum și introducerea unor criterii suplimentare în vederea calculării numărului și a distribuirii geografice a secțiilor de votare peste hotare (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §126*).

- *Numărul redus al buletinelor de vot*

Curtea a observat că numărul buletinelor de vot, deși la o primă vedere pare relativ mic în raport cu numărul secțiilor de votare, în realitate, corespunde estimărilor Minis-

terului Afacerilor Externe și Integrării Europene, estimări care, prin definiție, au în vedere date statistice bazate pe situația existentă în cadrul ciclurilor electorale anterioare (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §130*).

În același context, Curtea a reținut că, potrivit autorităților, cel puțin în două dintre țările în care s-au epuizat buletinele de vot, [...] constituirea secțiilor de votare este permisă, potrivit legislației naționale a statelor respective, doar pe lângă misiunile diplomatice și oficiile consulare (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §135*).

Curtea a conchis că nu există indicii obiective că autoritățile publice și-au neglijat obligația de a acționa cu bună-credință, obligație stabilită în articolul 56 din Constituție (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §138*).

Curtea a reținut că [...] cererea de anulare a alegerilor trebuie însoțită de dovezile pe care se întemeiază, fraudă electorală neputând fi stabilită doar prin diverse informații din mass-media, deducții, calcule probabilistice bazate pe simple aprecieri ale autorului cererii (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §139*).

Având în vedere diferența de 67.488 de voturi între cei doi concurenți electorali în al doilea tur de scrutin, cele 4031 de voturi care nu au putut fi exprimate în secțiile din afara țării, chiar și în eventualitatea în care ar fi fost constatate de către autoritățile electorale sau cele judiciare, nu sunt de natură să influențeze rezultatul final al alegerilor, cu atât mai mult cu cât eventuala opțiune electorală a cetățenilor care nu și-au putut exercita dreptul la vot nu poate, în abstract, fi atribuită în exclusivitate unui singur candidat în defavoarea altuia (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §140*).

Totuși, având în vedere faptul că un număr mare de cetățeni aflați peste hotare nu au reușit să voteze, Curtea a recomandat modificarea mecanismului de votare în străinătate, precum și introducerea unor criterii suplimentare în vederea calculării numărului și a distribuirii geografice a buletinelor de vot peste hotare, inclusiv asigurarea secțiilor de votare de peste hotare cu o cantitate de rezervă de buletine de vot (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §141*).

b) Transportarea organizată și coruperea alegătorilor cu domiciliul în stânga Nistrului

Curtea a reținut că transportarea organizată în sine nu este o încălcare electorală, decât dacă se dovedește că au fost exercitate presiuni necuvenite pentru a influența opți-

unea electorală. De altfel, transportarea organizată a fost atestată și în diasporă, fără ca aceasta să implice acuzații de „turism electoral“ (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §146*).

Curtea a constatat că anularea alegerilor poate să intervină numai în cazul în care votarea și stabilirea rezultatelor au avut loc prin fraudă, iar aceasta este de natură să modifice atribuirea mandatului sau, după caz, ordinea candidaților care pot participa la al doilea tur de scrutin, precum și faptul că cererea de anulare a alegerilor trebuie motivată și însoțită de dovezile pe care se întemeiază (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §153*).

În acest sens, Curtea a constatat că împrejurările semnalate nu sunt de natură să ducă la anularea alegerilor, întrucât nu demonstrează o fraudă de natură să modifice atribuirea mandatului. Or, având în vedere diferența de 67.488 de voturi între cei doi concurenți electorali în al doilea tur de scrutin, cele 16.728 voturi, chiar și în eventualitatea vicierei votului, nu au fost de natură să influențeze rezultatul final al alegerilor (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §154*).

În același timp, Curtea a reținut că corupția electorală este o formă a corupției politice, în care liderii politici folosesc beneficiile obținute abuziv pentru a influența alegerile (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §155*).

Coruperea alegătorilor constituie oferirea sau darea de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului să își exercite drepturile sale electorale într-un anumit mod în cadrul alegerilor. În acest sens, art. 38 alin. (7) din Codul electoral stabilește că concurenților electorali li se interzice să propună alegătorilor bani, cadouri, să distribuie fără plată bunuri materiale, inclusiv din ajutoarele umanitare sau din alte acțiuni de binefacere. Pe de altă parte, Curtea a constatat lipsa incriminării în Codul penal a coruperii alegătorilor în cadrul alegerilor prezidențiale, similar incriminării oferirii sau dării de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului să își exercite drepturile sale electorale într-un anumit mod în cadrul alegerilor parlamentare, locale ori în cadrul referendumului (art. 181/1) (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §156*).

Curtea a reținut că coruperea alegătorilor trebuie privită ca o gravă încălcare a principiilor alegerilor libere și democratice, inclusiv al procesului echitabil și transparent al alegerilor. Asemenea încălcări creează precondiții pentru a pune la îndoială legalitatea și legitimitatea alegerilor. De asemenea, aceste încălcări pot avea o influență considerabilă asupra rezultatelor alegerilor (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §157*).

c) Implicarea reprezentanților Bisericii Ortodoxe din Moldova în campania electorală

Curtea a ținut să sublinieze că, potrivit art. 31 alin. (4) din Constituție, cultele religioase sunt autonome și separate de stat (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §161*).

Curtea a reținut că efectuarea agitației electorale și/sau susținerea financiară sau materială a concurenților electorali, desfășurarea de acțiuni prin care se încalcă Constituția Republicii Moldova constituie temeiuri pentru suspendarea activității cultelor religioase și a părților lor componente (articolul 24 din Legea privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie⁴⁴). Activitatea cultelor religioase și a părților lor componente poate fi suspendată pe cale judiciară, pe o perioadă de până la un an. În cazul în care cultele religioase sau părțile lor componente desfășoară acțiuni grave, activitatea acestora poate fi încetată pe cale judiciară. Ministerul Justiției are dreptul de a acționa în instanța de judecată cultele religioase sau părțile lor componente înregistrate pentru suspendarea sau încetarea activității acestora dacă prezintă dovezi concludente privind existența unuia dintre temeiurile prevăzute de lege (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §167*).

Curtea a constatat că toate autoritățile statului responsabile de procesul electoral și activitatea cultelor religioase nu și-au onorat obligația pozitivă de a împiedica și sancționa implicarea cultelor religioase în procesul electoral. Din aceste considerente, Curtea a recomandat instituirea unor mecanisme sancționatorii prompte și imediate, inclusiv în ordine penală, pentru orice tentativă de implicare a cultelor religioase în campaniile electorale (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §168*).

d) Votarea multiplă

În ceea ce privește suspiciunea referitoare la existența unor cazuri de vot multiplu, Curtea a reținut că probatoriul depus nu confirmă astfel de situații (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §171*).

e) Distribuirea de către reprezentanții contracandidatului electoral Igor Dodon a materialelor cu caracter defăimător

⁴⁴ Legea nr. 125- XVI din 11.05.2007 privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie

În absența unor acte relevante de constatare a încălcărilor, Curtea a fost în imposibilitate de a stabili impactul unor astfel de materiale asupra rezultatelor alegerilor (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §175*).

f) Favorizarea de către instituțiile mass-media a contracandidatului electoral

Curtea a reținut că mass-media este elementul fundamental al unei societăți democratice. Aceasta este un instrument pentru exercitarea puterii și influențarea opiniei (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §177*).

Curtea a reținut că organizarea unor alegeri libere și corecte presupune asigurarea unui mediu informațional și mediatic echidistant, care respectă normele legale și codul deontologic al jurnalistului (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §178*).

Funcția principală a presei în societățile democratice constă în reflectarea faptelor și evenimentelor politice în modul cel mai obiectiv, imparțial și deschis, promovarea unui număr mare de opinii și puncte de vedere, precum și interpretarea știrilor în așa fel încât publicul să înțeleagă relevanța informațiilor pe care o primesc. Acesta este principiul de bază care fundamentează ideea unui jurnalism de „advocacy”, scopul căruia este promovarea participării cetățenilor la viața publică. Din această perspectivă, presa promovează și protejează drepturile și așteptările cetățenilor prin rolul său de „watchdog” („câine de pază”) (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §179*).

În ceea ce privește reflectarea alegerilor prezidențiale de către mijloacele de informare în masă, Curtea a constatat că în rapoartele observatorilor internaționali se subliniază lipsa de autonomie a surselor media față de interesul politic și de afaceri, inclusiv din cauza concentrației ridicate de proprietate a surselor media în mâinile unor grupuri de interese, fapt care amenință în mod continuu pluralismul de opinie (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §183*).

Curtea a observat că Consiliul Coordonator al Audiovizualului a sancționat succesiv radiodifuzorii pentru reflectarea dezechilibrată și părtinitoare a campaniei prezidențiale, inclusiv pentru încălcarea Regulamentului privind reflectarea campaniei electorale la alegerile prezidențiale din 30 octombrie 2016 în mijloacele de informare în masă din Republica Moldova (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §184*).

Curtea a constatat că, potrivit actualelor reglementări, Consiliul Coordonator al Audiovizualului examinează contestațiile privind reflectarea campaniei electorale de către radiodifuzori în ordine generală. Aceasta face practic imposibilă aplicarea sancțiunilor în timp util și proporțional gravității faptei comise, iar drept consecință, limitează posibilitatea publicului de a-și forma în mod imparțial opinia politică și de a oferi condiții egale pentru candidații electorali (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §185*).

Ținând cont de rolul și importanța presei, Curtea a subliniat necesitatea instituirii instrumentelor eficiente, care ar permite autorităților responsabile aplicarea unor sancțiuni cu executare imediată și disuasive, cum ar fi suspendarea dreptului de emisie pentru întreaga perioadă a campaniei electorale, pentru acele instituții media care încalcă obligația de imparțialitate în perioada electorală. Pentru aceste motive, Curtea a formulat o adresă Parlamentului, în vederea modificării legislației cu privire la răspunderea radiodifuzorilor în perioada campaniilor electorale (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §186*).

Concluziile generale privind alegerea Președintelui Republicii Moldova

Curtea a constatat că alegerile s-au organizat și s-au desfășurat pe fondul unei crize politice, financiare și sociale, agravată de neîncrederea în instituțiile statului (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §187*).

Acest fapt nu poate fi ignorat, fenomenele arătate fiind generate, în principal, de deficiențele legislației electorale, de natură să genereze insecuritate juridică. Curtea a observat că pentru desfășurarea scrutinului prezidențial Codul electoral a fost modificat și completat în mod substanțial cu câteva luni înainte de data organizării alegerilor. Or, în lipsa acestor modificări desfășurarea alegerilor ar fi fost imposibilă (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §188*).

Deși cadrul juridic asigură o bază adecvată pentru realizarea alegerilor democratice, totuși există anumite lacune și ambiguități. Acestea se referă, în particular, la colectarea și verificarea semnăturilor, ce vin în susținerea candidaților, finanțarea și realizarea campaniei electorale, rezoluția efectivă a disputelor electorale, punerea în aplicare a prevederilor privind mass-media și a prevederilor privind desfășurarea celui de-al doilea tur al

scrutinului prezidențial. Aceste deficiențe sunt semnalate și de observatorii naționali și internaționali și au dus la implementarea defectuoasă a prevederilor legale (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §189*).

Se constată, de asemenea, o serie de imperfecțiuni ale legii astfel cum a fost modificată, de exemplu, în ceea ce privește organizarea votării în secțiile speciale (care a generat suspiciuni referitoare la exercitarea unor practici de tipul „turism electoral”), în secțiile de votare din străinătate (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §190*).

În acest context, Curtea Constituțională a subliniat necesitatea ca întreaga legislație electorală referitoare la alegerea Președintelui, Parlamentului, precum și la alegerea autorităților administrației publice locale să fie reexaminată, urmând a fi concentrată într-un Cod electoral revizuit, ale cărui dispoziții comune și speciale să asigure, în concordanță cu principiile constituționale, organizarea unui scrutin democratic, corect și transparent. În acest sens, Curtea a formulat 6 adrese Parlamentului (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §191*).

Observațiile expuse nu sunt însă de natură să determine o altă concluzie decât aceea la care a condus examinarea susținerilor formulate și a probelor prezentate de autorii cererii pentru anularea alegerilor. Frauda invocată constituie, în realitate, așa cum rezultă din aceste probe, o serie de elemente secvențiale care nu au format un fenomen cu vocația de a schimba voința alegătorilor, în sensul unei modificări a atribuirii mandatului. Cu privire la aceste eventuale încălcări ale legii, rămâne în sarcina autorităților competente cercetarea faptelor și aplicarea sancțiunilor prevăzute de lege (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §192*).

În exercitarea atribuțiilor care-i revin potrivit Constituției, Curtea Constituțională a confirmat rezultatul scrutinului prezidențial, potrivit căruia la 13 noiembrie 2016 dl Igor Dodon a fost ales Președinte al Republicii Moldova (*HCC nr. 34 din 13.12.2016, §194*).

4.3. Prelungirea mandatului judecătorului Curții Constituționale până la numirea succesorului

Spre deosebire de reglementarea duratei activității în funcție a judecătorilor de drept comun, textul articolului 136 din Legea fundamentală privind structura Curții Constituționale nu instituie o limită de vârstă până la care pot activa judecă-

torii constituționali, ci doar stabilește durata mandatului, de 6 ani (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*⁴⁵, §30).

Pentru buna-desfășurare a activității autorităților statale, rolul curților constituționale este unul esențial și definitoriu și reprezintă un pilon de susținere a democrației, garantând egalitatea în fața legii, drepturile omului și libertățile fundamentale (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*, §55).

Stabilirea în Constituție a procedurii de desemnare a judecătorilor constituționali constituie o garanție a independenței acestora și a exercitării cu imparțialitate a atribuțiilor ce le revin conform Legii fundamentale. Totodată, această funcție este una de rang înalt în cadrul autorităților statului, rolul său fundamental derivând din competențele care revin Curții Constituționale, unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova, menită să garanteze supremația Constituției (*HCC nr.12 din 12.05.2016*, §59).

Din analiza dispozițiilor constituționale și legale rezultă că, în exercitarea mandatului său, judecătorul constituțional exercită competențe jurisdicționale supuse regulilor care guvernează un proces echitabil. Astfel, pentru asigurarea unui echilibru instituțional, Curtea trebuie să activeze în componență deplină (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*, §61).

Constituția nu admite disfuncționalități în exercitarea jurisdicției constituționale datorate inacțiunii autorităților care numesc judecătorii Curții Constituționale. Or, tergiversarea numirii unui judecător nou după expirarea mandatului unui judecător al Curții Constituționale periclitează activitatea acestei autorități (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*, §65).

Prin urmare, în vederea evitării obstacolelor care pot interveni în buna-funcționare a Curții, **judecătorul constituțional al cărui mandat a expirat își exercită atribuțiile până la depunerea jurământului de către succesorul său în funcție** (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*, §66).

Doar prin aplicarea acestui mecanism va fi evitată prejudicierea funcționării instanței de contencios constituțional și încălcarea principiului independenței acesteia (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*, §69).

⁴⁵ Hotărârea Curții Constituționale nr.12 din 12.05.2016 pentru interpretarea prevederilor articolelor 116 alin.(2) și (4) și 136 alin.(1) din Constituție (*prelungirea mandatului judecătorului*)

Totodată, Curtea a relevat că autoritățile care au competența numirii judecătorilor constituționali trebuie să acționeze în spiritul loialității constituționale și al principiului legalității, prin numirea noilor judecători în funcție în termenul stabilit de lege (*HCC nr. 12 din 12.05.2016, §70*).

5 REVIZUIREA CONSTITUȚIEI

5.1. Limitările de fond și procedurale cu privire la modificarea Constituției

Limitările de fond privind modificarea Constituției sunt cele consacrate în Constituție cu privire la adoptarea amendamentelor constituționale având un anumit conținut; limitările procedurale privind modificarea Constituției se referă la procedura specială de modificare a Constituției prevăzută de aceasta (*HCC nr. 7 din 04.03.2016⁴⁶, §72*).

Limitările procedurale privind modificarea Constituției decurg din ansamblul reglementării constituționale și sunt prevăzute pentru a proteja valorile universale pe care se întemeiază Constituția, în calitate de lege supremă și contract social, precum și statul ca bun comun al întregii societăți, și a menține armonia acestor valori și armonia prevederilor Constituției (*HCC nr. 7 din 04.03.2016, §73*).

Imperativul ca nici o modificare a Constituției să nu afecteze armonia prevederilor Constituției sau armonia valorilor consacrate prin acestea nu permite adoptarea unor amendamente care sunt contrare cel puțin uneia dintre valorile constituționale aflate la baza statului ca bun comun al întregii societăți consacrat prin Constituție – independența statului, democrația, republica și caracterul intrinsec al drepturilor omului și al libertăților fundamentale, cu excepția cazurilor în care articolul 1 din Constituție ar fi modificat în modul prevăzut la articolul 142 alin. (1) din Constituție (*HCC nr. 7 din 04.03.2016, §75*).

Stabilitatea Constituției este o caracteristică a Constituției, care, împreună cu celelalte caracteristici ale sale, *inter alia* și, în primul rând, în coroborare cu forța juridică

⁴⁶ Hotărârea Curții Constituționale nr.7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr.1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (*constituționalitatea amendamentelor la Constituție*)

specială, supremă a Constituției, diferențiază reglementarea legală constituțională de reglementarea (ordinară) prevăzută de actele juridice cu forță juridică inferioară. Stabilitatea Constituției nu se opune posibilității de a modifica Constituția atunci când acest lucru este necesar, însă procedura de modificare a Constituției este mai dificilă și mai complexă în comparație cu procedura de modificare a legilor organice și ordinare (*HCC nr. 7 din 04.03.2016, §77*).

Procedura specială de modificare a Constituției nu poate fi identificată cu adoptarea legilor. Pentru a asigura stabilitatea dispozițiilor constituționale, a fost prevăzută o procedură specială de modificare în scopul de a asigura ca modificarea Constituției să se efectueze numai atunci când este necesar și de a preveni orice modificare pripită a Constituției (*HCC nr. 7 din 04.03.2016, §81*).

Dispozițiile constituționale care introduc limitări în ceea ce privește revizuirea au valoare juridică și nu pot fi eludate, își fundamentează poziția pe existența unor principii și dispoziții ale legiuitorului constituant original, care se impun puterii constituționale derivate (*HCC nr. 7 din 04.03.2016, §85*).

Curtea a reținut că respectarea procedurilor de revizuire, care să permită timp pentru dezbateri publică și instituțională, poate contribui în mod semnificativ la legitimitatea și acceptarea Constituției, precum și la dezvoltarea și consolidarea tradițiilor constituționale democratice. În schimb, în cazul în care normele și procedurile privind revizuirile constituționale sunt subiect de interpretare și controversă, sau în cazul în care acestea sunt aplicate prea în grabă sau fără dezbateri democratice, acest lucru ar putea submina stabilitatea politică și, în cele din urmă, legitimitatea Constituției în sine (*HCC nr. 7 din 04.03.2016, §86*).

Astfel, pe tărâmul protejării ordinii constituționale și al garantării supremației legii fundamentale intervine justiția constituțională (*HCC nr. 7 din 04.03.2016, §88*).

Această logică a necesității unui control de constituționalitate din partea unui organ independent de Parlament rezultă din percepția conform căreia, dacă Parlamentul însuși este judecătorul propriei legislații, poate fi ușor tentat să rezolve în favoarea sa orice dubiu (*HCC nr. 7 din 04.03.2016, §89*).

B | CONCLUZIILE CURȚII

1 PREVEDERI RECUNOSCUTE CONSTITUȚIONALE

Curtea a recunoscut constituționale:

- pct. 118 al art. I din Legea nr. 155 din 5 iulie 2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova, în partea ce ține de excluderea cuvintelor „sau hotărârea ori decizia unui alt organ“ din articolul 449 litera e) (*HCC nr. 4 din 01.03.2016*);
- articolul 76 lit. g) din Codul muncii al Republicii Moldova nr.154-XV din 28 martie 2003 (*HCC nr.6 din 03.03.2016*);
- textele:
 - „(2) Poate fi ales Președinte al Republicii Moldova cetățeanul cu drept de vot care are 40 de ani împliniți, a locuit sau locuiește permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10 ani și posedă limba de stat.“;
 - „(6) Procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova este stabilită prin lege organică.“;
 de la punctul 2 al articolului I din Legea nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției (*HCC nr.7 din 04.03.2016*);
- articolele 37⁷ alin. (5) și 37¹⁵ alin. (2) din Legea instituțiilor financiare nr. 550 din 21 iulie 1995 (*HCC nr. 11 din 11.05.2016*);
- articolul 6 alin.(1) lit. d) și lit. e) din Legea serviciului în organele vamale nr.1150-XIV din 20 iulie 2000 (*HCC nr. 13 din 13.05.2016*);
- articolul 1 alin. (2) lit. c) din Legea nr.121 din 25 mai 2012 cu privire la asigurarea egalității (*HCC nr. 14 din 16.05.2016*);
- sintagmele „*locuințele de serviciu*“ din articolul 5 alin. (2) și „*cu excepția locuințelor de serviciu*“ din articolul 17 alin. (1) din Legea privatizării fondului de locuințe nr.1324-XII din 10 martie 1993 (*HCC nr.15 din 17.05.2016*);
- sintagma „*sau de la recoltarea probelor biologice în cadrul acestui examen medical*“ din articolul 264¹ alin. (3) din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 (*HCC nr.18 din 18.07.2016*);

- – sintagma „a cărei valabilitate nu poate fi mai mare de 6 luni consecutive” din articolul 34 alineatul (3) din Legea nr. 156-XIV din 14 octombrie 1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat;
– sintagma „al cărei termen de valabilitate nu poate fi mai mare de 6 luni consecutive” din pct. 5 alineatul doi al Regulamentului privind modul de plată a pensiilor stabilite în sistemul public de asigurări sociale de stat și a alocațiilor sociale de stat, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 929 din 15 august 2006 (*HCC nr. 19 din 19.07.2016*);
- articolul 22 alineatul (4) din Legea condominiului în fondul locativ nr. 913-XIV din 30 martie 2000 (*HCC nr. 20 din 20.07.2016*);
- articolul 125 litera b) din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, *în măsura în care*, în redacția actuală, nu este interpretat ca incriminând fapta desfășurării activității de întreprinzător fără licență (*HCC nr.21 din 22.07.2016*);
- articolul 27 din Legea cu privire la Agentul guvernamental nr. 151 din 30 iulie 2015, *în măsura în care* acțiunea în regres se bazează pe o sentință pronunțată în cadrul unei proceduri judiciare separate la nivel național, prin care se constată că judecătorul sau o altă persoană a comis sau a admis, intenționat sau din neglijență gravă, acțiuni sau inacțiuni care au determinat ori au contribuit semnificativ la încălcarea prevederilor Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care a fost constatată printr-o hotărâre a Curții Europene, sau a impus soluționarea amiabilă a cauzei aflate pe rolul Curții Europene ori formularea unei declarații unilaterale (*HCC nr. 23 din 25.07.2016*);
- articolul 55 alin.(2) și alin.(8) din Legea nr. 320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului și pct.59 subpct. 5) și pct.65 din Statutul disciplinar al polițistului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 502 din 9 iulie 2013 (*HCC nr. 24 din 14.09.2016*);
- cuvintele „numai” din art. 17 și „exclusiv” din articolul 49 alin. (1) lit. a) din Legea nr. 135-XVI din 14 iunie 2007 privind societățile cu răspundere limitată (*HCC nr. 27 din 27.09.2016*);

- pct.34 alineatul întâi din Anexa nr.3 la Hotărârea Guvernului nr.360 din 25 iunie 1996 cu privire la controlul de stat al calității în construcții (*HCC nr.29 din 28.10.2016*);
- – articolul 24 din Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 6 iunie 2002, în măsura în care este interpretat în sensul în care declararea incapacității de exercițiu vizează doar persoanele cărora le lipsește în totalitate discernământul, în privința cărora aplicarea altor măsuri de protecție mai puțin restrictive se dovedește a fi ineficientă;
 - propoziția „*Actele de procedură îndeplinite de persoana lipsită de capacitatea de folosință sunt nule.*” de la articolul 57 alin. (2) și articolul 169 alin. (1) lit.e) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003 (*HCC nr. 33 din 17.11.2016*).

2 PREVEDERI DECLARATE NECONSTITUȚIONALE

Curtea a declarat neconstituționale:

- – alineatul (3);
 - sintagma „90 de zile” de la alineatul (5);
 - alineatele (8) și (9)
 ale articolului 186 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003, ca fiind contrare articolului 25 alineatul (4) din Constituție (*HCC nr. 3 din 23.02.2016*);
- articolul 53 lit. c) din Legea nr. 158-XVI din 4 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public (*HCC nr.6 din 03.03.2016*);
- – textele:
 - „(1) Președintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret.”;
 - „(3) Este ales candidatul care a obținut votul a trei cincimi din numărul deputaților aleși. Dacă nici un candidat nu a întrunit numărul necesar de voturi, se organizează al doilea tur de scrutin între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului descrescător de voturi obținute în primul tur.”;
 - „(4) Dacă și în turul al doilea nici un candidat nu va întruni numărul necesar de voturi, se organizează alegeri repetate.”;

- „(5) Dacă și după alegerile repetate Președintele Republicii Moldova nu va fi ales, Președintele în exercițiu dizolvă Parlamentul și stabilește data alegerilor în noul Parlament.” de la punctul 2 al articolului I din Legea nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției;
- sintagma „cu excepția cazului prevăzut la art.78 alin.(5)” de la punctul 5 al articolului I din Legea nr.1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției;
- punctul 6 al articolului I din Legea nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției,
- ca **fiind contrare limitelor de revizuire** a Constituției impuse de dispozițiile articolului 142 alin. (2), precum și articolului 135 alin. (1) lit. c) coroborat cu prevederile articolului 141 alin.(2) din Constituție.
- Legea nr. 1234-XIV din 22 septembrie 2000 cu privire la procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova;
- Legea nr. 1227-XIV din 21 septembrie 2000 pentru modificarea Codului electoral, cu revigorarea prevederilor care au făcut obiectul abrogării;
- articolele 82 și 83 din Regulamentul Parlamentului, aprobat prin Legea nr. 797-XIV din 2 aprilie 1996, în măsura în care nu prevăd interdicția modificării în mod esențial a proiectelor de legi privind modificarea Constituției și în măsura în care nu prevăd interdicția de a vota pentru prima dată textul modificat în mod esențial al unui proiect de lege privind modificarea Constituției, ca fiind în contradicție cu articolele 135 alin. (1) lit. c), 141 alin. (2) și 143 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova (HCC nr.7 din 04.03.2016);
- textul „amendă de 300 de unități convenționale aplicată persoanei juridice [literale d) și e)] și persoanei cu funcție de răspundere [literale a)- f)]” din articolul 345 alin. (2) din Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218-XVI din 24 octombrie 2008, în măsura în care nu permite individualizarea sancțiunii (HCC nr.10 din 10.05.2016);
- articolul 10 alineatul (4) din Legea nr. 151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental (HCC nr. 16 din 18.05.2016);

- articolul 191 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003, în partea ce ține de omisiunea de a reglementa termenul pentru care poate fi dispus controlul judiciar și durata maximă a acestei măsuri (*HCC nr. 17 din 19.05.2016*);
- – sintagma „*pe o perioadă de cel mult 3 ani până la data solicitării*” din articolul 35 alineatul (1) din Legea nr. 156-XIV din 14 octombrie 1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat;
– sintagma „*pe o perioadă de cel mult 3 ani anteriori datei solicitării, dar nu mai devreme de data suspendării*” din pct. 20 al Regulamentului privind modul de plată a pensiilor stabilite în sistemul public de asigurări sociale de stat și a alocațiilor sociale de stat, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.929 din 15 august 2006 (*HCC nr. 19 din 19.07.2016*);
- punctul 15 din Anexa la Legea contenciosului administrativ nr. 793-XIV din 10 februarie 2000 (*HCC nr.22 din 22.07.2016*);
- pct.59 subpct. 2) și subpct. 3) din Statutul disciplinar al polițistului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 502 din 9 iulie 2013 (*HCC nr. 24 din 14.09.2016*);
- textul „*Notificarea este considerată recepționată la expirarea a 7 zile lucrătoare din ziua expedierii.*” din articolul 31 alin. (2) și textul „*sau faptul expirării termenului rezumat pentru recepționarea notificării*” din articolul 31 alin. (4) din Legea nr. 142-XVI din 26 iunie 2008 cu privire la ipotecă (*HCC nr. 26 din 27.09.2016*);
- sintagma „*operate în actele de constituire*” din articolul 30 alineatele (1) și (2) din Legea nr. 135-XVI din 14 iunie 2007 privind societățile cu răspundere limitată (*HCC nr.27 din 27.09.2016*);
- sintagma „*operatorului coordonat cu*” din articolul 19 alin. (5) al Legii nr. 303 din 13 decembrie 2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare (*HCC nr. 28 din 11.10.2016*);
- pct.34 alineatul trei din Anexa nr.3 la Hotărârea Guvernului nr.360 din 25 iunie 1996 cu privire la controlul de stat al calității în construcții (*HCC nr.29 din 28.10.2016*);
- sintagma „*gratuit la balanța*” din articolul 19 alin. (4) din Legea nr. 303 din 13 decembrie 2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare și

din articolul 5 alin. (4¹) din Legea nr.272-XIV din 10 februarie 1999 cu privire la apa potabilă (*HCC nr.30 din 01.11.2016*);

- intagma „Până la data de 31 decembrie 2014 inclusiv” și sintagma „dar nu mai târziu de 1 ianuarie 2015” *de la* alineatul (4) al articolului 73 din Codul vamal al Republicii Moldova nr.1149-XIV din 20 iulie 2000 (*HCC nr. 31 din 03.11.2016*);
 - – sintagmele „după ce devine irevocabilă”, „emis în baza hotărârii judecătorești irevocabile”, „eliberat în baza hotărârii irevocabile”, „eliberat în baza hotărârii judecătorești irevocabile” *de la* alineatele (1), (2) și (3) ale articolului 6 din Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești;
 - sintagmele „doar după rămânerea irevocabilă a hotărârii judecătorești” și „în baza unei hotărâri judecătorești irevocabile” *de la* alineatele (1) și (2) ale articolului 68 din Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr.181 din 25 iulie 2014 (*HCC nr. 32 din 17.11.2016*);
 - – sintagmele „sau de adulții cu capacitatea de exercițiu limitată” și „sau curatorul adultului cu capacitatea de exercițiu limitată” *de la* articolul 58 alin. (2);
 - sintagma „sau de adulții declarați incapabili” *de la* articolul 58 alin. (2¹), în măsura în care actele procedurale efectuate de persoanele incapabile sunt lovite de nulitate absolută;
 - sintagma „precum și ale adulților declarați incapabili în modul stabilit de lege” *de la* articolul 58 alin. (6), în măsura în care se interzice participarea la proces a persoanelor declarate incapabile și nu permite instanței de a lua în considerație voința acestora;
 - articolul 170 alin. (1) lit.c) și articolul 267 lit. b), în măsura în care în orice situație se interzice depunerea cererii de chemare în judecată de o persoană incapabilă;
 - propoziția „Problema citării persoanei se soluționează în fiecare caz, în funcție de starea sănătății ei.” *de la* articolul 306 alin. (2), în măsura în care permite instanței examinarea cererii de declarare a incapacității de exercițiu fără audierea persoanei în situația în care aceasta nu se poate deplasa la sediul instanței,
- din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003 (*HCC nr. 33 din 17.11.2016*).

3 INTERPRETAREA PREVEDERILOR CONSTITUȚIONALE

Curtea a interpretat următoarele prevederi constituționale:

• **Articolul 135 alineatul (1) lit. a) și g) coroborat cu articolele 20, 115, 116 și 134 din Constituție, statuând că:**

- în cazul existenței incertitudinii privind constituționalitatea legilor, hotărârilor Parlamentului, decretelor Președintelui Republicii Moldova, hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, ce urmează a fi aplicate la soluționarea unei cauze aflate pe rolul său, instanța de judecată este obligată să sesizeze Curtea Constituțională;
- excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată în fața instanței de judecată de către oricare dintre părți sau reprezentantul acesteia, precum și de către instanța de judecată din oficiu;
- sesizarea privind controlul constituționalității unor norme ce urmează a fi aplicate la soluționarea unei cauze se prezintă direct Curții Constituționale de către judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, curților de apel și judecătoriilor, pe rolul cărora se află cauza;
- judecătorul ordinar nu se pronunță asupra temeiniciei sesizării sau asupra conformității cu Constituția a normelor contestate, limitându-se exclusiv la verificarea întrunirii următoarelor condiții:
 - obiectul excepției intră în categoria actelor cuprinse la articolul 135 alin. (1) lit. a) din Constituție;
 - excepția este ridicată de către una din părți sau reprezentantul acesteia, sau indică că este ridicată de către instanța de judecată din oficiu;
 - prevederile contestate urmează a fi aplicate la soluționarea cauzei;
 - nu există o hotărâre anterioară a Curții având ca obiect prevederile contestate (HCC nr.2 din 09.02.2016).

• **Articolul 106¹ alin. (1) din Constituție**, stabilind că:

1. Guvernul își poate angaja răspunderea asupra mai multor proiecte de legi în același timp, cu condiția ca adoptarea să fie o măsură în extremis, determinată de:

- urgența în adoptarea măsurilor conținute în legea/legile asupra căreia/cărora Guvernul și-a angajat răspunderea;

- necesitatea ca reglementarea să fie adoptată cu maximă celeritate;
- aplicarea imediată a legii/legilor;
- circumscrierea legilor unui singur domeniu de reglementare.

2. În sensul **articolelor 106¹ alin. (1) și 93 alin. (2) din Constituție**, Președintele Republicii Moldova nu-i poate trimite Parlamentului spre reexaminare, înainte de promulgare, o lege în privința căreia Guvernul și-a angajat răspunderea. În cazul în care Președintele consideră că legea adoptată prin angajarea răspunderii Guvernului este neconstituțională, acesta poate sesiza Curtea Constituțională (*HCC nr.5 din 02.03.2016*).

• 1. În sensul **articolului 116 alin. (2) și alin. (4) din Constituție**, judecătorul Curții Supreme de Justiție al cărui mandat a expirat odată cu atingerea plafonului pentru limită de vârstă își exercită activitatea până la numirea unui nou judecător.

2. În sensul **articolului 136 alin. (1) din Constituție**, judecătorul Curții Constituționale al cărui mandat a expirat își exercită activitatea până la depunerea jurământului de către judecătorul nou numit (*HCC nr. 12 din 12.05.2016*).

4 VALIDAREA ALEGERII PREȘEDINTELUI REPUBLICII

În ședință plenară, confirmând rezultatele scrutinului prezidențial din 13 noiembrie 2016, Curtea a validat alegerea dlui Igor Dodon în funcția de Președinte al Republicii Moldova (*HCC nr. 34 din 13.12.2016*).

5 VALIDAREA MANDATELOR DE DEPUTAT

În ședințele plenare ale Curții nu au fost stabilite circumstanțe de natură să împiedice validarea mandatelor de deputat în Parlament atribuite de Comisia Electorală Centrală următorilor candidați supleanți:

- dna Valentina Rotaru și dl Serghei Chiseliov, pe lista Partidului Democrat din Moldova (*HCC nr. 8 din 16.03.2016*);
- dl Oleg Ogor, pe lista Partidului Liberal (*HCC nr. 25 din 21.09.2016*);
- dna Irina Mizdrenco, pe lista Partidului Socialiștilor din Republica Moldova (*HCC nr. 35 din 20.12.2016*);
- dl Simion Grișciuc, pe lista Partidului Liberal Democrat din Moldova (*HCC nr. 35 din 20.12.2016*).

6 DECIZIILE CURȚII

În procesul exercitării jurisdicției constituționale în anul 2016 Curtea a emis **96** de *decizii de inadmisibilitate* în temeiul următoarelor considerente:

6.1. Decizii de inadmisibilitate a sesizărilor privind controlul constituționalității actelor normative

Temeiurile privind declararea inadmisibilității sesizării privind controlul de constituționalitate sunt statuate în punctul 28 din Regulamentul privind procedura de examinare a sesizărilor depuse la Curtea Constituțională⁴⁷. Astfel, sesizarea urmează a fi declarată inadmisibilă în cazul în care:

- a) soluționarea sesizării nu intră în competența Curții;
- b) există o hotărâre/decizie/aviz al Curții având ca obiect prevederile contestate;
- c) normele contestate au fost modificate sau abrogate;
- d) sesizarea este vădit nefondată.

Făcând o analiză a celor 22 de *decizii de inadmisibilitate a sesizărilor privind controlul de constituționalitate*, depuse la Curte în anul 2016, cel mai des au fost invocate următoarele temeuri:

1. Sesizarea este **vădit nefondată, formulată abuziv și argumentată defectuos** (*a se vedea DCC nr.1 din 19.01.2016, DCC nr. 30 din 29.04.2016, DCC nr.40 din 08.07.2016, DCC nr. 30 din 29.04.2016, DCC nr.40 din 08.07.2016, DCC nr. 60 din 06.09.2016, DCC nr.61 din 06.09.2016, DCC nr. 63 din 26.09.2016, DCC nr. 75 din 12.10.2016, DCC nr. 76 din 12.10.2016, DCC nr.77 din 12.10.2016*), precum și **lipsa incidenței normelor constituționale** asupra prevederilor contestate (*DCC nr.15 din 23.03.2016, DCC nr.47 din 05.08.2016, DCC nr.19 din 23.03.2016*), fie sesizarea nu întrunește condițiile de admisibilitate pentru exercitarea controlului constituționalității (*DCC nr.18 din 23.03.2016*). Criteriul de la lit. d) a art. 28 din Regulament a fost invocat și în situația când, ținând cont de circumstanțele

⁴⁷ Aprobata prin Decizia Curții Constituționale nr. AG-3 din 3 iunie 20142 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.185-199 din 18.07.2014) http://constcourt.md/public/files/file/Baza%20legala/D_AG3.pdf

enunțate, Curtea a considerat că o eventuală invalidare a actului contestat ar fi superfluă (*DCC nr.24 din 29.04.2016*).

2. **Normele contestate au fost supuse anterior controlului constituționalității** (*DCC nr.6 din 26.02.2016*), fie având în vedere identitatea de obiect și faptul că nu au intervenit elemente noi, de natură să determine reconsiderarea jurisprudenței anterioare a Curții (*DCC nr.10 din 23.03.2016*), fie sesizarea este repetitivă și nu au intervenit elemente noi, de natură să determine reconsiderarea jurisprudenței Curții, atât sub aspectul soluției, cât și al considerentelor expuse (*DCC nr.13 din 23.03.2016*, *DCC nr.15 din 23.03.2016*).
3. Soluționarea sesizării **nu intră în competența Curții**, inclusiv lipsa competenței *ratione materiae* (*DCC nr.2 din 22.01.2016*).

6.2. Decizii de inadmisibilitate a excepțiilor de neconstituționalitate

Din totalul de **69 de decizii de inadmisibilitate a excepțiilor de neconstituționalitate** rezultă următoarele:

1. Cel mai frecvent pentru declararea inadmisibilității sesizării a servit drept temei **lipsa incidenței prevederilor constituționale invocate asupra normelor contestate**. Acest temei este prezent în majoritatea deciziilor de inadmisibilitate a excepțiilor de neconstituționalitate, emise de Curtea Constituțională în perioada februarie – decembrie 2016. Expunând raționamentele de inadmisibilitate din această perspectivă, Curtea a menționat că, în cadrul procedurii de ridicare a excepției de neconstituționalitate, își exercită competența, stabilită în articolul 135 din Constituție, prin raportarea unei norme legale, și anume a normei incidente într-o cauză particulară, la prevederea constituțională invocată și ținând cont de pertinența prevederilor contestate pentru soluționarea litigiului principal în instanțele de judecată (*a se vedea, de ex., DCC nr. 80 din 18.11.2016, DCC nr. 48 din 6.09.2016, DCC nr. 32 din 14.06.2016, DCC nr. 11 din 23.03.2016*).
2. La inadmisibilitatea excepțiilor de neconstituționalitate a condus și faptul că **prevederile contestate comportă o problemă de aplicare a legii, și nu de neconstituționalitate**. Acest temei, de asemenea, este destul de des invocat

de instanța de contencios constituțional. Pornind de la faptul că Parlamentul este unica autoritate legislativă, Curtea a menționat că este dreptul exclusiv al legiuitorului de a stabili condițiile de reglementare, iar sesizările (declarat inadmisibile pentru acest temei) reflectă de fapt probleme de legalitate, și nu de constituționalitate (*DCC nr.37 din 14.06.2016, DCC nr. 46 din 08.07.2016, DCC nr. 72 din 12.10.2016 ș.a.*).

3. Un alt temei a constituit **excederea problemelor abordate domeniului jurisdicției constituționale**, Curtea Constituțională nefiind competentă *ratione materiae* să le examineze. În acest sens, Curtea a reamintit, cu diferite ocazii, că examinarea constituționalității unui text de lege are în vedere compatibilitatea acestuia cu dispozițiile constituționale, și nu compararea prevederilor mai multor legi între ele. Referindu-se la excederea obiectului sesizării domeniului justiției constituționale, Curtea a subliniat lipsa competenței sale de a se pronunța asupra oportunității instituirii de către legiuitor a unor reglementări (*DCC nr. 41 din 08.07.2016*). În același timp, Curtea a constatat în sesizare o analiză a normei contestate în raport cu alte prevederi legale, dar nu cu norma constituțională, fapt care, de asemenea, a condus la concluzia că sesizarea excede domeniului jurisdicției constituționale (*DCC nr.36 din 14.06.2016*). Pe lângă depășirea competenței *ratione materiae* a Curții în raport cu competența legiuitorului, este constatată și lipsa *ratione materiae* în raport cu instanța de judecată (*DCC nr.27 din 29.04.2016*) sau cu Guvernul (*DCC nr. 22 din 29.04.2016*), fiind vorba de o problemă de aplicabilitate a normei, și nu de constituționalitate.
4. **Existența unei hotărâri a Curții având ca obiect prevederile contestate (identitate de obiect)**, de asemenea, este un temei frecvent invocat în jurisprudența constituțională. Este vorba de situația în care obiectul sesizării este identic cu obiectul altor sesizări, depuse anterior la Curte, și nu au intervenit elemente noi, de natură să determine reconsiderarea jurisprudenței Curții, atât soluția, cât și considerentele expuse în deciziile sau hotărârile anterioare fiind valabile și în cauza examinată (*DCC nr. 33 din 14.06.2016, DCC nr. 5 din 26.02.2016, DCC nr. 89 din 05.12.2016*).

5. Curtea a emis decizii de inadmisibilitate a sesizărilor pe motivul **lipsei incidenței prevederilor contestate asupra soluționării cauzei aflate pe rolul instanței de judecată**, pornind de la raționamentul de bază că, în cazul controlului concret, exercitat pe calea excepției de neconstituționalitate, Curtea examinează neconcordanța cu prevederile Constituției a unor dispoziții legale aplicabile în cauza dedusă instanței de judecată. În Hotărârea nr. 2 din 9 februarie 2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova Curtea a statuat că, pornind de la faptul că norma sesizată prin intermediul instituției excepției de neconstituționalitate este supusă controlului de constituționalitate aplicativ la un caz concret dedus instanței de judecată, procedura rezolvării excepției de neconstituționalitate constituie un control concret de constituționalitate. Rațiunea instituirii acestui control are la bază cenzurarea și intervenția instanței constituționale în procesul aplicării de către instanța de judecată ordinară a unei norme în privința căreia există incertitudini de constituționalitate. Prin urmare, nerespectarea acestei condiții reprezintă un temei inevitabil de inadmisibilitate (*a se vedea DCC nr. 78 din 12.10.2016, DCC nr. 65 din 12.10.2016, DCC nr. 56 din 06.09.2016*).
6. Un alt temei pentru declararea inadmisibilității excepției de neconstituționalitate constituie **abordarea în abstracto a prevederilor contestate**, sesizarea fiind o **actio popularis**. Curtea a constatat că pretențiile invocate, de fapt, vizează o abordare *in abstracto* a problemelor de aplicare a unei norme legale, care nu are legătură cu fondul litigiului principal, fiind o *actio popularis* – aspect inoperabil în cadrul rezolvării excepțiilor de neconstituționalitate, spre deosebire de controlul ordinar al constituționalității normelor. În plus, Curtea a subliniat că, în lipsa unui litigiu real, excepția de neconstituționalitate comportă caracterul camuflat al unei *actio popularis*, obiectul acesteia fiind unul abuziv, ceea ce duce la imposibilitatea acceptării spre examinare în fond (*a se vedea DCC nr. 84 din 18.11.2016, DCC nr. 74 din 12.10.2016, DCC nr. 64 din 26.09.2016*).

6.3. Decizii de inadmisibilitate a sesizărilor privind interpretarea Constituției

Au fost adoptate **5 decizii de inadmisibilitate a sesizărilor privind interpretarea Constituției**, Curtea invocând următoarele temeiuri:

- aspectele abordate de către autorii sesizării nu pot fi raportate la prevederile articolelor din Constituție (*DCC nr. 3 din 26.02.2016; DCC nr.4 din 26.02.2016*);
- aspectele abordate în sesizare au fost soluționate anterior de instanța de contencios constituțional, fiind constatată existența unei identități de obiect (*DCC nr.8 din 16.03.2016*);
- sesizarea este vădit nefondată, formulată abuziv și argumentată defectuos (*DCC nr.20 din 23.03.2016*);
- prevederile constituționale nu necesită interpretare, fiind expres dezvoltate prin prevederile legale (*DCC nr.87 din 22.11.2016*).

C | ADRESE

Pe parcursul anului 2016 Curtea a formulat **17 adrese** către Parlament, după cum urmează:

• *Adresa PCC-01/55b din 09.02.2016, HCC nr. 2 din 9.02.2016*

Curtea a reținut că sesizarea privind controlul constituționalității unor norme ce urmează a fi aplicate la soluționarea unei cauze se prezintă direct Curții Constituționale de către judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, curților de apel și judecătoriilor, pe rolul cărora se află cauza.

Analizând normele legale, Curtea a constatat că acestea urmează a fi modificate în conformitate cu considerentele expuse în hotărâre. În acest sens, având în vedere faptul că toate instanțele de judecată sunt în drept să sesizeze Curtea Constituțională, articolul 12/1 alin. (1) al Codului de procedură civilă și articolul 7 alin. (3) din Codul de procedură penală urmează a fi expuse într-o redacție nouă, și anume:

„În cazul existenței incertitudinii privind constituționalitatea legilor, hotărârilor Parlamentului, decretelor Președintelui Republicii Moldova, hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, ce urmează a fi aplicate la soluționarea unei cauze, judecătorul/completul de judecată din oficiu sau la cererea uneia dintre părți (reprezentantul acesteia) sesizează Curtea Constituțională.“

În același timp, ținând cont de raționamentele enunțate în hotărâre, normele procesuale civile și penale urmează să cuprindă următoarele reglementări:

„La ridicarea excepției de neconstituționalitate și sesizarea Curții Constituționale judecătorul nu poate să se pronunțe asupra temeiniciei sesizării sau asupra conformității cu Constituția a normelor contestate. Acesta urmează să verifice și să indice doar dacă:

- 1) obiectul excepției intră în categoria actelor cuprinse la articolul 135 alin. (1) lit. a) din Constituție;
- 2) excepția este ridicată de către una din părți sau reprezentantul acesteia (în cazul în care nu este ridicată de către instanța de judecată din oficiu);
- 3) prevederile contestate urmează a fi aplicate la soluționarea cauzei;
- 4) nu există o hotărâre anterioară a Curții având ca obiect prevederile contestate.

Încheierea de refuz a ridicării excepției de neconstituționalitate poate fi contestată separat cu recurs.“

Totodată, ținând cont de faptul că instituția excepției de neconstituționalitate urmează a fi reglementată detaliat, se consideră oportun a include în Codul de procedură penală un articol separat, consacrat acestui mecanism, similar Codului de procedură civilă.

Adițional amendamentelor ce urmează a fi efectuate în legislația procesuală, Curtea a reținut că la art. 4 alin. (1) lit. g) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și art. 4 alin. (1) lit. g) din Codul jurisdicției constituționale textul „sesizate de Curtea Supremă de Justiție“ urmează a fi exclus. La fel, la art. 25 din Legea cu privire la Curtea Constituțională și art. 38 din Codul jurisdicției constituționale, litera d) urmează a fi expusă în următoarea redacție: „d) judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, curților de apel și judecătoriilor;“.

• ***Adresa PCC-01/26g/34g din 10.05.2016, HCC nr. 10 din 10.05.2016***

Curtea a declarat neconstituțional textul „amendă de 300 de unități convenționale aplicată persoanei juridice [literale d) și e)] și persoanei cu funcție de răspundere [literale a)- f)]“ din articolul 345 alin (2) din Codul contravențional, în măsura în care nu permite individualizarea sancțiunii.

Curtea a menționat că art. 9 din Codul contravențional determină criteriile care urmează a fi aplicate la individualizarea sancțiunii. Astfel, la aplicarea legii contravenționale urmează să se țină cont de caracterul și de gradul prejudiciabil al contravenției, de persoana făptuitorului și de circumstanțele atenuante ori agravante. În același timp, Curtea a constatat că pentru contravenția cuprinsă la articolul 345 alin.(2) din Codul contravențional legea a instituit sancțiunea sub formă de amendă în mărime fixă.

Curtea a reținut că, potrivit principiilor constituționale, legislatorul nu poate reglementa o sancțiune în așa fel, încât să lipsească instanța de judecată de posibilitatea de a individualiza sancțiunea, ținând cont de circumstanțele cazului. Curtea a subliniat că lipsa mecanismelor prin care ar fi posibilă realizarea individualizării judiciare denaturează caracterul efectiv, proporțional și disuasiv al sancțiunii contravenționale.

Curtea a constatat că astfel de reglementări, care stabilesc sancțiunea amenzii în mărime fixă, sunt prevăzute într-un șir de articole din Codul contravențional.

• ***Adresa PCC-1/29a din 18.05.2016, HCC nr. 16 din 18.05.2016***

Curtea a declarat neconstituțional alineatul (4) de la articolul 10 din Legea cu privire la Agentul guvernamental, potrivit căruia: „Prevederile Legii nr.982-XIV din 11 mai 2000 privind accesul la informație nu se aplică corespondenței Agentului guvernamental cu Curtea Europeană și cu alte autorități, precum și materialelor din dosarele ce se află în procedura Agentului guvernamental.“.

În Hotărârea menționată, Curtea a reținut că exceptarea informației deținute de Agentul guvernamental de la aplicarea prevederilor Legii privind accesul la informație urmărește scopul legitim de protecție a intereselor statului în procedurile de reprezentare în fața Curții Europene și, în special, a drepturilor altor persoane (dreptul la viața privată, reputație ș.a.) și a fost determinată de specificul procedurii de reprezentare a sta-

tului în fața Curții Europene și de exercitarea corespunzătoare a obligațiilor Agentului guvernamental.

În același timp, Curtea a constatat că norma cuprinsă la alineatul (4) de la articolul 10 din Legea cu privire la Agentul guvernamental instituie restricții excesive cu privire la informația aflată în posesia Agentului guvernamental. Apreciind norma contestată ca fiind o normă de blanchetă, Curtea a subliniat că aceasta nu asigură un just echilibru între dreptul de acces la informație și protecția drepturilor altor persoane.

În acest sens, Curtea a subliniat importanța și necesitatea reglementării caracterului confidențial al anumitor informații deținute de Agentul guvernamental, ținând cont de raționamentele expuse în Hotărârea Curții Constituționale nr. 16 din 18 mai 2016, însă fără a excepta integral și în mod automat toate categoriile de informații deținute.

• ***Adresa PCC-01/33g din 19.05.2016, HCC nr. 17 din 19.05.2016***

Curtea a declarat neconstituțional articolul 191 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003, în partea ce ține de omisiunea de a reglementa termenul pentru care poate fi dispus controlul judiciar și durata maximă a acestei măsuri.

În Hotărârea menționată Curtea a reținut că dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle, consacrat în art. 23 din Constituție, implică, între altele, adoptarea de către legiuitor a unor reguli de procedură clare, în care să se prescrie cu precizie condițiile și termenele în care justițiabilii își pot exercita drepturile.

Curtea a reținut că neindicarea termenului de aplicare a măsurii liberării provizorii sub control judiciar constituie o omisiune legislativă contrară Constituției.

În acest context, Curtea a reținut că, fiind în prezența unei omisiuni legislative și în virtutea rolului său de garant al supremației Constituției, nu poate ignora viciul de neconstituționalitate existent, deoarece tocmai această omisiune este cea care generează, *eo ipso*, încălcarea dreptului constituțional al persoanei de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle.

Ținând cont de raționamentele expuse în Hotărârea nr. 17 din 19 mai 2016, Curtea a subliniat importanța și necesitatea reglementării exprese de către Parlament a termenului de aplicare a măsurii preventive liberarea provizorie sub control judiciar.

• ***Adresa PCC-01/67g din 19.07.2016, HCC nr. 19 din 19.07.2016***

Curtea a declarat neconstituțională sintagma „pe o perioadă de cel mult 3 ani până la data solicitării” din art. 35 alin. (1) din Legea nr. 156-XIV din 14 octombrie 1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat și sintagma „pe o perioadă de cel mult 3 ani anteriori datei solicitării, dar nu mai devreme de data suspendării” din pct. 20 al Regulamentului privind modul de plată a pensiilor stabilite în sistemul public de asigurări sociale de stat și alocațiilor sociale de stat, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 929 din 15 august 2006.

Totodată, Curtea a declarat constituționale dispozițiile art. 34 alin. (3) din Legea nr. 156-XIV din 14 octombrie 1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat și pct. 5 alineatul doi al Regulamentului privind modul de plată a pensiilor stabilite în sistemul public de asigurări sociale de stat și a alocațiilor sociale de stat, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 929 din 15 august 2006, în ceea ce privește limitarea la 6 luni a termenului de valabilitate al procurii, în baza căreia mandatarul poate ridica pensia în numele beneficiarului, menționând că aceasta constituie o chestiune de oportunitate, ce ține de competența legiuitorului și nu aduce atingere prevederilor constituționale.

Deși Curtea a menționat că beneficiarii de pensii au la dispoziție mai multe modalități de încasare a pensiei, inclusiv carduri sau conturi curente deschise la cerere la instituțiile bancare, totuși Curtea a constatat că mecanismul existent este defectuos, în special pentru cetățenii aflați peste hotarele țării, motiv pentru care a solicitat Parlamentului revizuirea cadrului normativ în acest sens.

• ***Adresa PCC-1/25g/57g din 25.07.2016, HCC nr. 23 din 25.07.2016***

Curtea a declarat constituțional articolul 27 din Legea nr. 151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental, în măsura în care acțiunea în regres se bazează pe o sentință pronunțată în cadrul unei proceduri judiciare separate la nivel național, prin

care se constată că judecătorul sau o altă persoană a comis sau a admis, intenționat sau din neglijență gravă, acțiuni sau inacțiuni care au determinat ori au contribuit semnificativ la încălcarea prevederilor Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care a fost constatată printr-o hotărâre a Curții Europene, sau a impus soluționarea amiabilă a cauzei aflate pe rolul Curții Europene ori formularea unei declarații unilaterale.

În Hotărârea menționată Curtea a reținut că, în temeiul normei contestate, pentru inițierea acțiunii în regres a statului este suficientă existența unei hotărâri sau decizii a Curții Europene, fără a fi necesară constatarea printr-o sentință judecătorească a vinovăției persoanei, inclusiv a judecătorului.

Curtea a relevat că, în alte cazuri prevăzute de lege, pentru înaintarea acțiunii în regres este necesară constatarea vinovăției prin sentință judecătorească (art. 1405 și 1415 din Codul civil). De asemenea, în conformitate cu articolul 19 alin.(3) din Legea cu privire la statutul judecătorului, judecătorul poate fi tras la răspundere pentru hotărârea pronunțată doar dacă va fi stabilită, prin sentință definitivă, vinovăția lui de abuz criminal.

În cadrul controlului constituționalității, Curtea a statuat că dispoziția privind acțiunea în regres de la articolul 27 din Legea cu privire la Agentul guvernamental excedează cadrului general al răspunderii judecătorilor în raport cu prevederile legale menționate mai sus, prin faptul că permite atragerea la răspundere în lipsa unui mecanism bine stabilit în vederea constatării vinovăției, fiind suficientă doar existența unei hotărâri sau decizii pronunțate de către Curtea Europeană. Aceeași opinie a fost exprimată și de către Comisia de la Veneția în opinia Amicus Curie din 13 iunie 2016.

Curtea a reiterat că atragerea automată la răspundere disciplinară a judecătorului doar în baza unei hotărâri a Curții Europene de condamnare a statului, fără a demonstra că legea a fost încălcată în mod intenționat de către judecător, constituie o ingerință inadmisibilă în independența judecătorului.

În lumina celor expuse, ținând cont de faptul că norma contestată se referă la diverse categorii de persoane, inclusiv judecători, Curtea a subliniat importanța și necesitatea reglementării, într-un cadru normativ comprehensiv, a mecanismului de aplicare a

instituției regresului în contextul condamnării Republicii Moldova în fața Curții Europene, ținând cont de raționamentele expuse în Hotărârea Curții Constituționale nr. 23 din 25 iulie 2016.

• ***Adresa PCC-01/83g din 27.09.2016, HCC nr. 26 din 27.09.2016***

Curtea a declarat neconstituționale textul „Notificarea este considerată recepționată la expirarea a 7 zile lucrătoare din ziua expedierii” din articolul 31 alin. (2) și textul „sau faptul expirării termenului rezumat pentru recepționarea notificării” din articolul 31 alin. (4) din Legea cu privire la ipotecă.

Curtea a reținut că prevederile sus-menționate comportă o serie de deficiențe legislative, fapt care nu corespunde rigorilor de claritate și previzibilitate, consfințite în articolul 23 alin. (2) din Constituție.

Curtea a constatat că lipsa de previzibilitate și de claritate a momentului de recepționare a notificării de către debitorul ipotecar afectează dreptul acestuia de a stinge benevol ipoteca în termenul acordat, precum și dreptul de proprietate asupra imobilului ipotecat.

În același timp, Curtea a atras atenția asupra faptului că debitorul ipotecar ar putea să se eschiveze cu rea-credință de la recepționarea notificării, ca urmare, primirea efectivă a acesteia devenind imposibilă. Având în vedere că în asemenea situații stabilitatea financiară a băncilor ar putea fi periclitată, Curtea a reținut necesitatea stabilirii unui just echilibru între interesul economic al țării și protecția dreptului la proprietate al debitorilor ipotecari. Astfel, Curtea a subliniat că în caz de refuz sau de eschivare a debitorului de a primi notificarea sunt aplicabile regulile generale ale procedurii de expediere a scrisorilor recomandate, stabilite de cadrul normativ privind comunicațiile poștale.

Ținând cont de raționamentele expuse în Hotărârea nr. 26 din 27 septembrie 2016, Curtea a subliniat necesitatea reglementării exprese și uniforme de către Parlament a procedurii de expediere și recepționare a notificării similar procedurii specifice de notificare și citare, astfel încât să garanteze, într-un mod echilibrat, drepturile ambelor părți contractante.

• **Adresa PCC-01/97g din 27.09.2016, HCC nr. 27 din 27.09.2016**

Curtea a declarat neconstituțională sintagma „operate în actele de constituire” din alineatele (1) și (2) ale articolului 30 din Legea privind societățile cu răspundere limitată.

În Hotărârea menționată, Curtea a reținut că impunerea condiției de a modifica actul de constituire al societății cu răspundere limitată, în vederea înregistrării părții sociale, încalcă nemijlocit dreptul de proprietate al persoanelor care au dobândit părți sociale și aduce atingere articolului 46 din Constituție.

Totodată, având în vedere că formarea și activitatea societății cu răspundere limitată se bazează pe voința și încrederea reciprocă a asociaților, adițional celor constatate, Curtea a relevat existența situațiilor în care calitatea de nou asociat a dobânditorului unei părți sociale poate fi refuzată de asociații societății. Acest refuz însă nu trebuie să afecteze drepturile patrimoniale ale dobânditorului părții sociale, acesta fiind îndreptățit să primească echivalentul valoric al respectivei părți sociale. În același timp, analizând în ansamblu prevederile Legii privind societățile cu răspundere limitată, Curtea a remarcat lipsa unei reglementări a unor asemenea situații.

Astfel, remarcând prezența unei omisiuni legislative și deținând rolul de garant al supremației Constituției, Curtea a reținut că nu poate ignora acest vid legislativ, deoarece acesta este în măsură să genereze, *eo ipso*, încălcarea dreptului de proprietate al dobânditorului părții sociale.

Ținând cont de raționamentele expuse în Hotărârea nr. 27 din 27 septembrie 2016, Curtea a atras atenția Parlamentului asupra necesității de a reglementa expres efectele dobândirii prin succesiune a dreptului de proprietate asupra părții sociale, în ipoteza în care calitatea de asociat a dobânditorului părții sociale poate fi refuzată de asociați.

• **Adresa PCC-01/73g/125g din 28.10.2016, HCC nr. 29 din 28.10.2016**

Curtea a recunoscut constituțional alineatul întâi și a declarat neconstituțional alineatul trei din pct.34 din Anexa nr.3 la Hotărârea nr.360 din 25 iunie 1996 cu privire la controlul de stat al calității în construcții.

Curtea a menționat că, potrivit art. 31 din Legea privind calitatea în construcții, Inspekția de Stat în Construcții răspunde de exercitarea controlului de stat asupra aplicării unitare a prevederilor legislației în domeniul calității construcțiilor, în toate etapele și componentele sistemului calității în construcții, precum și de constatarea contravențiilor și de oprirea lucrărilor executate necorespunzător.

Totodată, având în vedere atribuțiile Inspekției de Stat în Construcții, consacrate prin Legea nr.721-XIII din 2 februarie 1996 privind calitatea în construcții, Curtea a atras atenția asupra faptului că prevederile legii menționate nu reglementează în mod detaliat competențele acestora de a emite decizii și de a aplica sancțiuni în cazul depistării încălcărilor.

Ținând cont de raționamentele expuse în Hotărârea nr.29 din 28 octombrie 2016, Curtea a subliniat necesitatea reglementării competențelor Inspekției de Stat în Construcții de a emite decizii și de a aplica sancțiuni în cadrul exercitării controlului de stat al calității în construcții.

• ***Adresa PCC-01/76g din 01.11.2016, HCC nr. 30 din 01.11.2016***

Curtea a observat că o normă similară este cuprinsă și la art. 5 alin. (41) din Legea nr.272-XIV din 10 februarie 1999 cu privire la apa potabilă, care nu a fost invocată de autorul excepției de neconstituționalitate, dar care se află în conexiune cu prevederile contestate.

Prin Hotărârea menționată supra, Curtea a declarat neconstituțională sintagma „gratuit la balanța” din articolul 19 alin. (4) din Legea privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare și din articolul 5 alin. (41) din Legea cu privire la apa potabilă.

Curtea a constatat că prevederile contestate reprezintă în fapt o expropriere fără a fi stabilită o dreaptă și prealabilă despăgubire a proprietarului sau titularilor de alte drepturi reale asupra rețelelor de alimentare cu apă. În context, Curtea a reținut că orice construcție efectuată din mijloacele financiare ale persoanei fizice sau juridice poate fi transmisă la balanța autorității administrației publice locale sau direct operatorului doar după o dreaptă și prealabilă despăgubire.

Ținând cont de raționamentele expuse în Hotărârea nr.30 din 1 noiembrie 2016, Curtea a menționat că este necesară reglementarea expresă de către Parlament a condițiilor în care persoana urmează a fi despăgubită, precum și a regimului juridic al bunului transmis autorității publice locale.

• ***Adresa PCC-01/80g din 17.11.2016, HCC nr. 32 din 17.11.2016***

Curtea a declarat neconstituționale sintagmele care conțin termenul „irevocabil“ de la alineatele (1), (2) și (3) ale articolului 6 din Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești și de la alineatele (1) și (2) ale articolului 68 din Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr.181 din 25 iulie 2014.

Curtea a reținut că prevederile contestate din Legea nr. 87 și Legea nr.181/2014 restrâng domeniul de executare a hotărârilor judecătorești definitive pronunțate împotriva statului la cele irevocabile, contrar prevederilor exprese ale articolului 120 din Constituție.

Curtea a reținut că rațiunea Legii nr. 87/2011 a fost de a institui un remediu intern eficient împotriva duratei excesive a procedurilor judiciare sau de executare. Din acest motiv, Curtea a decis că hotărârile judecătorești pronunțate în temeiul legii respective urmează a fi puse în executare neîntârziat după rămânerea definitivă a hotărârii și executate nu mai târziu de trei luni de zile de la această data, similar procedurii de executare a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului, pentru a evita alte tergiversări, pe care, de fapt, Legea nr. 87/2011 trebuie să le remedieze.

În același timp, Curtea a constatat că, potrivit art. 435 din Codul de procedură civilă, la contestarea hotărârii cu recurs, poate fi solicitată suspendarea executării hotărârii doar dacă recurentul a depus cauțiune, inclusiv în situația în care calitatea de recurent o are statul. În acest sens, Curtea consideră necesară instituirea unei distincții între situațiile în care suspendarea executării hotărârii judecătorești este solicitată de persoane fizice și juridice de drept privat și cele în care aceasta este solicitată de către persoane juridice de drept public (autoritățile statului).

Ținând cont de raționamentele expuse în Hotărârea nr. 32 din 17 noiembrie 2016, Curtea a subliniat necesitatea reglementării de către Parlament a procedurii de examinare a cauzelor vizate de Legea nr. 87/2011 și de executare a hotărârilor judecătorești pronunțate în temeiul legii respective, în vederea eficientizării acestui mecanism prin excluderea, cel puțin, a unui grad de jurisdicție și a instituirii unor termene rezonabile de executare, precum și excluderea obligativității depunerii cauțiunii de către stat în cazul în care la contestarea hotărârii cu recurs se solicită suspendarea executării.

• ***Adresa PCC-01/139e-34/1 din 13.12.2016, HCC nr. 34 din 13.12.2016***

În procesul examinării cauzei privind confirmarea rezultatelor alegerilor prezidențiale, Curtea a constatat mai multe deficiențe în Codul electoral în partea ce ține de examinarea contestațiilor, în acest sens autoritățile electorale și instanțele de judecată respingând un număr mare de contestații ca fiind în afara competenței lor.

Curtea a sesizat lipsa prevederilor legale care ar stabili autoritățile competente de a examina contestațiile electorale depuse ulterior zilei alegerilor, precum și obiectul litigiilor care ar putea fi dedus spre soluționare instanțelor de drept comun, atrăgând atenția și asupra inclarității procedurii de examinare a contestațiilor formulate în ziua alegerilor, care nu au putut fi depuse în instanța de judecată în aceeași zi.

Curtea a reținut că singura dispoziție legală privind examinarea contestațiilor după totalizarea rezultatelor alegerilor se cuprinde în art. 67 alin. (3) din Codul electoral, potrivit căreia „[...] contestațiile împotriva hotărârii organului electoral cu privire la totalizarea rezultatelor alegerilor și atribuirea mandatelor se examinează de către instanța de judecată concomitent cu confirmarea legalității și validarea mandatelor.”

Curtea a observat că instanțele de judecată nu au inclus alegerile prezidențiale sub incidența acestei norme.

Curtea a reținut că, datorită aplicării deficitare a legislației de către instanțele de drept comun, actorii electorali au fost, de fapt, lipsiți de un control judiciar eficient, iar Curtea Constituțională a fost pusă în imposibilitatea de a opera cu acte de constatare a încălcărilor.

Curtea a subliniat necesitatea clarificării legislației de către Parlament în partea ce ține de examinarea contestațiilor privind organizarea și desfășurarea alegerilor. În par-

ticular, Curtea a recomandat Parlamentului reglementarea separată și explicită a procedurilor de examinare a contestațiilor pentru diverse tipuri de scrutine. În aceeași ordine de idei, Curtea a solicitat Parlamentului să reglementeze diferențiat procedurile de examinare a contestațiilor în eventualitatea desfășurării a două tururi de scrutin, inclusiv a contestațiilor formulate în ziua alegerilor.

• ***Adresa PCC-01/139e-34/2 din 13.12.2016, HCC nr. 34 din 13.12.2016***

Curtea a reținut că legislația Republicii Moldova permite votarea în străinătate. În același timp, votarea în străinătate nu se poate desfășura în orice condiții, ci cu respectarea prevederilor legale. În acest sens, în temeiul art. 291 din Codul electoral, la deschiderea secțiilor de votare în afara țării autoritățile urmează a lua în considerație: (1) numărul cetățenilor care s-au înregistrat în prealabil și (2) numărul alegătorilor care au participat la scrutinul precedent.

Examinând materialele cauzei, Curtea a constatat că mai mulți cetățeni ai Republicii Moldova aflați în străinătate nu și-au putut exercita dreptul de vot și că numărul secțiilor de votare și al buletinelor de vot distribuite secțiilor de votare din afara țării au fost, de fapt, insuficiente.

Având în vedere faptul că un număr mare de cetățeni aflați peste hotare nu au reușit să voteze, ținând cont de raționamentele expuse în Hotărârea nr.34 din 13 decembrie 2016, Curtea a considerat necesar ca Parlamentul să vină cu noi reglementări în vederea modificării mecanismului de votare în străinătate și introducerii unor criterii suplimentare referitoare la stabilirea numărului secțiilor de votare peste hotare și distribuirea lor geografică.

• ***Adresa PCC-01/139e-34/3 din 13.12.2016, HCC nr. 34 din 13.12.2016***

În Hotărârea menționată, cu privire la criticile referitoare la numărul redus al buletinelor de vot puse la dispoziția secțiilor de votare din străinătate, Curtea a reținut că art.29 alin.(2) din Codul electoral prevede: „Secțiile de votare [...] vor cuprinde cel puțin 30 și cel mult 3000 de alegători.” În mod similar, potrivit articolului 49 alin. (3) din Codul electoral, „Birourilor electorale ale secțiilor de votare constituite în afara Republicii Moldova Comisia Electorală Centrală le expediază buletinele de vot [...], pornind

de la numărul estimativ de alegători stabilit în baza informației prezentate de Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene și a celei acumulate de Comisia Electorală Centrală, dar nu mai mult de 3000 de buletine de vot pentru fiecare secție de votare.“

Potrivit informației Comisiei Electorale Centrale, în 13 secții de votare din cele 100 deschise în străinătate s-au epuizat buletinele de vot până la închiderea regulamentară a secțiilor de votare.

Având în vedere faptul că un număr mare de cetățeni aflați peste hotare nu au reușit să voteze, Curtea a considerat necesar ca Parlamentul să vină cu reglementări în vederea modificării mecanismului de votare în străinătate, precum și a introducerii unor criterii suplimentare referitoare la stabilirea numărului buletinelor de vot și a distribuirii lor geografice peste hotare, inclusiv asigurarea secțiilor de votare de peste hotare cu o cantitate de rezervă de buletine de vot.

• ***Adresa PCC-01/139e-34/4 din 13.12.2016, HCC nr. 34 din 13.12.2016***

În hotărârea sa nr.34 din 13 decembrie 2016 privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova, Curtea a reținut, corupția electorală este o formă a corupției politice, în care liderii politici folosesc beneficiile obținute abuziv pentru a influența alegerile.

Coruperea alegătorilor constituie oferirea sau darea de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului să își exercite drepturile sale electorale într-un anumit mod în cadrul alegerilor. În acest sens, potrivit art. 38 alin. (7) din Codul electoral, concurenților electorali li se interzice să propună alegătorilor bani, cadouri, să distribuie fără plată bunuri materiale, inclusiv din ajutoarele umanitare sau din alte acțiuni de binefacere.

Pe de altă parte, Curtea a constatat lipsa incriminării în Codul penal a coruperii alegătorilor în cadrul alegerilor prezidențiale, similar incriminării oferirii sau dării de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului să își exercite drepturile sale electorale într-un anumit mod în cadrul alegerilor parlamentare, locale ori în cadrul referendumului (art. 181/1).

Curtea a reținut, coruperea alegătorilor trebuie privită ca o gravă încălcare a principiilor alegerilor libere și democratice, inclusiv a procesului echitabil și transparent al

alegerilor. Asemenea încălcări creează precondiții pentru a pune la îndoială legalitatea și legitimitatea alegerilor. De asemenea, aceste încălcări pot influența considerabil rezultatele alegerilor.

Astfel, ținând cont de raționamentele expuse în Hotărârea nr.34 din 13 decembrie 2016, Curtea a atras atenția Parlamentului asupra necesității reglementării exprese în Codul penal a incriminării coruperii alegătorilor în cadrul alegerilor prezidențiale.

• ***Adresa PCC-01/139e-34/5 din 13.12.2016, HCC nr. 34 din 13.12.2016***

Curtea a constatat implicarea agresivă în cadrul alegerilor prezidențiale a reprezentanților Mitropoliei Moldovei, care au utilizat un limbaj extremist, xenofob, homofob și sexist în adresa unui concurent electoral, fapt confirmat și de rapoartele observatorilor naționali și internaționali. Curtea a reținut că un asemenea comportament este contrar prevederilor Constituției.

Curtea a subliniat că, potrivit art. 31 alin. (4) din Constituție, cultele religioase sunt autonome și separate de stat. În jurisprudența sa, Curtea a menționat că păstrarea atitudinii neutre față de religie a fost instituită ca principiu de la fondarea statului Republica Moldova.

Curtea a reținut că potrivit art. 15 alin. (2) din Legea nr. 125 din 11 mai 2007 privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie: „Culte religioase și părțile lor componente se vor abține de la exprimarea sau manifestarea publică a preferințelor lor politice sau favorizarea vreunui partid politic ori a vreunei organizații socialpolitice.”

De asemenea, art.38 alin. (3) din Codul electoral interzice finanțarea ori susținerea materială sub orice formă, directă și/sau indirectă, a activității partidelor politice, a campaniilor electorale/ concurenților electorali de către organizațiile religioase.

În acest context, Curtea a reținut că efectuarea agitației electorale și/sau susținerea financiară sau materială a concurenților electorali, desfășurarea de acțiuni prin care se încalcă Constituția Republicii Moldova constituie temeiuri pentru suspendarea activității cultelor religioase și a părților lor componente. Activitatea cultelor religioase și a părților lor componente poate fi suspendată pe cale judiciară, pe o perioadă de până la un an. În cazul în care cultele religioase sau părțile lor componente desfășoară acțiuni grave, activitatea acestora poate fi încetată pe cale judiciară. Ministerul Justiției are dreptul de a

acționa în instanța de judecată cultele religioase sau părțile lor componente înregistrate pentru suspendarea sau încetarea activității acestora dacă prezintă dovezi concludente privind existența unuia dintre temeiurile prevăzute de lege. Curtea a constatat că toate autoritățile statului responsabile de procesul electoral și activitatea cultelor religioase nu și-au onorat obligația pozitivă de a împiedica și sancționa implicarea cultelor religioase în procesul electoral.

În baza raționamentelor expuse în Hotărârea nr.34 din 13 decembrie 2016, Curtea a propus să fie reglementate expres mecanisme sancționatorii prompte și imediate, inclusiv în ordine penală, pentru orice tentativă de implicare a cultelor religioase în campaniile electorale.

• ***Adresa PCC-01/139e-34/6 din 13.12.2016, HCC nr. 34 din 13.12.2016***

În Hotărârea nr. 34 din 13 decembrie 2016, Curtea a reținut că mass-media este elementul fundamental al unei societăți democratice. Mass-media este un instrument pentru exercitarea puterii și influențarea opiniei, iar organizarea unor alegeri libere și corecte presupune asigurarea unui mediu informațional și mediatic echidistant, care respectă normele legale și codul deontologic al jurnalistului.

Potrivit art. 64 din Codul electoral, radiodifuzorii, în cadrul tuturor programelor lor, și mijloacele de informare în masă scrise fondate de autorități publice au obligația de a respecta principiile de echitate, responsabilitate, echilibru și imparțialitate în reflectarea alegerilor. Radiodifuzorii publici acordă concurenților electorali timp de antenă gratuit, în mod echitabil și fără discriminare, în baza principiilor de transparență și obiectivitate.

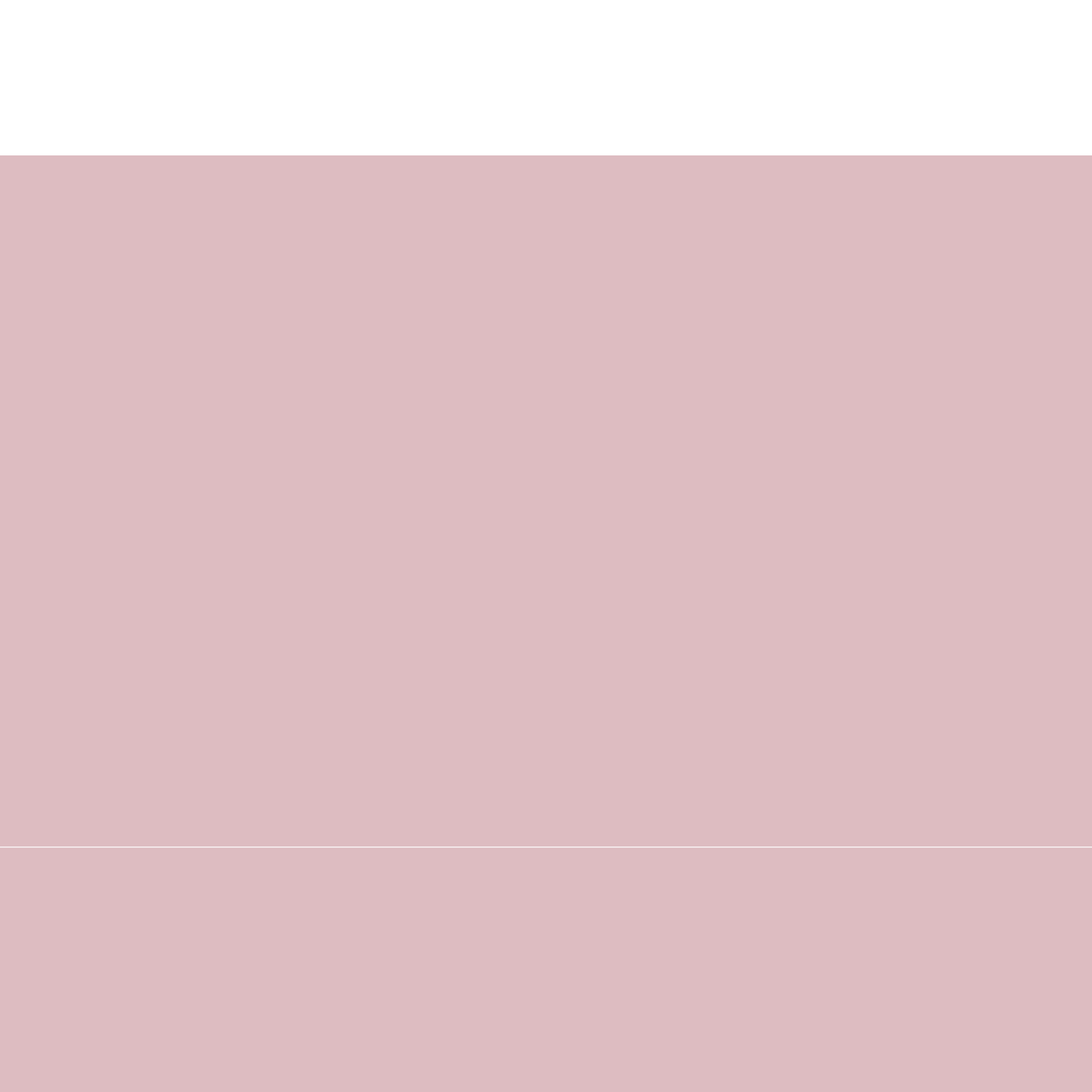
În același timp, Curtea a constatat că, potrivit actualelor reglementări, Consiliul Coordonator al Audiovizualului examinează contestațiile privind reflectarea campaniei electorale de către radiodifuzori în ordine generală. Acest fapt face practic imposibilă aplicarea sancțiunilor în timp util și proporțional gravității comise, iar drept consecință, limitează posibilitatea publicului de a-și forma în mod imparțial opinia politică și de a oferi condiții egale pentru candidații electorali.

Astfel, ținând cont de rolul și importanța presei, Curtea a subliniat necesitatea modificării legislației cu privire la răspunderea radiodifuzorilor în perioada campaniilor

electorale și instituirii de către Parlament a unor instrumente eficiente, care ar permite autorităților responsabile aplicarea unor sancțiuni cu executare imediată și disuasive, cum ar fi suspendarea dreptului de emisie pentru întreaga perioadă a campaniei electorale, pentru acele instituții media care încalcă obligația de imparțialitate în perioada electorală.

D | OPINII SEPARATE

Judecătorul Alexandru Tănase și-a expus opinia separată la Avizul nr. 4 din 18.04.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 din Constituția Republicii Moldova (*excluderea inviolabilității parlamentare*) (sesizarea nr. 38c/2016).

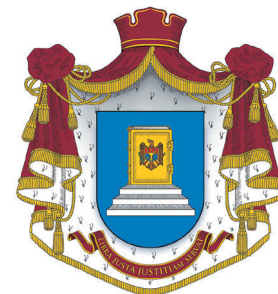
TITLUL

EXECUTAREA ACTELOR
CURȚII CONSTITUȚIONALE

III

TITLUL III

EXECUTAREA ACTELOR CURȚII CONSTITUȚIONALE

Potrivit art. 28 din Legea nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994 cu privire la Curtea Constituțională, actele Curții sunt acte oficiale și executorii, pe întreg teritoriul țării, pentru toate autoritățile publice și pentru toate persoanele juridice și fizice. Consecințele juridice ale actului normativ sau ale unor părți ale acestuia declarate neconstituționale urmează a fi înlăturate conform legislației în vigoare.

Actele Curții Constituționale au efect *erga omnes*, fiind obligatorii și opozabile tuturor subiecților, indiferent de nivelul autorității.

Actele adoptate de Curte evidențiază caracterul consecvent, obiectiv și exigent al jurisdicției constituționale în vederea asigurării supremației Constituției, respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, reliefând, în același timp, modul în care este percepută ideea de constituționalitate și rolul Curții ca factor stabilizator în societate și factor moderant între ramurile puterii de stat. Exercitarea cu imparțialitate a acestor atribuții învederează calitatea Curții Constituționale de componentă esențială a statului de drept.

Hotărârile Curții Constituționale sunt destinate în primul rând legislatorului, dar și altor subiecți, care participă la procesul legislativ. Rezultatul muncii legislativului și a altor autorități antrenate în creația normativă este apreciat într-un proces al justiției constituționale, mai mult, hotărârea Curții impune acestora obligația de a întreprinde măsurile legislative adecvate. Hotărârile Curții Constituționale sunt definitive, nu pot

fi supuse nici unei căi de atac, inclusiv de către legislator, și sunt obligatorii. Din acest motiv, anume factorii juridici, și nu cei politici, emotivi sau de altă natură, trebuie să determine reacțiile față de actele Curții, în special dacă ele generează obligații concrete pentru subiecți.

Constatarea inacțiunii legislative, adică a lacunei legii sau a altui act normativ contrar Constituției, inevitabil generează consecințe juridice. Hotărârea Curții Constituționale presupune obligația legislatorului de a soluționa problema existenței unor lacune de drept printr-o reglementare adecvată și eliminarea prevederilor defectuoase. Absența reacției legislatorului la hotărârea Curții, întârzierile în soluționarea acestor probleme sau eliminarea parțială a lacunelor sunt contrare ordinii de drept, existența acestora fiind inadmisibilă și intolerabilă.

Legiuitorul are obligația de a elimina lacunele semnalate. Vidul neconstituțional, apărut într-un domeniu sau problemă de drept, tolerarea unei legi sau act normativ imperfect indică asupra faptului că Parlamentul, care reprezintă instituția politică abilitată prin Constituție cu atribuția de legiferare, nu-și onorează deplin misiunea constituțională care i-a fost conferită. Obligația legiuitorului de a elimina lacunele juridice decurge din principiile statului de drept și principiul separației puterilor⁴⁸.

Respectarea principiului separării puterilor implică nu doar faptul că nici una dintre ramurile puterii nu intervine asupra competențelor unei alte ramuri, dar și faptul că nici una dintre aceste ramuri nu își va neglija atribuțiile pe care este obligată să le exercite în domeniul specific de activitate, îndeosebi atunci când o astfel de obligație a fost impusă printr-o hotărâre a Curții Constituționale.

Lipsa unei intervenții legislative a Parlamentului în vederea executării actelor instanței de jurisdicție constituțională echivalează cu neexercitarea competenței de bază a acestuia, și anume cea de *legiferare*, atribuită de Constituție. Această situație se atestă în condițiile în care unele hotărâri ale Curții Constituționale, prin care se declară

⁴⁸ Raport general în problemele inacțiunii legislative în jurisprudența constituțională, prezentat la Congresul XIV al Conferinței curților constituționale europene (iulie 2008) <http://www.venice.coe.int/files/Bulletin/SpecBull-legislative-omission-f.pdf>

neconstituțională o prevedere legală sau un act, pot genera *vid legislativ* și existența unor deficiențe și incertitudini în aplicarea legii.

În vederea excluderii acestor repercusiuni negative, art. 28¹ din Legea cu privire la Curtea Constituțională prevede că Guvernul, în termen de cel mult 3 luni de la data publicării hotărârii Curții Constituționale, prezintă Parlamentului proiectul de lege cu privire la modificarea și completarea sau abrogarea actului normativ sau a unor părți ale acestuia declarate neconstituționale. Proiectul de lege respectiv urmează a fi examinat de Parlament în mod prioritar.

În cele din urmă menționăm că hotărârile Curții Constituționale reprezintă prin sine o constatare juridică general obligatorie, bazată pe elucidarea esenței problemei constituționale în urma interpretării oficiale a normelor corespunzătoare din Constituție și explicării conținutului normelor constituționale invocate. Din teza expusă rezultă că este insuficientă și incompletă executarea doar a dispozitivului hotărârii Curții Constituționale. Respectarea efectului general obligatoriu al hotărârilor Curții Constituționale nu înseamnă doar a da eficiență dispozitivului acestora, ci și, în egală măsură, considerentelor, respectiv interpretării date de Curtea Constituțională textelor Constituției, or, hotărârea este un întreg, o unitate a considerentelor și dispozitivului.

Executarea hotărârii Curții Constituționale trebuie să comporte un dublu efect juridic. În primul rând, aceasta trebuie să reprezinte o garanție pentru protecția dreptului subiectiv al fiecăruia și, în al doilea rând, să devină izvor de drept pentru legiuitor și executiv, jucând rolul unui diriguitor în domeniul dezvoltării dreptului. Doar împreună aceste aspecte pot garanta supremația Constituției prin asigurarea constituționalității actelor normative.

1 NIVELUL DE EXECUTARE A HOTĂRÂRILOR CARE DECLARĂ NECONSTITUȚIONALE PREVEDERILE UNOR ACTE NORMATIVE

În vederea monitorizării procesului de modificare a actelor legislative, prevederile cărora au fost declarate neconstituționale prin hotărâri ale Curții Constituționale, Curtea solicită în mod regulat de la Parlament și Guvern o informație asupra nivelului de executare a actelor adoptate. În răspunsurile trimise, atât legislativul, cât și executivul

au ilustrat modul cum decurge executarea hotărârilor și adreselor Curții, indicând la ce etapă a procedurii legislative se află proiectele elaborate. Astfel, pe parcursul anului 2016 au fost pronunțate **17** hotărâri prin care cel puțin o prevedere din cele contestate a fost declarată neconstituțională, Parlamentul sau Guvernul urmând să intervină pentru remedierea lacunelor. Din hotărârile menționate, pasibile de executare la data aprobării prezentului raport, au fost executate **3** hotărâri, **4** au rămas neexecutate sau sunt în proces de executare, iar în privința a **11** hotărâri încă nu a expirat termenul de executare.

Efectuând o analiză comparativă, în anii **2011-2013** toate hotărârile Curții au fost executate. Din hotărârile adoptate de Curte în anii 2014-2015, în care cel puțin o prevedere din cele contestate a fost declarată neconstituțională, a rămas neexecutată câte una (*a se vedea diagrama nr.17*).

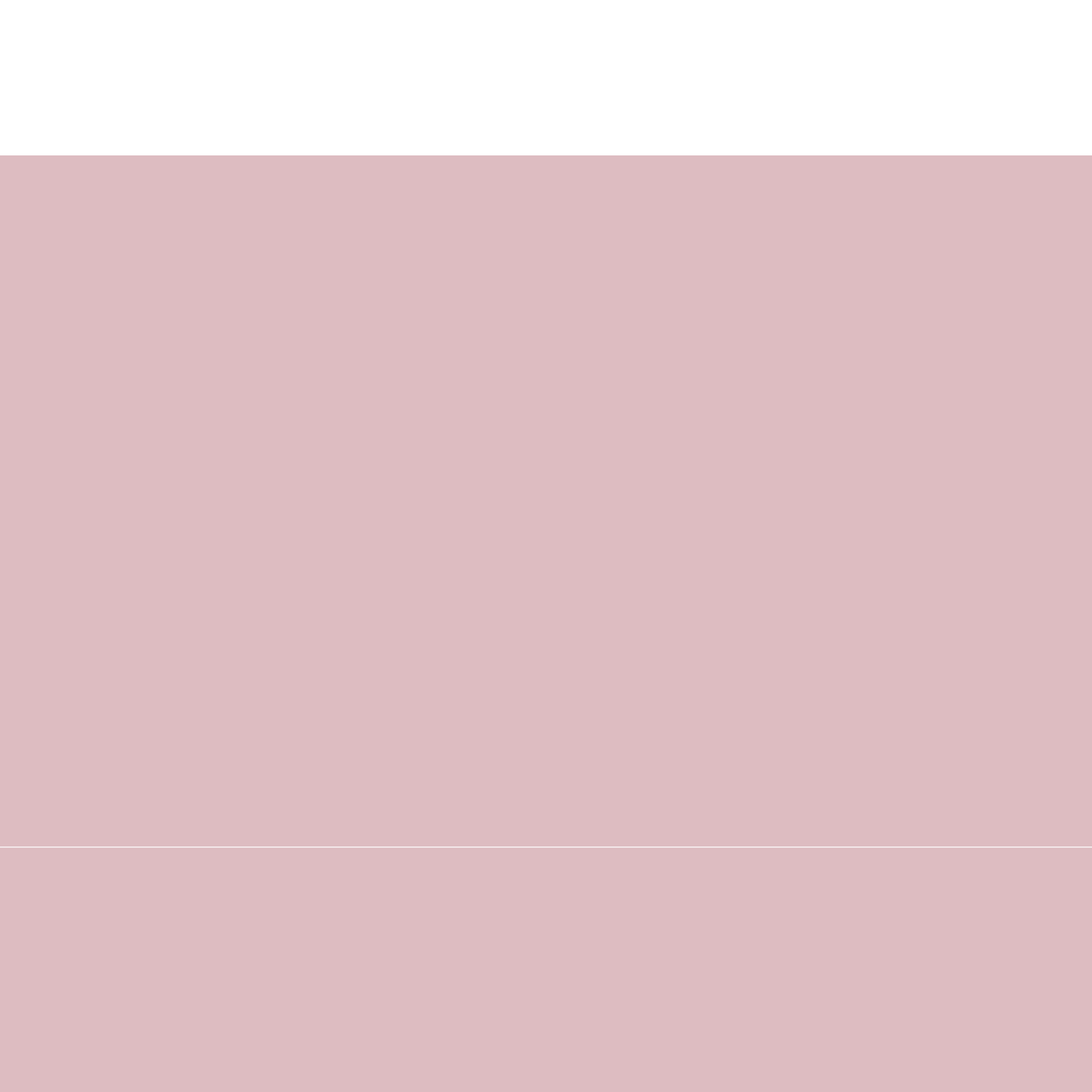
În urma analizei efectuate Curtea atestă un grad înalt de executare a hotărârilor adoptate pe parcursul ultimilor ani, ceea ce demonstrează rolul important și autoritatea instanței de jurisdicție constituțională.

2 NIVELUL DE EXECUTARE A ADRESELOR CURȚII CONSTITUȚIONALE

Adresa constituie actul prin intermediul căruia Curtea Constituțională, fără a substitui organul legislativ, își exercită, potrivit dispozițiilor art. 79 alin. (1) din Codul jurisdicției constituționale, rolul său de „legislator pasiv”, atenționând asupra unor lacune sau carențe existente în legislație și insistând asupra necesității operării de modificări în reglementările legale care au făcut obiectul controlului de constituționalitate.

Activitatea jurisdicțională a Curții Constituționale este orientată preponderent spre soluționarea sesizărilor depuse și exercitarea în acest scop a competențelor constituționale. Analiza actelor supuse controlului constituționalității sub aspectul conformității cu Legea Supremă, interpretarea normelor constituționale, modul de executare a hotărârilor Curții Constituționale etc. constituie instrumente care au un rol decisiv în procesul de perfecționare a cadrului legislativ. Adresele, care se referă preponderent la omisiunile în legislație, de asemenea, contribuie la dezvoltarea sistemului de drept în stat.

Prin urmare, prin exercitarea controlului constituționalității și prin adresele remise autorităților publice asupra actelor sesizate, Curtea s-a manifestat ca un legislator pasiv. În anul 2016 Curtea a emis 17 adrese. Conform informației de care dispune Curtea la data întocmirii prezentului raport, din cele 4 adrese pasibile de executare a fost executată 1 adresă. Pentru comparație, în anul 2015 Curtea a emis 5 adrese, dintre care 1 a fost executată, 3 se află în proces de executare, iar 1 a rămas neexecutată. În anul 2014 Curtea a emis 8 adrese, dintre care doar 3 au fost executate; adresele emise de Curte în anii 2012-2013 sunt executate în totalitate (*a se vedea diagrama nr. 18*).

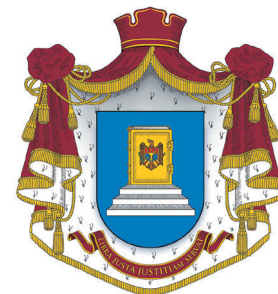
TITLUL

COLABORĂRI
ȘI ALTE ACTIVITĂȚI ALE CURȚII

IV

TITLUL IV

COLABORĂRI ȘI ALTE ACTIVITĂȚI ALE CURȚII

1 ACTIVITATEA CCM ÎN ORGANIZAȚIILE INTERNAȚIONALE

1.1. Cea de-a 8-a Conferință a șefilor de instituții membre ale Asociației Curților Constituționale care utilizează parțial limba franceză (ACCPUF)

La 28-29 septembrie 2016, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a fost, în premieră, gazda celei de-a 8-a Conferințe a șefilor de instituții membre ale Asociației Curților Constituționale care utilizează parțial limba franceză (ACCPUF).

ACCPUF reunește curți constituționale și instituții similare din spațiul francofon, Asociația având circa 45 de membri – curți constituționale din Africa, Europa, America și Asia. Curtea Constituțională a Republicii Moldova a aderat la ACCPUF în anul 1997.

Evenimentul s-a înscris în seria de manifestări organizate la nivel național cu prilejul marcării, în anul 2016, a 20 de ani de la aderarea Republicii Moldova la Organizația Internațională a Francofoniei (OIF).

În cadrul reuniunii, 31 de curți și consilii constituționale, reprezentate de 80 de președinți și delegați, de pe 4 continente, s-au reunit pentru a pune în discuție subiectul „Organizarea procedurii contradictorii în fața Curții Constituționale”.

Un cuvânt de salut în cadrul ceremoniei solemne de deschidere a Conferinței au rostit Președintele Republicii Moldova, dl Nicolae Timofti, Prim-ministrul dl Pavel Filip, Președintele CCM, dl Alexandru Tănase, Președintele ACCPUF și al Tribunalului Federal al Elveției, dl Gilbert Kolly, și alți înalți oficiali ai Comisiei de la Veneția și OIF.

Președintele Republicii Moldova, dl Nicolae Timofti, în discursul său, a felicitat membrii ACCPUF și a menționat că instituțiile de jurisdicție constituțională își consolidează cooperarea nu doar în vederea diseminării experienței comune, dar și pentru a crea front comun în prevenirea și combaterea oricăror acte ce atentează la independența judiciarului constituțional. În acest sens, Președintele Republicii Moldova a subliniat că prin controlul de constituționalitate se pot atenua crizele politice și se poate cultiva o cultură politică, iar actele Curții Constituționale au o influență vizibilă asupra funcționării justiției.

Președintele Curții Constituționale, dl Alexandru Tănase, a salutat prezența la Chișinău a șefilor de Curți Constituționale, membre ale ACCPUF, participante la conferință, și a menționat că această reuniune, în afară de aspectul cooperării instituționale din cadrul ACCPUF, vine să denote și vitalitatea francofoniei în țara noastră. Astfel, francofonia nu reprezintă doar spațiul lingvistic comun, dar și cel de promovare a drepturilor omului și a valorilor statului de drept.

Prim-ministrul dl Pavel Filip a remarcat importanța independenței curților constituționale, accentuând că este binevenită crearea unui nou nivel de dezvoltare a coope-

rării dintre curțile constituționale. Aceasta, în viziunea Premierului, deschide calea spre cooperarea Curților Constituționale în protejarea unor valori comune: statul de drept, democrația, integritatea teritorială și drepturile fundamentale. Mai mult, potrivit Premierului, desfășurarea acestei prestigioase conferințe la Chișinău ne onorează și confirmă ralierea Curții Constituționale din Moldova la cele mai respectate jurisdicții constituționale din lumea civilizată.

Președintele Tribunalului Federal al Elveției, dl Gilbert Kolly, care exercită președinția ACCPUF, a mulțumit Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru găzduirea, în premieră, a unui eveniment ACCPUF.

Lucrările conferinței s-au desfășurat în trei sesiuni plenare, în cadrul cărora președinți ai curților din Belgia, Burkina-Faso, Canada, Cambodgia, Djibouti, Elveția, Franța, Mali, Maroc, Monaco, Moldova, Senegal s-au adresat participanților, prezentându-le o informație despre organizarea procedurilor și practicii în instituțiile de jurisdicție constituțională pe care le reprezintă.

Organizarea evenimentului a avut loc în cooperare și cu sprijinul financiar al Secretariatului General al ACCPUF, Organizației Internaționale a Francofoniei și Proiectului UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”.

1.2. Cea de-a 15-a reuniune a Consiliului mixt de justiție constituțională al Comisiei de la Veneția

În perioada 6-8 iunie 2016, la Scuola Grande san Giovanni Evangelista din Veneția s-a desfășurat cea de-a 15-a reuniune a Consiliului mixt de justiție constituțională al Comisiei de la Veneția. Secretarul General al Curții Constituționale, dna Rodica Secieru, în calitate de agent de legătură cu Comisia de la Veneția, a participat la reuniune. Mini-conferința tematică din acest an a dezbătut subiectul migrației. Secretariatul a prezentat o comunicare despre activitățile Comisiei de la Veneția desfășurate în decursul anului și acțiunile viitoare, participanții au fost informați despre opiniile, avizele și rapoartele privind justiția constituțională, adoptate de Comisie în perioada ulterioară reuniunii desfășurate la București în iunie 2015, precum și despre activitățile de cooperare cu organizațiile regionale, europene, mondiale, lingvistice.

2 ACTIVITATEA CCM ÎN ORGANIZAȚIILE REGIONALE

2.1. Primul Congres al Asociației Justiției Constituționale a Statelor din Regiunea Mării Baltice și Mării Negre (BBCJ)

La Chișinău, în data de 30 iunie 2016, sub egida CCM s-a desfășurat un eveniment în premieră pentru RM, care a întrunit președinți și reprezentanți ai curților constituționale din 10 state – Primul Congres al Asociației Justiției Constituționale a Statelor din Regiunea Mării Baltice și Mării Negre (BBCJ).

Lucrările congresului BBCJ s-au desfășurat sub genericul „Rolul Curților Constituționale în protecția valorilor democratice”. Au venit oficiali din instituțiile constituționale de peste hotare din state precum: Cipru, Lituania, Letonia, Georgia, Polonia, România, Azerbaidjan, Ucraina și Turcia, precum și din partea Comisiei de la Veneția, OSCE, GUAM, universităților din Germania, România și Polonia și din cadrul Societății federale de drept și politici publice din Statele Unite ale Americii.

Președintele Republicii Moldova, dl Nicolae Timofti, în cuvântul de salut adresat participanților la Congres, și-a exprimat convingerea că înființarea BBCJ reflectă tendința comună de promovare a schimbului de informații privind practicile jurisdicționale în materie de drept constituțional. Aceasta, la rândul său, intervine ca o garanție în asigurarea păcii și securității regionale și internaționale.

Președintele Parlamentului, dl Andrian Candu, a salutat participanții la Congres și a menționat că mereu este binevenită crearea unui nou nivel de dezvoltare a cooperării dintre curțile constituționale, deoarece astfel se deschide calea spre protejarea unor valori comune, care trebuie să se facă cu efortul conjugat al tuturor puterilor statului, rolul unei instanțe de jurisdicție constituțională fiind covârșitor. Anume din acest motiv independența Curților Constituționale trebuie protejată, indiferent de criticile la care ea este supusă. Atitudinea față de deciziile instanței constituționale reflectă nivelul de maturitate politică al actorilor politici și al societății în ansamblu.

Dl Alexandru Tănase, Președintele CCM, a ținut să sublinieze deosebita plăcere și onoare pe care o are în calitate de Președinte al Asociației și Președinte al Curții-gazdă a Primului Congres BBCJ. În discursul său, Președintele Curții a subliniat faptul că Curțile Constituționale membre ale BBCJ împărtășesc mai multe lucruri comune. Statele

din care vin membrii BBCJ au cunoscut regimul totalitar sovietic, în care constituționalismul lipsea cu desăvârșire. Fiecare din ele, deși au reușit să depășească experiențele sociale brutale, bazate pe violarea gravă a drepturilor omului, au resimțit pe propria piele ce înseamnă ocupație militară, foamete organizată, condamnări injuste, deportări în masă a unor întregi popoare, naționalizări arbitrare și lipsa totală a oricăror elemente de pluralism politic.

Acest trecut comun al țărilor, al căror teritoriu se întinde de la Marea Baltică până la Marea Neagră, permite să se înțeleagă cât de importante sunt libertatea, democrația și drepturile omului. Anume aceste state înțeleg mai bine ca alte popoare că renunțarea la trecutul totalitar sovietic nu se rezumă doar la abolirea retoricii comuniste, ci constă, în principal, în edificarea unor sisteme fundamentale diferite, în cadrul cărora omul este valoarea supremă, iar rolul primordial al statului este realizarea justiției.

Un rol cheie în acest proces revine Curților Constituționale, care sunt chemate să elimine din sistemul de drept actele juridice care contravin Constituției. Ele au sarcina grea de a asigura ca actele juridice adoptate de cele trei puteri în stat să fie juste în conți-

nutul lor obiectiv, juste față de subiectul la care se referă și față de societate în ansamblu. Curțile veghează ca legile în țările noastre să fie aplicate în mod egal tuturor, iar sistemele de drept să funcționeze în conformitate cu cerințele justiției sociale.

În încheiere, dl Alexandru Tănase a subliniat că misiunea BBCJ este de a veghea asupra faptului ca în țările ale căror instanțe de jurisdicție constituțională sunt membre ale Asociației valorile statului de drept, democrația și respectul față de drepturile omului niciodată să nu fie golate de conținut, iar Curțile Constituționale să dispună de independența necesară pentru îndeplinirea misiunii lor fundamentale.

Președintele Curții Constituționale din Georgia, dl George Papuashvili, a adresat felicitări pentru evenimentul inedit și, referindu-se la Curtea-gazdă a acestui prim Congres al Asociației, a subliniat importanța deciziilor curajoase ale CCM și a evidențiat susținerea demonstrată față de instanța constituțională din Georgia, în situația dificilă în care se află în prezent și asupra căreia se fac presiuni politice, atentându-se la independența ei.

Președintele Curții Constituționale a Lituaniei, dl Dainius Zalimas, a salutat participanții și a remarcat faptul că membrii BBCJ au rădăcini comune în trecutul dominat de regimul totalitar, ceea ce indică necesitatea curentă a unui rol activ al Curților Constituționale. În acest sens, o Curte Constituțională care beneficiază de independență reală este un element determinant pentru întregul sistem de drept.

Acesta a menționat că Legea Supremă a Republicii Lituania oferă suficiente garanții pentru independența Curții Constituționale, iar până în prezent Curtea din Lituania nu s-a confruntat cu imixtiuni serioase în activitatea sa sau cu tentative de încălcare a independenței de către puterile politice. Unica excepție în acest sens au constituit măsurile de austeritate, care au fost adoptate în perioada crizei economice mondiale și care s-au soldat cu diminuarea într-o măsură disproporționată a remunerării muncii judecătorilor. Cu toate acestea, Curtea Constituțională din Lituania promovează continuu principiul independenței, ca un element inerent al conceptului existenței sale.

Președintele Curții Constituționale a Ucrainei, dl Yuri Baulin, a mulțumit țărilor membre pentru susținerea fermă acordată Ucrainei în procesul complicat de apărare a independenței și integrității teritoriale a statului. Dl Baulin a subliniat rolul Curții Constituționale în acest proces ca fiind unul extrem de complicat, fapt ce determină con-

solidarea sporită a independenței Curții Constituționale. El a subliniat că independența judecătorului Curții nu este un privilegiu, ci o necesitate și o garanție pentru exercitarea competențelor constituționale.

Dl Petre Lăzăroiu, judecător al Curții Constituționale a României, a reiterat rolul Curții Constituționale în protecția drepturilor și libertăților omului și în soluționarea conflictelor dintre autorități. Importanta misiune a instanței constituționale este determinată de faptul că ea trebuie să facă față mai multor provocări. În același timp, dl Lăzăroiu a menționat și presiunile la care este supusă uneori Curtea Constituțională a României atât din partea politicului, care acționează inclusiv prin intermediul mijloacelor de informare în masă, cât și din partea autorităților publice – situație în care CCR este pusă în situația să riposteze pentru a-și exercita rolul de garant al supremației Constituției în mod real.

Dl Marec Zubic, judecător al Tribunalului Constituțional al Poloniei, a descris recente evenimente din țară survenite în urma modificării în anul 2015 a Legii care reglementează activitatea instanței de jurisdicție constituțională și a menționat că schimbarea modalității de desemnare a judecătorilor constituționali și modificarea procedurii de adoptare a deciziilor a paralizat la modul practic eficiența Tribunalului Constituțional și, în consecință, a subminat democrația, drepturile omului și statul de drept.

În cele din urmă, toți vorbitorii au apreciat înalt ideea creării Asociației Justiției Constituționale a Statelor din Regiunea Mării Baltice și Mării Negre și si-au exprimat convingerea că aceasta va deveni o platformă reușită pentru dezvoltarea unor proiecte comune de importanță atât pentru membrii săi, cât și pentru celelalte instituții de jurisdicție constituțională din regiune.

BBCJ a fost constituită în 2015 și include Curțile Constituționale din Georgia, Lituania, Moldova și Ucraina. În primul an al activității sale, președinția BBCJ este deținută de Curtea Constituțională a Republicii Moldova, în calitate de Curte care a inițiat Declarația de constituire a BBCJ. În același timp, membri ai Asociației pot deveni și alte curți constituționale, care întrunesc criteriile prevăzute de statutul acesteia.

Prin Declarația de constituire a Asociației, Curțile fondatoare și-au exprimat intenția de a consolida justiția constituțională în statele din regiunea Mării Baltice și Mării Negre și au subliniat rolul de importanță determinantă al instanțelor de jurisdicție con-

stituțională în afirmarea supremației Constituției și justiției constituționale, respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, exprimând nevoia respectării independenței și suveranității statelor, precum și a integrității lor teritoriale.

Congresul a avut loc grație parteneriatului și sprijinului oferit de Proiectul UE „Suport Pentru Curtea Constituțională A Republicii Moldova.”

2.2. Forumul de la Vilnius

O altă reuniune a membrilor BBCJ, desfășurată după primul Congres de la Chișinău din iunie 2016, a avut loc în perioada 24 – 25 octombrie 2016, când o delegație a CCM a participat la lucrările Forumului de la Vilnius, organizat în cadrul proiectului de cooperare „Asistența oferită Curților Constituționale din Georgia, Moldova și Ucraina în asigurarea implementării și protecției statului de drept”, susținut și finanțat de către Ministerul Afacerilor Externe al Lituaniei în cadrul Programului de dezvoltare a cooperării și democrației.

În mesajul de deschidere adresat participanților la Forum, **Președintele Curții Constituționale a Lituaniei, dl Dainius Žalimas**, în calitate de gazdă și inițiator al Proiectului, a menționat că această reuniune constituie dovada unei cooperări susținute, intense și continue dintre Curtea Constituțională a Lituaniei și Curțile Constituționale ale Georgiei, Moldovei și Ucrainei.

Reprezentanții delegației **Curții Constituționale a Moldovei** au subliniat că procesul de integrare europeană a generat noi provocări în materia justiției constituționale, prin urmare, este importantă asigurarea unui mediu favorabil pentru ca judecătorii constituționali să poată împărtăși experiențele și cunoștințele. De asemenea, delegația CCM și-a exprimat aprecierea pentru faptul că cooperarea dintre Curțile Constituționale participante la forum, membre ale BBCJ, contribuie semnificativ la consolidarea supremației Constituției. În plus, **oportunitatea organizării forumului este și mai relevantă datorită faptului că evenimentul marchează prima aniversare de la crearea Asociației.**

De asemenea, dl Dainius Žalimas a subliniat că acest format de cooperare constituie o continuare reușită a colaborării Curților Constituționale în vederea realizării obiectivelor de nivel înalt ale statelor reprezentate, corelate la scopul Uniunii Europene de a

consolida procesele democratice în statele Parteneriatului estic al UE. Președintele Curții Constituționale a Lituaniei și-a exprimat speranța că un astfel de format de cooperare între cele patru instituții de jurisdicție constituțională, care împărtășesc obiectivele de dezvoltare a cooperării și promovare a democrației, va deveni o bună tradiție.

Dl Yuri Baulin, Președintele CC a Ucrainei, a subliniat că lucrările Forumului de la Vilnius vin să sprijine soluționarea problemelor interne ale statelor din care vin Curțile Constituționale participante, dat fiind faptul că evoluțiile recente din Crimeea și estul Ucrainei evidențiază vulnerabilitatea în ceea ce privește protecția principiilor statului de drept și necesită identificarea unor soluții de înfruntare a dificultăților emergente.

Dl Zaza Tavadze, Președintele CC a Georgiei, la rândul său, a menționat că astfel de reuniuni creează oportunitatea de a discuta noile tendințe în domeniul jurisprudenței constituționale.

În ziua de 25 octombrie 2016, cu prilejul Zilei Constituției Lituaniei și în contextul participării delegației Curții Constituționale la ceremonia oficială dedicată Zilei Constituției, dlui Dainius Žalimas, Președintele Curții Constituționale a Lituaniei, i s-a înmă-

nat „Ordinul de Onoare” al Republicii Moldova, conferit prin Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 2391-VII din 21 octombrie 2016, pentru contribuție substanțială la dezvoltarea cooperării interdepartamentale în domeniul dreptului constituțional dintre Republica Lituania și Republica Moldova. Înalta distincție i-a fost înmănată într-un cadru festiv de către Ambasadorul Republicii Moldova în Lituania și Președintele CCM.

3 PARTICIPĂRI LA ALTE EVENIMENTE INTERNAȚIONALE

Începutul anului judiciar la Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg este marcat în fiecare an solemn, fiind organizat și un seminar tematic. Subiectul abordat în acest an a constituit „Confruntarea curților internaționale și naționale cu violările masive ale drepturilor omului”. Președintele și Secretarul General al Curții au participat la manifestările tradiționale, organizate la 29 ianuarie 2016 de CtEDO.

În perioada 26-27 mai 2016, Președintele și Secretarul General au participat la ***Conferința internațională, prilejuită de aniversarea a 20-a a Curții Constituționale a Letoniei***. Conferința a reunit oficiali ai CtEDO, Comisiei de la Veneția, Curții de Justiție a UE, precum și președinți și judecători ai curților europene. Participanții au dezbătut subiectul „Activismul judiciar al curților constituționale într-un stat democratic”.

La sfârșitul lunii mai Curtea Constituțională a României a organizat la ***București Conferința internațională*** cu tema „Rolul magistraților-asistenți în jurisdicția curților constituționale”, manifestare la care au participat reprezentanți ai instanțelor constituționale și judiciare din 27 de state, ai Curții de Justiție a Uniunii Europene, precum și ai Comisiei de la Veneția. Conferința a evidențiat utilitatea și importanța magistraților-asistenți / asistenților judiciari / referenților în activitatea instanțelor constituționale și asigurarea continuității jurisprudențiale constituționale. Totodată, acest gen de întruniri permite extinderea și dinamizarea relațiilor de cooperare interinstituțională. CCM a fost reprezentată de Secretarul General și șeful Direcției juridice-grefă.

În zilele de 23-24 iunie, Președintele Curții și Secretarul General au participat la ***conferința*** cu genericul „Democrația constituțională europeană în pericol”, organizată de ***Universitatea din Exeter (Marea Britanie) și Universitatea ELTE din Budapesta (Ungaria)***, organizată sub formă de paneluri de discuții, care au vizat următoarele subiecte: provocarea populismului; mecanisme ale drepturilor omului; cetățenii, emigranții, so-

licitanții de azil; democrația directă; tendințe regionale și locale în adjudecare; atacurile la care sunt supuse curțile constituționale. Președintele CCM a prezidat unul dintre paneluri și a participat activ la dezbateri, în cadrul cărora, în linii mari, au fost abordate probleme ale democrației constituționale europene sub aspect comparativ și teoretic.

Societas Iuris Publici Europaei (SIPE) a organizat cel de-al **11-lea congres la Facultatea de Drept a Universității din București**, în perioada 30 iunie – 2 iulie 2016, sub înaltul patronaj al Comisarului european pentru migrație, afaceri interne și cetățenie, cu tema „*Migrația: noi provocări pentru Europa, suveranitatea statală și statul de drept social*”. La eveniment au participat Președintele SIPE, dna Julia Iliopoulos-Strangas, Președintele Curții de Justiție a UE, judecători ai CtEDO, reprezentanți ai mediului academic de la Universitățile din Atena, Bielefeld, Iași, Hamburg, Florența, Frankfurt, Lisabona, Milano, Paris, CCM fiind reprezentată de șeful Secției cercetare și analiză.

La 23 iunie 2016, un reprezentant al Curții Constituționale a participat la **conferința** cu genericul „*Amicus curiae: un instrument eficient de ghidare în domeniul drepturilor omului pentru instituțiile judiciare naționale*”, organizată la **Tbilisi de Consiliul Europei în cooperare cu Oficiul Apărătorului Public al Georgiei** în cadrul Proiectului „Îmbunătățirea capacităților operaționale ale Apărătorului Public din Georgia”. Conferința și-a propus să pună în discuție rolul *amicus curiae* pentru Apărătorul Public, importanța stabilirii standardelor pentru protecția drepturilor omului și a bunelor practici naționale și internaționale, precum și necesitatea amendării legislației naționale în domeniu.

Cu prilejul **aniversării a 25-a a Constituției și independenței Republicii Kazahstan**, la 29-30 august 2016, un judecător al CCM a luat parte și a avut o intervenție în cadrul manifestărilor aniversare și Conferinței internaționale științifico-practice „*Constituția – fundamentul dezvoltării dinamice și stabile a societății și statului*”, organizate de Consiliul Constituțional. La eveniment au participat invitați din 10 țări și organizații internaționale, printre acestea numărându-se Comisia de la Veneția a Consiliului Europei, OSCE, Fundația IRZ, precum și președinți și judecători ai curților constituționale din Armenia, Germania, Iordania, Moldova, Kârgâzstan, Rusia, Turcia, Uzbekistan, Ucraina, Serbia și alți invitați speciali.

Un alt eveniment aniversar, la care au fost invitați Președintele și Secretarul General al Curții, a fost **Conferința internațională, organizată de Curtea Constituțională**

a Georgiei, în zilele de 9-12 septembrie, cu ocazia celebrării a 20 de ani de la fondarea instituției. Conferința a avut ca temă principală *„Justiția constituțională în democrația de tranziție. Reușite și provocări ale controlului constituțional în Georgia și Europa de Est”*. La acest eveniment semnificativ au participat președinți și judecători ai curților constituționale europene, precum și înalți oficiali ai CtEDO și Comisiei de la Veneția.

Curtea Constituțională a Bulgariei a aniversat 25 de ani de la creare prin organizarea, la 21-22 septembrie, la Sofia, a Conferinței internaționale cu tema *„Protecția drepturilor fundamentale ale omului și securitatea națională în lumea modernă. Rolul curților constituționale”*. Evenimentul a reunit reprezentanți ai jurisdicțiilor constituționale europene, Comisiei de la Veneția, CtEDO și Curții de Justiție a UE, experți și alți distinși oaspeți. Curtea Constituțională a fost reprezentată de Președinte și Secretarul General. Președintele a avut o intervenție la tema *„Libertate și securitate: noile provocări ce țin de controlul constituționalității limitărilor drepturilor omului”*.

O altă Curte Constituțională care a sărbătorit în mod festiv în anul 2016 **20 de ani de la fondare este Curtea Constituțională a Ucrainei**. Astfel, în zilele de 7-8 octombrie, la Kiev, a fost organizată Conferința internațională aniversară cu genericul *„Controlul constituționalității și transformări democratice în societatea modernă”*, fiind dedicată, în special, mecanismelor legale privind protecția drepturilor omului, modificarea legislației sociale în timp de criză financiară și economică și problemelor de influență mutuală în condițiile dezvoltării democratice. Președintele Curții a prezentat un raport intitulat *„Excepția de neconstituționalitate, element al unui proces echitabil”*.

La conferință au participat reprezentanți ai Consiliului Europei, Uniunii Europene, OSCE, curților constituționale ale Armeniei, Austriei, Republicii Azerbaidjan, Republicii Belarus, Bulgariei, Croației, Republicii Cipru, Georgiei, Regatului Hașemit al Iordaniei, Republicii Kazahstan, Republicii Kârgâzstan, Letoniei, Lituaniei, Macedoniei, Republicii Moldova, Muntenegrului, României, Turciei, precum și ai autorităților publice și ai instituțiilor academice din Ucraina.

Un alt eveniment a avut loc la Sofia, în zilele de 21-22 aprilie 2016, și anume **Conferința de nivel înalt a miniștrilor justiției și reprezentanților din domeniul judiciar** cu genericul *„Consolidarea independenței și imparțialității judiciare ca o condiție prealabilă pentru statul de drept în statele membre ale Consiliului Europei”*. La eveniment au participat înalți

oficiali ai Consiliului Europei, CtEDO, Comisiei de la Veneția, reprezentanți ai Curților Constituționale și demnitari bulgari. Președintele și Secretarul General al CCM au reprezentat Republica Moldova. Evenimentul a fost organizat de Consiliul Europei în colaborare cu Ministerul Justiției al Republicii Bulgaria, stat care asigură Președinția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei în perioada noiembrie 2015 – mai 2016.

Cea de-a **4-a Școală de vară a Asociației Curților Constituționale și Instituțiilor Echivalente din Asia** a avut loc în perioada 2 – 9 octombrie 2016, la Ankara și a fost organizată de Curtea Constituțională a Turciei. Subiectul dezbătut în cadrul școlii de vară a fost „*Dreptul la viața privată și de familie*“. La eveniment au participat reprezentanți a 14 curți constituționale sau instituții echivalente din Asia, Europa și Africa. La eveniment din partea CCM a participat un asistent judiciar și un consultant superior din cadrul Secretariatului Curții. Participanții au prezentat rapoarte privind legislația națională și jurisprudența constituțională din țările lor în domeniul respectării vieții private, intime și de familie. De asemenea, aceștia au avut posibilitatea de a împărtăși experiența lor prin intermediul discuțiilor și sesiunilor de întrebări/răspunsuri.

Congresul anual internațional de la Regensburg, anul acesta fiind la cea de-a XVI-II-a ediție, s-a desfășurat în zilele de 14-15 octombrie, sub egida Universității din Regensburg și a prof. Rainer Arnold și cu sprijinul Fundației germane IRZ. Congresul a reunit peste 50 de participanți străini, reprezentanți de renume ai mediului academic și ai curților constituționale din Albania, Armenia, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Georgia, Franța, Letonia, Lituania, Norvegia, Polonia, Portugalia, România, Slovacia, Slovenia, Suedia, Turcia, Ucraina, Ungaria. În cadrul celor două ateliere au fost dezbătute următoarele subiecte: *justiția constituțională și politica; constituționalismul în Europa Centrală, de Est și Sud-Est între identitate și europenizare*. În intervenția sa Președintele Curții a detaliat rolul Curții Constituționale în soluționarea conflictelor politice, menționând că autoritățile de jurisdicție constituțională sunt obligate să recurgă la activismul judiciar de fiecare dată când funcționalitatea mecanismelor constituționale și a instituțiilor democratice sunt în pericol. El a subliniat că determinarea unor criterii de funcționalitate a instituțiilor politice în spiritul principiilor statului de drept, consacrate în Constituție, este cea mai eficientă modalitate de soluționare a coliziilor juridice de natură constituțională sau a conflictelor politice. La congres au participat alți doi judecători ai Curții și Secretarul General.

Președintele Curții Constituționale a Republicii Moldova a adresat un *mesaj de felicitare Tribunalului Constituțional al Poloniei* în cadrul ceremoniei desfășurate în orașul Gdansk la 17 octombrie 2016, cu ocazia aniversării a 30-ea de la înființarea Înaltei Curți. În discursul său, Președintele a felicitat oficialii polonezi prezenți la eveniment, subliniind faptul că de-a lungul secolelor Polonia atribuit o importanță majoră aspirațiilor de libertate. Acest fapt este relevat cu precădere prin adoptarea de către uniunea statală polono-lituaniană, în mai 1791, a primei Constituții moderne din Europa, iar crearea, în anii '80 ai sec XX, a Tribunalului Constituțional al Poloniei a constituit o dovadă de curaj de importanță fundamentală pentru poporul polonez, date fiind riscurile asociate influenței de atunci a Uniunii Sovietice.

Referindu-se la atacurile la care este supus Tribunalul Constituțional al Poloniei în ultimul timp, Președintele CCM a subliniat necesitatea acordării unei independențe reale instituțiilor de jurisdicție constituțională. O Curte Constituțională independentă va putea garanta nu doar respectarea principiilor democratice în general, ci și recunoașterea și dezvoltarea personalității umane.

La ceremonie au participat invitați din alte curți constituționale, reprezentanți ai Uniunii Europene și Comisiei de la Veneția. Organizatorii au optat pentru desfășurarea ceremoniei în orașul Gdansk, luând în considerare importanța emblematică a acestui oraș în mișcările civice pentru libertate, care au adus schimbarea democratică în Polonia.

În perioada 17-19 octombrie s-a desfășurat *Congresul internațional de drept de la Istanbul*, organizat de Ministerul Justiției al Republicii Turcia, cu participarea invitaților din peste 35 de țări, reprezentanți ai ministerelor de justiție, curților constituționale, curților supreme de justiție, academiilor de justiție și mediului academic. Lucrările congresului au fost organizate în ateliere de lucru, tema generală pusă în dezbatere fiind dezvoltarea cooperării judiciare, accelerarea mecanismelor judiciare și soluționarea alternativă a litigiilor. Doi judecători ai CCM au luat parte la lucrările acestui forum.

La 21-22 octombrie, *Curtea Constituțională a Armeniei a organizat Conferința anuală* de la Erevan, reunind peste 20 de curți constituționale, pentru a pune în discuție rolul și importanța „Listei criteriilor statului de drept”, adoptată de Comisia de la Veneția în cadrul celei de-a 106 sesiuni plenare, precum și rolul Curții Constituționale în depă-

șirea lacunelor legislative și incertitudinii legislative. Un judecător al Curții a participat la această reuniune.

În data de 25 noiembrie 2016, judecătorii Curții Constituționale au participat la ***Adunarea solemnă de la Palatul Patriarhiei din București, cu prilejul marcării a 150 de ani de la adoptarea Constituției României din 1866 și a 25 de ani de la adoptarea Constituției României din 1991.*** În cadrul evenimentului au prezentat discursuri Prim-ministrul României – Dacian Cioloș, Președintele Curții Constituționale a României (CCR) – Valer Dorneanu și Președintele CCM – Alexandru Tănase. În adresarea sa către distinsa audiență, Alexandru Tănase a mulțumit președintelui Camerei Deputaților a Parlamentului României, președintelui Curții Constituționale a României și președintelui Academiei Române pentru invitația la eveniment. Alexandru Tănase a evidențiat faptul că Constituția României din 1866 este un element comun al identității constituționale atât a României, cât și a Republicii Moldova, fiind aplicată și pe teritoriul Basarabiei după Marea Unire până la adoptarea Constituției din 1923. Totodată, Președintele CCM a menționat că Republica Moldova, adoptându-și propria Constituție în 1994, s-a inspirat din Constituția României din 1991 și, prin urmare, pe lângă identitatea culturală, lingvistică și valorică a poporului care locuiește în Republica Moldova și România, există și o identitate constituțională comună, care s-a născut din valorile civilizației europene. În încheiere, Președintele CCM a felicitat judecătorii Curții Constituționale a României pentru faptul că veghează ca valorile statului de drept, valorile democrației și respectul față de drepturile omului să nu fie golate de conținut niciodată.

4 PROGRAME DE COOPERARE CU PARTENERI EXTERNI

4.1. Proiectul Uniunii Europene „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”

În luna februarie 2016, un consorțiu condus de Fundația Germană pentru Cooperare Juridică Internațională (IRZ) în cooperare cu Curtea Constituțională a Republicii Lituania și Facultatea de Drept German de la Universitatea din Varșovia în calitate de membri a început realizarea proiectului finanțat de UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”. Scopul general al proiectului, care se desfășoară în ca-

drul prevederilor „Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016”, este de a accelera reforma sectorului justiției în Moldova și de a asigura buna funcționare a statului de drept prin consolidarea Curții Constituționale.

Obiectivele care urmează a fi atinse:

- Consolidarea Curții Constituționale în conformitate cu cele prevăzute în „Strategia de reformă a sectorului justiției pentru perioada 2011-2016” în consultare cu Comisia de la Veneția a Consiliului Europei;
- Îmbunătățirea procedurilor și organizarea internă a Curții Constituționale; sporirea capacităților personalului Curții Constituționale în acordarea susținerii pentru judecători;
- Sporirea gradului de sensibilizare a judecătorilor Curții Constituționale cu privire la diferite metode de interpretare și jurisprudența CtEDO și a instituțiilor de control constituțional ale statelor membre ale UE, și a recomandărilor Comisiei de la Veneția, Consiliului Europei, OSCE și altor instituții internaționale.

Asistența acordată de Proiect este orientată la atingerea următoarelor rezultate:

- Suport instituțional și dezvoltarea capacității, care constă în participarea unei echipe de experți internaționali, care contribuie la o înțelegere mai bună a jurisprudenței constituționale internaționale și a jurisprudenței Curții Europene pentru Drepturile Omului, la îmbunătățirea procesului analitic și de cercetare în cadrul instituției prin formarea continuă și dezvoltarea resurselor umane; schimbul eficient de informații cu alte Curți Constituționale și instituții similare din țările europene dezvoltate; vizite de studiu ale personalului CCM la instituții europene, inclusiv la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului.
- Suport și contribuție juridică, constând în acordarea expertizei și asistenței tehnice necesare unui grup de lucru în cadrul Ministerului Justiției pentru elaborarea proiectelor de legi cu privire la Curtea Constituțională.
- Comunicarea, sensibilizarea și interacțiunea cu societatea civilă, prin desfășurarea unei campanii de sensibilizare a publicului și informare a populației Republicii Moldova despre importanța funcțiilor CCM și a hotărârilor sale, precum și despre drepturile și libertățile constituționale și modul în care acestea ar putea fi apărute.

4.2. Proiectul Consiliului Europei „Suport pentru implementarea coerentă la nivel național a Convenției Europene pentru Drepturile Omului în Republica Moldova”

159

Consiliul Europei rămâne a fi un partener foarte important al Curții Constituționale. În anul 2016 au continuat activitățile de parteneriat cu Consiliul Europei în cadrul **Proiectului „Suport pentru implementarea coerentă la nivel național a Convenției Europene pentru Drepturile Omului în Republica Moldova”**.

Astfel, la 4-5 februarie 2016 a avut loc cel de-al doilea seminar cu genericul „*Impactul precedentului judiciar al Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO) asupra practicii judiciare naționale*”. În calitate de formator și expert al CE, dna Karolina Bubnyte, Agentul guvernamental al Republicii Lituania la CtEDO, a făcut o analiză exhaustivă a subiectului pus în discuție, abordând în special aspecte legate de rolul instanțelor prin prisma Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDO) și a legislației naționale, dar și din punctul de vedere al dreptului internațional general; statutul juridic al Convenției și al deciziilor CtEDO, precum și efectul real al acestora asupra practicii constituționale; limitele acțiunii CEDO și deciziilor CtEDO asupra practicii constituționale; modele posibile de interacțiune dintre CtEDO și instanțele naționale în procesul de implementare a Convenției; relația dintre CtEDO și instanțele naționale în procesul de executare a hotărârilor CtEDO și altele.

Cel de-al treilea seminar, desfășurat la 11-12 februarie 2016, s-a raportat la *Jurisprudența CtEDO și aplicarea testului „necesitatea într-o societate democratică”*, avându-i ca formatori pe dr.Ingrida Danėlienė, Secretar General al Curții Constituționale din Lituania, lector la Facultatea de Drept a Universității din Vilnius, și pe dr.Erika Leonaitė, asistent al Președintelui Curții Constituționale din Lituania, lector la Institutul de Relații Internaționale și Științe Politice a Universității din Vilnius.

Persoanelor care au audiat ciclul de seminare, organizate de CE, le-au fost înmânate certificate de participare.

5 ÎNTREVEDERI OFICIALE

5.1. Vizită la Consiliul Europei și Curtea Constituțională Federală a Germaniei

În perioada 6-10 noiembrie 2016, o delegație oficială, constituită din judecătorii CCM și funcționari publici din cadrul Secretariatului, a efectuat o vizită de studiu și documentare la Consiliul Europei și Curtea Constituțională Federală a Germaniei.

Vizita a debutat cu participarea la ceremonia de deschidere a Forumului mondial al democrației, desfășurată la Palatul Europei.

În aceeași zi, delegația a avut o întrevedere cu Secretarul General al Consiliului Europei, E.S. dl Thorbjørn Jagland. În cadrul discuțiilor dl Thorbjørn Jagland a subliniat importanța menținerii parcursului democratic de dezvoltare a constituționalismului în Republica Moldova și a evidențiat rolul Curții Constituționale în vederea consolidării și promovării valorilor statului de drept. La rândul său, Președintele Curții Constituționale, dl Alexandru Tănase, a apreciat înalt susținerea pe care Consiliul Europei o acordă Re-

publicii Moldova în procesul de integrare europeană, în general, și instanței de jurisdicție constituțională, în special. De asemenea, au avut loc o serie de întâlniri de lucru cu reprezentanți ai diverselor subdiviziuni ale CE, fiind purtat un dialog activ la subiectele incluse în agenda de lucru.

La 8 noiembrie 2016, membrii delegației s-au întâlnit cu dl Thomas MARKERT, Secretar al Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept a Consiliului Europei (Comisia de la Veneția), și cu membrii staff-ului Comisiei de la Veneția. În cadrul discuțiilor au fost abordate aspecte ale jurisprudenței constituționale recente a CCM și impactul acesteia asupra evoluției cadrului legislativ.

Președintele Curții Constituționale, dl Alexandru Tănase, a subliniat aportul valoros al Comisiei de la Veneția în susținerea Curții Constituționale și a ținut să adreseze mulțumiri pentru suportul oferit la solicitarea Curții Constituționale prin multiplele avize *amicus curiae*.

În aceeași zi, delegația oficială a fost invitată de E.S. dna Corina Călugăru, reprezentant permanent al Republicii Moldova la Consiliul Europei, să efectueze o vizită la noul sediu al misiunii diplomatice.

Membrii delegației au avut oportunitatea să asiste la o ședință publică a Marii Camere a CtEDO și să se întâlnească cu judecătorul din partea Republicii Moldova la CtEDO.

În data de 10 noiembrie 2016, delegația a efectuat o vizită de studiu la Curtea Constituțională Federală a Germaniei, cu sediul la Karlsruhe.

Vizita a avut drept scop schimbul de experiență și de cele mai bune practici în domeniul jurisprudenței constituționale, precum și discutarea noilor tendințe în materia jurisdicției constituționale. În special, s-au pus în discuție tematici actuale și noi provocări în acest domeniu, precum: migrația în contextul liberei circulații; limitele ingerinței admisibile în materia drepturilor fundamentale ale omului în contextul securității publice; restricționarea libertății de religie prin prisma protejării drepturilor altor persoane etc. În cadrul vizitei, delegația Curții Constituționale a Republicii Moldova a avut mai multe discuții atât cu judecătorii Curții Constituționale Federale, cât și cu reprezentanții subdiviziunilor Curții.

Această vizită a marcat o nouă etapă în relațiile bilaterale dintre cele două curți constituționale.

Vizita de studiu și documentare a fost organizată cu sprijinul Proiectului UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”.

5.2. Vizite de curtoazie

În data de 14 aprilie 2016, Șeful statului a efectuat o vizită la Curtea Constituțională. Președintele țării, dl Nicolae Timofti, a vizitat sediul renovat al Curții Constituționale și a făcut cunoștință cu echipa Curții, experți ai Proiectului UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”, care a demarat în luna februarie 2016.

Președintele Republicii Moldova a vizitat și biblioteca CCM, recent redeschisă și care poartă numele ilustrului jurist și om politic Ion Pelivan. Biblioteca CCM are în fondurile sale multă literatură în domeniul dreptului constituțional, donații de carte, atât în limba română, cât și în limbile engleză, franceză și germană, oferite de diverși parteneri

Pe parcursul anului 2016, Președintele Curții Constituționale și judecătorii au primit vizite oficiale și de documentare ale unor înalți oficiali ai instituțiilor europene: membrii Comisiei pentru afaceri juridice și drepturile omului a APCE, Bernd Fabritius și Agnieszka Szklanna; raportorul special al ONU pentru chestiunile minorităților, Rita Izsak-Ndiayne, aflată în Moldova pentru a evalua nivelul de implementare a Declarației ONU cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, religioase și lingvistice; coraportorii Comisiei de monitorizare a obligațiilor și angajamentelor asumate de statele membre ale Consiliului Europei, din delegație făcând parte Valentina Leskaj, Ogmundur Jonasson, Sylvie Affholder și Jose-Juis Herrero, șeful oficiului CE la Chișinău; delegația oficială a Ministerului Justiției al României, în frunte cu ministrul Raluca Prună, aflată într-o vizită oficială în Moldova la invitația Ministerului Justiției al Republicii Moldova; un grup de observatori ai Misiunii de monitorizare a alegerilor prezidențiale din 30 octombrie 2016 a OSCE/ODIHR, în frunte cu Douglas Wake, șeful misiunii, aflați în Moldova la invitația Comisiei Electorale Centrale; observatorii Rețelei europene a organizațiilor de monitorizare a alegerilor (ENEMO), Misiunea de monitorizare a alegerilor prezidențiale 2016; asistentul Secretarului General ONU, Ivan Simonovic, precum și Titus Corlățean, Senator în Parlamentul României, membru al Comisiei pentru politica externă a Senatului României.

Președintele a primit vizite de curtoazie ale ambasadorilor acreditați în Republica Moldova – E.S. Marius Gabriel Lazurca, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al României, E.S. Philip Batson, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, E.S. Jaromil Kvapil, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Cehe, E.S. Mátyás Szilagyi, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Ungare, E.S. Rimantas Latakas, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Lituaniei, E.S. Artur Michalski, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Poloniei, E.S. Selim Kartal, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Turciei, E.S. Zdeněk Krejčí, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Cehe (din mai 2016), E.S. Signe Burgstaller, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Suediei, E.S. Daniel Ioniță, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al României (din iulie 2016).

6 EVENIMENTE ORGANIZATE ȘI DESFĂȘURATE DE CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

6.1. La 15 februarie 2016, Curtea Constituțională a organizat un **seminar cu tema „Excepția de neconstituționalitate. Impactul jurisdicției constituționale asupra justiției”**, cu participarea dlui Jes Albert Möller, președinte al Curții Constituționale a landului Brandenburg, Germania, și președinte al instanței de fond pentru litigii sociale, expert al Fundației IRZ. Grupul țintă a fost format din judecători ai instanțelor de fond și de apel din întreaga țară. Au fost puse în discuție aspecte legate de: condițiile în care poate fi ridicată excepția de neconstituționalitate în fața instanțelor de drept comun; procedura de soluționare de către Curtea Constituțională a sesizărilor privind excepția de neconstituționalitate; neretroactivitatea deciziilor Curții Constituționale și caracterul general obligatoriu al deciziilor Curții Constituționale.

Evenimentul a fost organizat cu susținerea Fundației germane pentru Cooperare Juridică Internațională / IRZ.

6.2. La 20 mai 2016 s-a desfășurat **masa rotundă cu tema „Constituționalitatea amendamentelor constituționale”**, cu participarea reprezentanților Comisiei de la

Veneția, ai curților constituționale din Austria, Bulgaria, Georgia, Lituania, distinși profesori de la Universitatea din Regensburg și Universitatea Charles din Praga.

Au rostit mesaje de salut Președintele CCM, dl Alexandru Tănase, dna Lilianna Palihovici, vicepreședinte al Parlamentului, E.S. Pirkka Tapiola, șeful Delegației UE în Moldova, și prof. dr. Boguslaw Banaszak din partea Comisiei de la Veneția a Consiliului Europei.

La eveniment a fost prezentată experiența curților constituționale din Europa privind aspectele ce țin de forța juridică a Constituției, ca lege fundamentală, care stabilește principiile pe baza de organizare a statului și societății, precum și limitele de revizuire a acesteia. Reputați constituționaliști din UE și Moldova au discutat aspecte teoretice și practice privind verificarea de către curțile constituționale a revizuirilor Constituției, constatările și concluziile fiind extrem de valoroase. La final, toți participanții au apreciat evenimentul ca fiind foarte reușit și util.

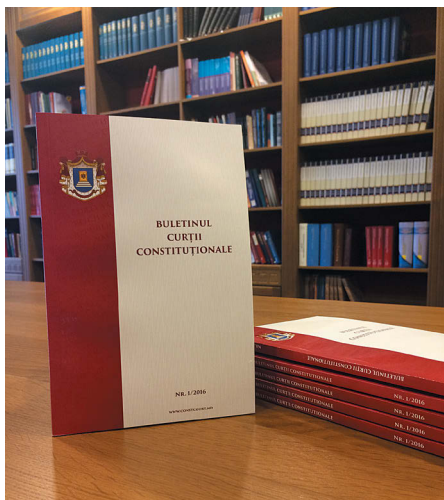
Evenimentul a fost organizat cu sprijinul Proiectului UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”.

6.3. La 29 iulie 2016, la Chișinău a fost celebrată **Ziua Constituției Republicii Moldova**, prilej cu care Curtea Constituțională a organizat o ceremonie oficială. Evenimentul dedicat Zilei Constituției a reunit conducerea țării, deputați, miniștri, reprezentanți ai corpului diplomatic, judecători, reprezentanți ai societății civile și ai mediului academic.

Cu prilejul Zilei Constituției, Curtea a lansat **ediția „Blocul de Constituționalitate”** în 8 limbi, inclusiv în limbile minorităților naționale care locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova (română, engleză, franceză, rusă, bulgară, ucraineană, găgăuză, romani). Ediția a fost realizată cu sprijinul financiar al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) în Moldova „Consolidarea supremației legii și protecției drepturilor omului în Moldova”.

6.4. În noiembrie 2016 a apărut primul număr al **Buletinului Curții Constituționale**, ediție periodică, concepută ca un instrument de

diseminare a jurisprudenței instanței constituționale naționale, a instanțelor de drept constituțional din alte state, precum și ca o sursă de informare asupra jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, Curții de Justiție a UE, recomandărilor și standardelor elaborate de Comisia de la Veneția sau de alte instanțe de drept internațional. Scopul primordial al acestei publicații îl constituie popularizarea jurisprudenței și doctrinei constituționale la nivel național și internațional, fiind o publicație utilă atât pentru specialiștii în drept, cât și pentru publicul larg.

Buletinul Curții Constituționale a Republicii Moldova este editat cu sprijinul Proiectului Uniunii Europene „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova.”

6.5. La 30 noiembrie 2016 s-a desfășurat **seminarul** cu genericul **„Excepția de neconstituționalitate. Impactul jurisdicției constituționale asupra justiției.”**, la care au participat judecători, avocați și procurori din întreaga republică.

Misiunea de formator și-au asumat-o dl Alexandru Tănase, Președintele CCM, dl Dainius Žalimas, Președintele Curții Constituționale din Lituania, și dna Ingrida Danelienė, Secretar General la această instituție, dl George Papuashvili, Președinte în demisie al Curții Constituționale din Georgia, precum și conf.univ. dna Anna Śledzińska-Simon, Universitatea din Wrocław, Polonia.

În cadrul seminarului au fost discutate particularitățile excepției de neconstituționalitate, care asigură accesul indirect al persoanelor la instanța de contencios constituțional, precum și rolul tuturor actorilor în acest proces, în acest sens participanților fiindu-le împărtășită experiența Curților Constituționale din Republica Moldova, Lituania, Georgia și Polonia.

De asemenea, s-a discutat despre impactul jurisdicției constituționale asupra justiției și caracterul general obligatoriu al deciziilor Curții Constituționale, fiind aduse ca exemplu cele mai importante hotărâri privind: statutul, garanțiile de independență și răspunderea judecătorilor; procedurile judiciare și competențele instanțelor de judecată; exercitarea și limitele de restrângere a li-

bertăților fundamentale. Persoanelor invitate la seminar le-au fost înmânate certificate de participare.

Seminarul a fost organizat cu sprijinul Proiectului UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”.

6.6. La 2 decembrie 2016, Curtea Constituțională a găzduit **Conferința internațională cu genericul „Rolul curților constituționale în soluționarea crizelor constituționale”**.

La conferință au participat în calitate de experți: Alexandru Tănase, Președinte al CCM, Reinhard Gaier, expert al IRZ, judecător în demisie al CC Federale din Germania, Dainius Žalimas, Președinte al CC din Lituania, și George Papuashvili, Președinte în demisie al CC din Georgia.

Conferința a reunit reprezentanți ai Fundației IRZ, autorităților publice locale, mediului academic și diplomatic, avocați, precum și judecători în demisie ai Curții.

Scopul acestei conferințe a fost de a face schimb de experiență în ceea ce privește rolul Curții Constituționale în protecția valorilor constituționale, soluționarea conflictelor dintre autorități, restabilirea echilibrului instituțional și controlul competențelor autorităților de stat pentru asigurarea principiilor statului de drept, deciziile juridico-politice ale Curților Constituționale și influența lor asupra proceselor politice.

Conferința a avut loc grație parteneriatului și sprijinului oferit de Fundația germană pentru Cooperare Juridică Internațională / IRZ și de Proiectul UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”.

7 VIZITE DE STUDIU, CONCURSURI TEMATICE PENTRU ELEVII ȘI STUDENȚII

În scopul ridicării culturii juridice a liceenilor și studenților, se organizează regulat vizite de studiu la Curtea Constituțională și concursuri în diferite formate. Curtea a stabilit deja o comunicare reciprocă atât cu studenții facultăților de drept, cât și cu liceenii.

Astfel, cu prilejul Zilei Europei, Curtea a fost vizitată de elevi din 5 licee din țară: Liceul Academiei de Științe a Moldovei, Liceul cu predare în limba rusă „Gogol” din Chișinău și trei licee din UTA Găgăuzia – „Caracioban”, „Gaidarji”, „Tretiacov”. În premieră, la o ședință publică a CCM au fost prezenți în sală liceeni. După ședință, Președintele CCM a făcut pentru liceeni o succintă prezentare a activității Curții.

Continuând tradiția de comunicare cu instituțiile de învățământ preuniversitar, un grup de elevi din 3 școli cu predare în limbile găgăuză și rusă din or. Vulcănești au vizitat CCM și au participat la o ședință publică a Curții. La încheierea vizitei, elevii au primit câte un exemplar al Constituției, ediție de buzunar, apărută în 2016, în limbile română, rusă și găgăuză. La sfârșitul anului a mai fost organizată o vizită pentru un grup de elevi din școlile din UTA Găgăuzia.

La 2 iunie 2016, 20 de tineri juriști au efectuat o vizită de studiu și documentare la CCM. S-a discutat tema „Drepturile omului în RM din perspectiva dreptului constituțional”. Vizita a fost organizată de Asociația obștească INVENTO, în cadrul proiectului „Acțiune pentru Justiție”, susținut de Departamentul de Stat al Ambasadei SUA în RM. Scopul proiectului este formarea profesională a tinerilor juriști, în spiritul principiilor de integritate și competență în domeniul pentru care au optat.

Studentii anului I de la Facultatea de Drept a Universității de Stat, la inițiativa Departamentului de Drept Public, au participat la concursul de comunicări științifice privind justiția constituțională. În premieră, evenimentul a fost organizat în incinta Curții Constituționale. Referatele prezentate de studenți au tratat tema „Rolul justiției constituționale în protecția valorilor statului de drept”, fiind evaluate de un juriu distins: dr.hab., prof.univ. Igor Dolea – judecător CCM, dr.hab., prof.univ. Alexandru Arseni, prof.univ. dr. Veaceaslav Zaporojan, prof.univ. dr. Sergiu Cobăneanu. În sală a fost prezent și corpul profesoral al Departamentului de Drept Public al USM. Studenții au primit certificate de participare, iar cei mai buni dintre ei – diplome de merit.

Scopul concursului constă în promovarea imaginii și activității instituției de jurisdicție constituțională și ridicarea culturii juridice a cetățenilor. Astfel, prin efortul studenților și al organizatorilor, urmează ca publicul să conștientizeze importanța și necesitatea respectării Constituției.

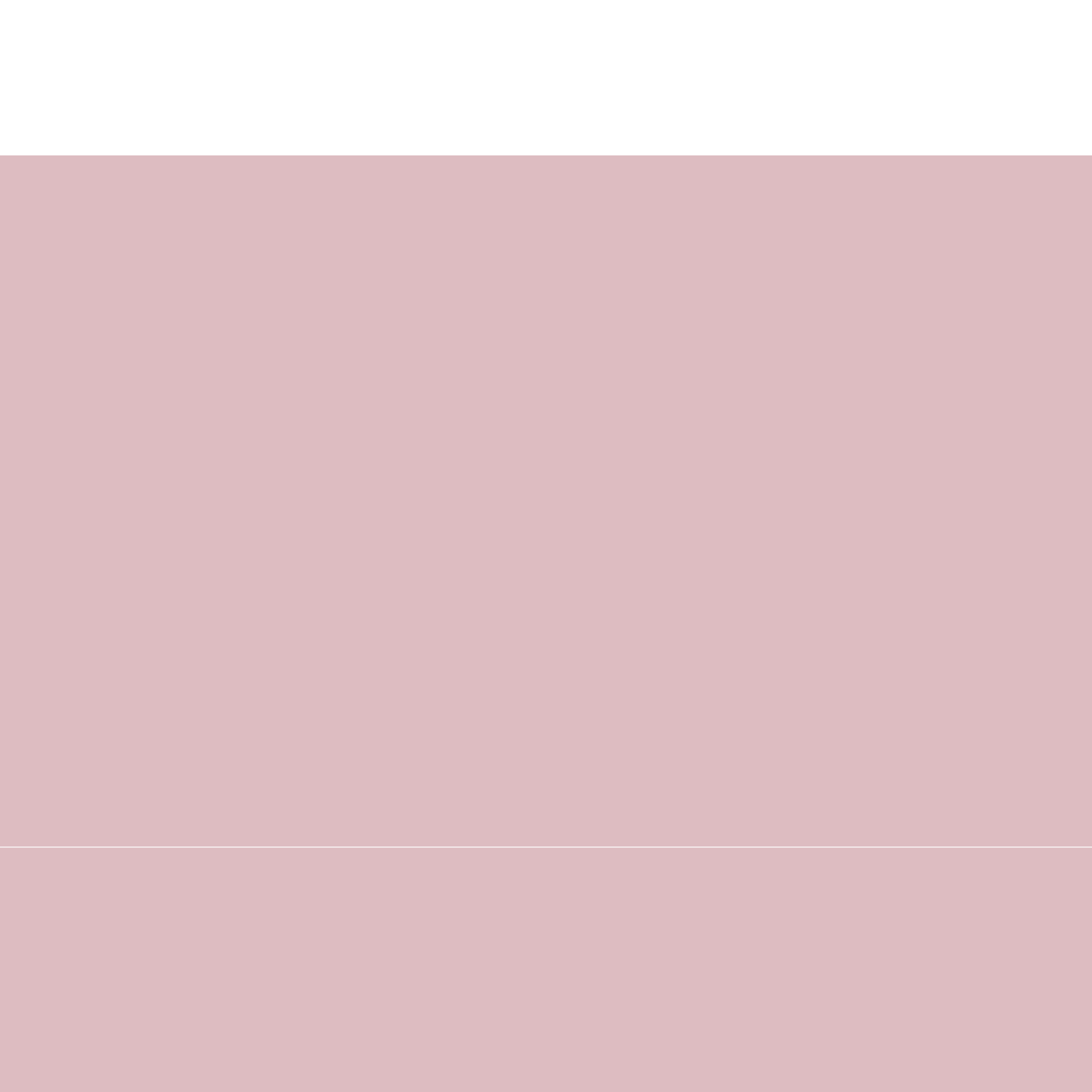
Evenimentul a fost organizat de Universitatea de Stat din Moldova – Departamentul de drept public, în parteneriat cu Curtea Constituțională și Centrul de Studii Constituționale și Educație a Drepturilor Omului.

Studentii Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova, la inițiativa Departamentului de Drept Public, au participat la **conferința științifică studențească** privind dezvoltarea conținutului normativ al Constituției. Evenimentul a avut loc în incinta USM și a fost organizat în colaborare cu Curtea Constituțională și Centrul de Studii Constituționale și Educație a Drepturilor Omului.

Comunicările studenților au fost variate – de la alegerea șefului statului și rolul procuraturii în sistemul judecătoresc până la instituția excepției de neconstituționalitate și blocul de constituționalitate. Studenții care au prezentat referate au primit certificate de participare, iar cei mai buni dintre ei au primit diplome de merit.

Scopul conferinței l-a constituit impulsionearea studierii multiaspectuale a valorilor constituționale și a implicațiilor pe care le generează dezvoltarea conținutului normativ al Constituției.

Concursul a fost organizat cu sprijinul Proiectului UE „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova”.

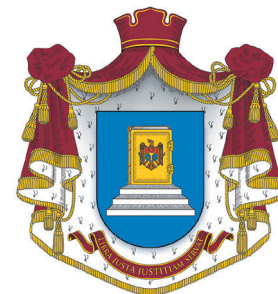
TITLUL

ACTIVITATEA CURȚII
CONSTITUȚIONALE ÎN CIFRE

V

TITLUL V

ACTIVITATEA CURȚII CONSTITUȚIONALE ÎN CIFRE

Pe parcursul anului 2016 la Curtea Constituțională au fost depuse 163 de sesizări, 13 sesizări au fost preluate din anul 2015, astfel, sarcina Curții în anul 2016 a constituit 176 de sesizări aflate pe rol (*a se vedea diagramele nr.1, nr. 2, nr.4 și nr.6*).

Din totalul de 176 de sesizări aflate pe rol, în anul 2016 au fost examinate 152 de sesizări, și anume: 40 de sesizări cu adoptarea a 34 hotărâri (*12 dosare fiind conexate*); 8 sesizări cu adoptarea a 7 avize (*o sesizare fiind restituită*); 98 de sesizări au fost declarate inadmisibile cu adoptarea a 96 de decizii (*3 dosare fiind conexate*), o decizie pentru respingerea sesizării privind suspendarea acțiunii actului și 6 sesizări au fost restituite autorilor prin scrisori. Pentru anul 2017 au fost transferate 24 de sesizări (*a se vedea diagramele nr.3, nr. 12*).

În anul 2016 (*a se vedea diagrama nr.5*) sesizările aflate pe rolul Curții au fost depuse de către:

- Președintele Republicii Moldova – 1 sesizare;
- Deputați și fracțiuni parlamentare – 39 de sesizări (*a se vedea diagramele nr. 9 și nr. 10*);
- Guvernul – 6 sesizări;
- Instanțele de judecată – 121 de sesizări (*a se vedea diagrama nr. 11*);
- Avocatul Poporului – 3 sesizări;
- Comisia Electorală Centrală – 4 sesizări;
- Procuratura Generală – 1 sesizare;
- Administrația publică locală – 1 sesizare.

Din cele 39 de sesizări aflate pe rol, depuse de deputați și fracțiuni parlamentare, au fost examinate în fond 5 sesizări, 28 de sesizări au fost declarate inadmisibile sau restituite prin scrisori, iar 5 sesizări au fost transferate pentru anul 2017.

Din totalul de 121 de sesizări depuse de instanțele de judecată, 2 sesizări au fost de interpretare a Constituției, 1 sesizare privind modul de aplicare a hotărârilor Curții și 118 excepții de neconstituționalitate. Au fost examinate în fond 33 de sesizări, respinse 70 de sesizări și 18 sesizări au fost transferate pentru anul 2016.

Din cele 3 sesizări depuse de către Avocatul Poporului, au fost examinate în fond 2 sesizări, iar 1 sesizare a fost restituită prin scrisoare.

În 2016 Curtea a adoptat 35 de hotărâri, și anume:

- 3 hotărâri de interpretare a unor prevederi din Constituție;
- 1 hotărâre pentru controlul constituționalității actelor normative;
- 25 de hotărâri privind soluționarea excepțiilor de neconstituționalitate;
- 3 hotărâri de validare a mandatelor de deputat;
- 1 hotărâre privind confirmarea alegerilor și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova;
- 1 hotărâre privind modul de aplicare a hotărârilor Curții;
- 1 hotărâre privind aprobarea Raportului pentru anul 2015 (*a se vedea diagramele nr.8, nr.13*).

De asemenea, în anul 2016 Guvernul Republicii Moldova și un grup de deputați au solicitat pronunțarea de către Curte a avizelor privind inițiativele de revizuire a Constituției (*a se vedea diagramele nr.4, nr.7 și nr.12*).

În urma examinării sesizărilor aflate pe rol în 2016, în 26 de hotărâri Curtea s-a pronunțat asupra constituționalității sau neconstituționalității unor prevederi legale, după cum urmează:

- în 9 hotărâri cel puțin o prevedere legală din cele contestate a fost recunoscută constituțională;
- în 10 hotărâri cel puțin o prevedere legală din cele contestate a fost declarată neconstituțională;
- în 7 hotărâri Curtea concomitent a recunoscut constituționale unele prevederi legale și a declarat neconstituționale alte prevederi legale (*a se vedea diagrama nr. 14*).

A | DATE STATISTICE PENTRU ANUL 2016

175

Diagrama nr. 1

Jurisdicția Curții Constituționale pentru anul 2016 (pe sesizări)

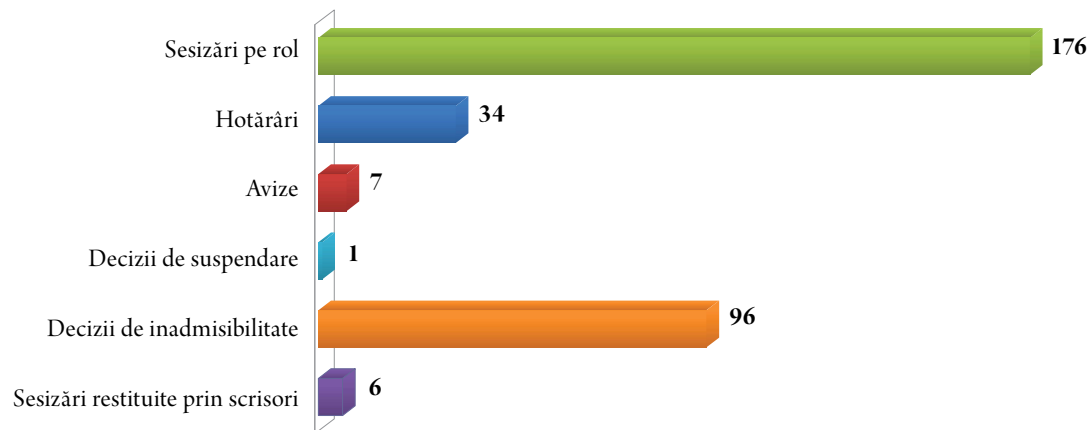
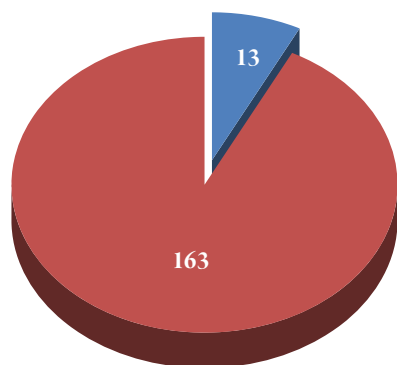

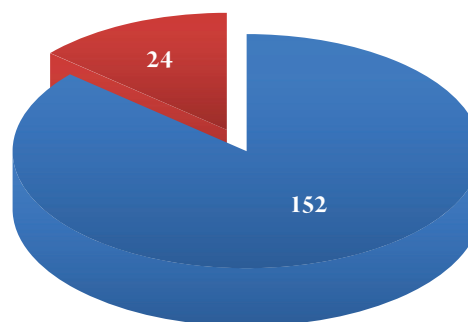
Diagrama nr. 2

Sarcina Curții Constituționale în anul 2016

■ Sesizări preluate din 2015
■ Sesizări depuse în 2016

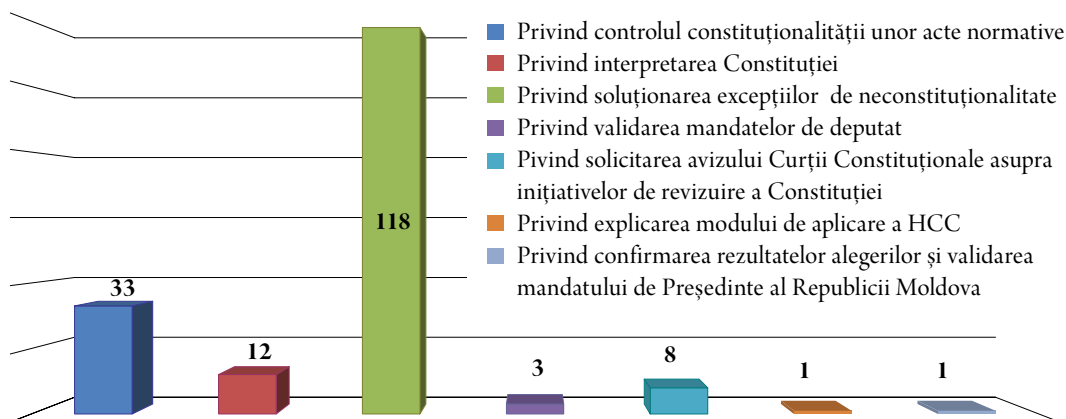
Diagrama nr. 3

Sesizări examinate în anul 2016
și transferate pentru anul 2017

■ Sesizări examinate în 2016
■ Sesizări transferate pentru anul 2017

Diagrama nr. 4

Obiectul sesizărilor aflate pe rolul Curții Constituționale în anul 2016

Diagrama nr. 5

Subiecții care au sesizat Curtea Constituțională în anul 2016

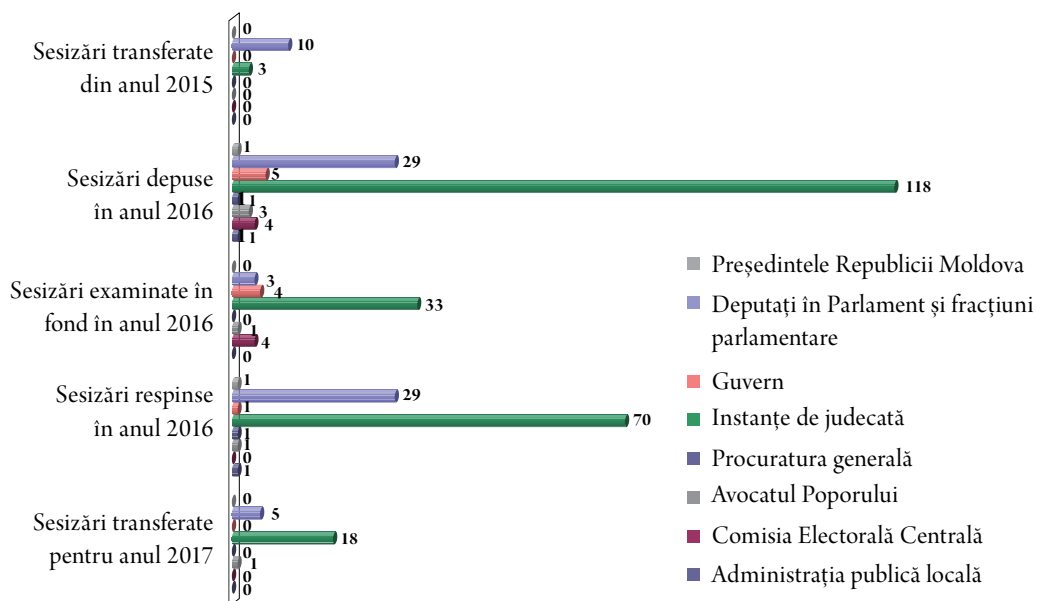

Diagrama nr. 6

Sesizări soluționate de Curtea Constituțională în anul 2016, inclusiv preluate din anul 2015 și transferate pentru anul 2017 (per subiect)

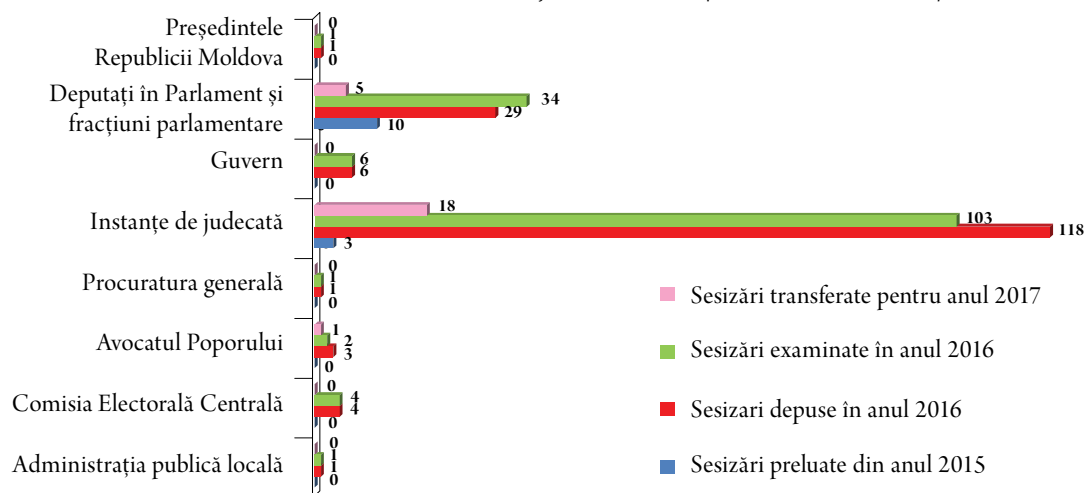

Diagrama nr. 7

Sesizări soluționate de Curtea Constituțională în anul 2016 inclusiv preluate din anul 2015 și transferate pentru anul 2017 (per obiect)

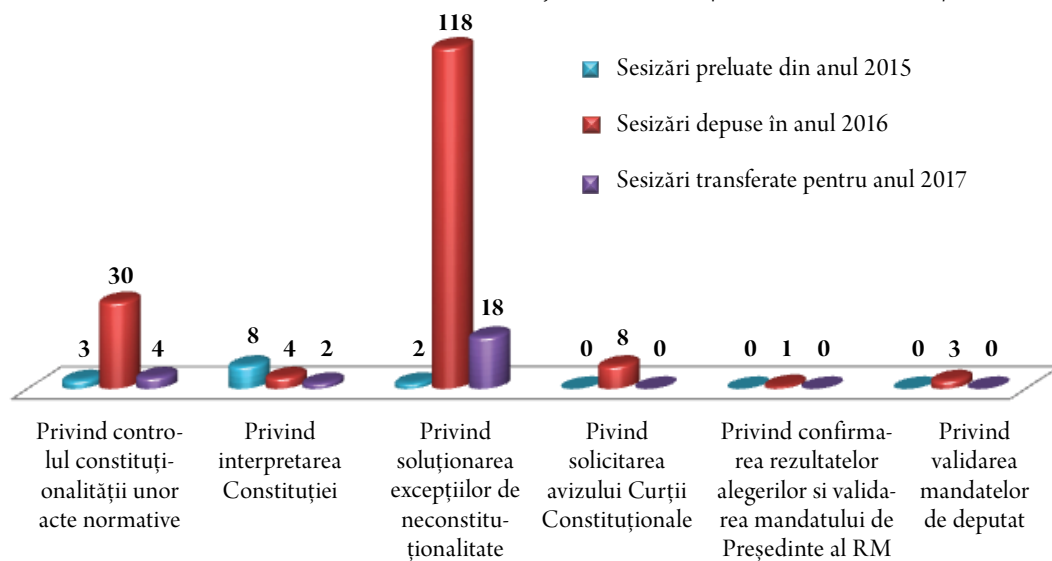
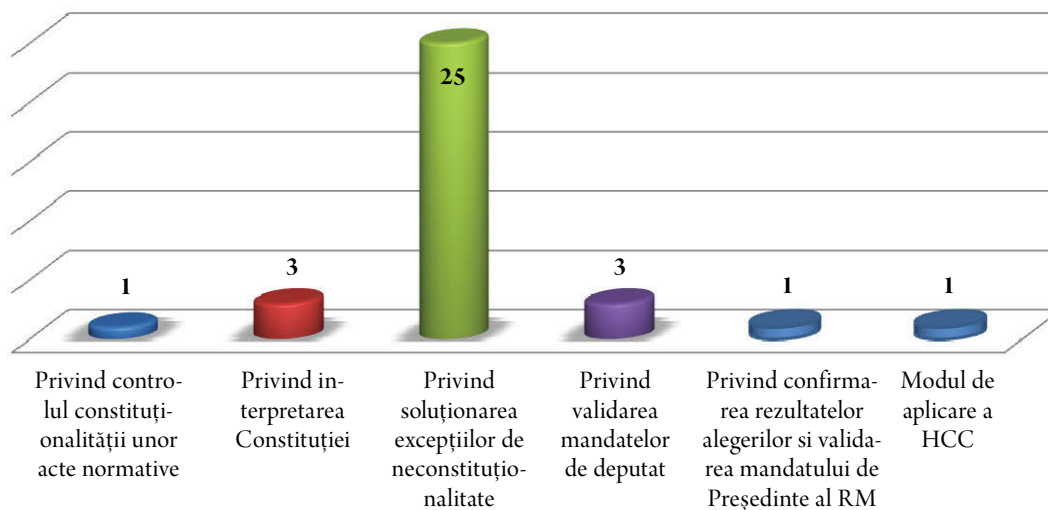

Diagrama nr. 8

Sesizări soluționate de Curtea Constituțională în anul 2016 prin hotărâri (*per obiect*)

Diagrama nr. 9

Sesizări depuse de fracțiuni parlamentare, inclusiv preluate din anul 2015 și transferate pentru anul 2017

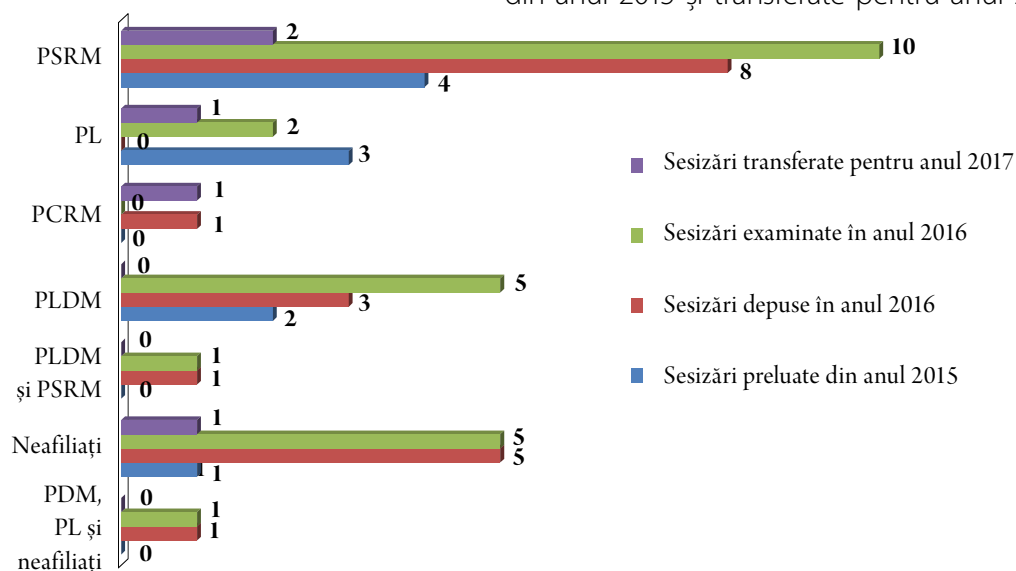
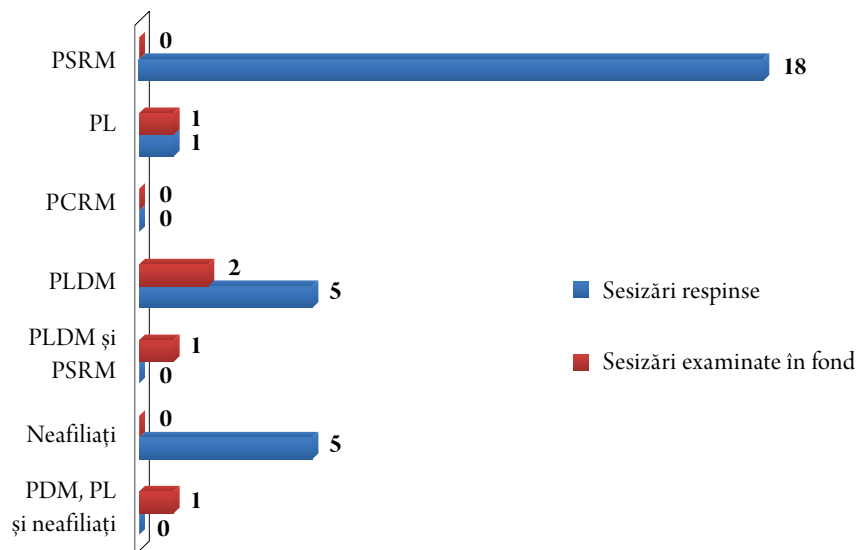

Diagrama nr. 10

Sesizări depuse de fracțiuni parlamentare, respinse sau examinate
în fond în anul 2016

Diagrama nr. 11

Sesizări depuse de către instanțele de judecată în anul 2016

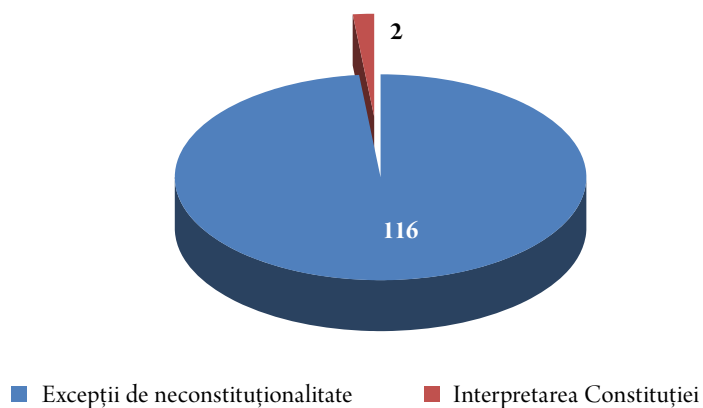

Diagrama nr. 12

Acte pronunțate de Curtea Constituțională în anul 2016

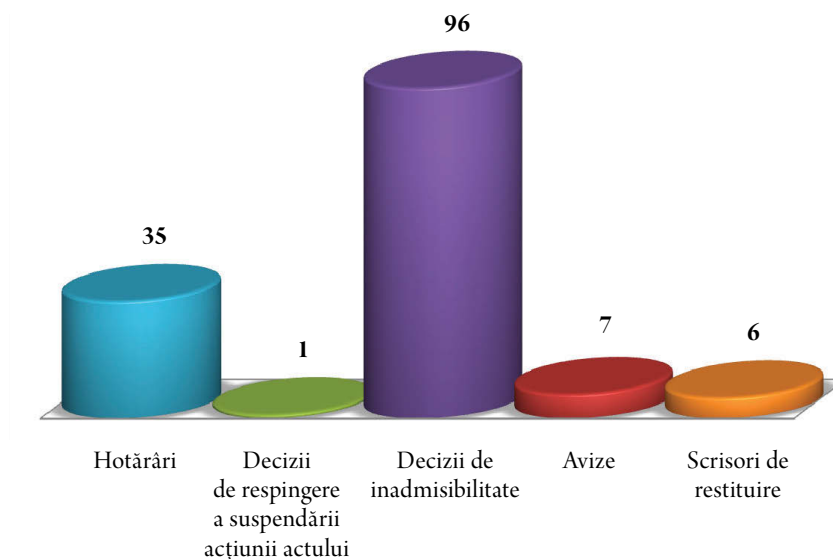

Diagrama nr. 13

Hotărâri pronunțate de Curtea Constituțională în anul 2016 (*per obiect*)

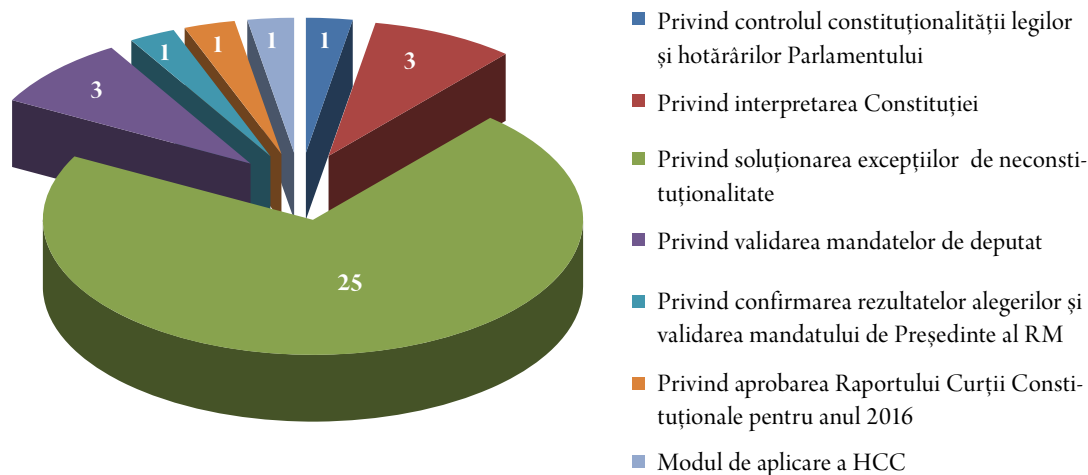

Diagrama nr. 14

Constatările Curții Constituționale prin hotărârile pronunțate

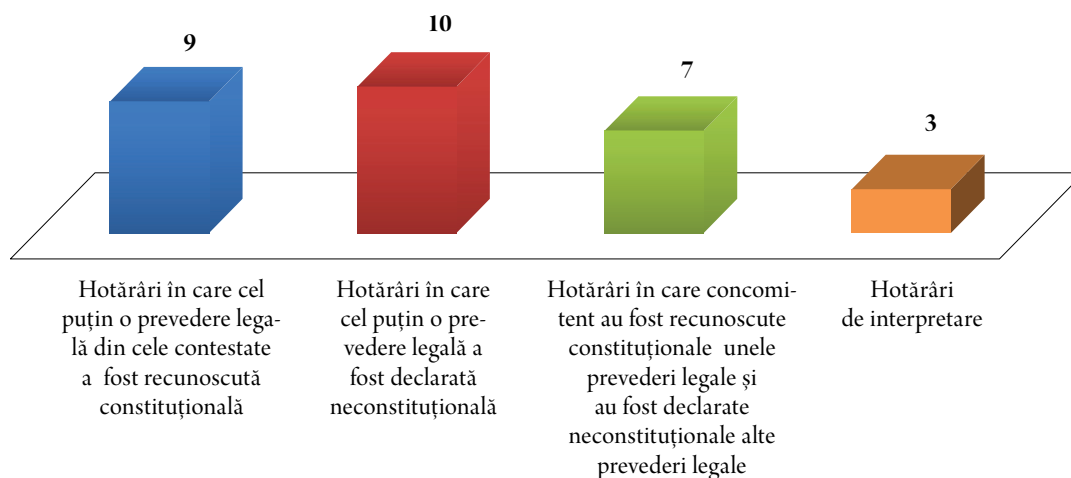

Diagrama nr. 15

Soluția pronunțată asupra sesizărilor examinate în fond (*per subiect*)

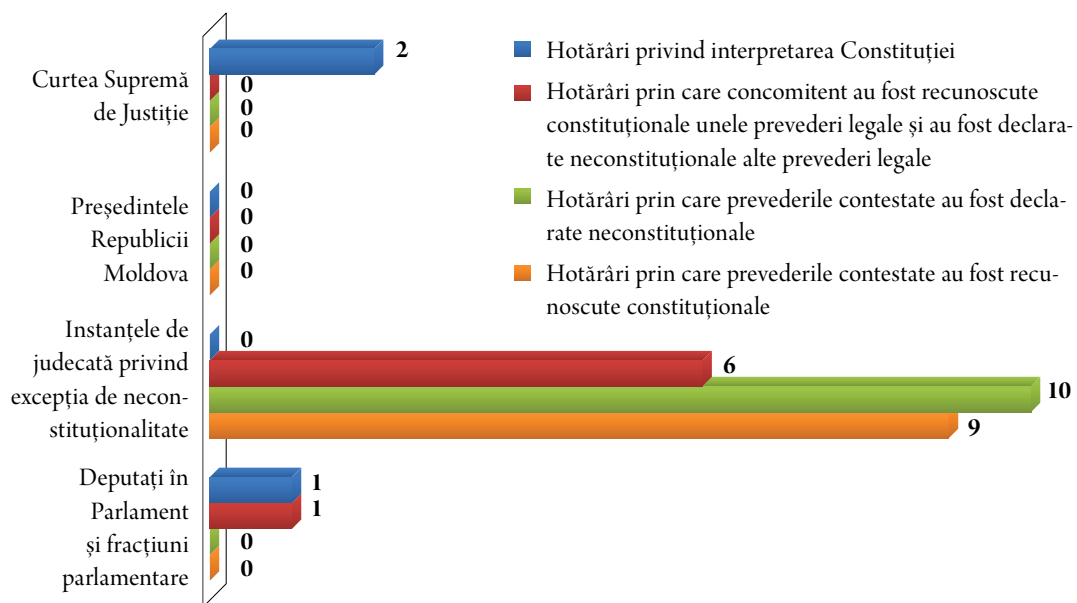
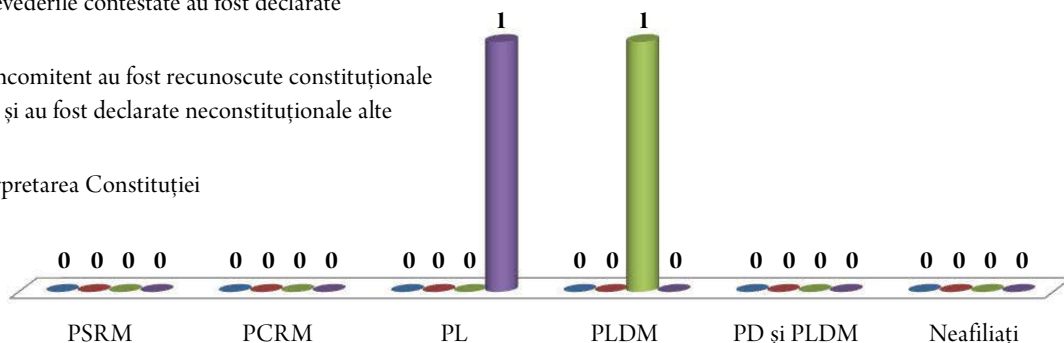

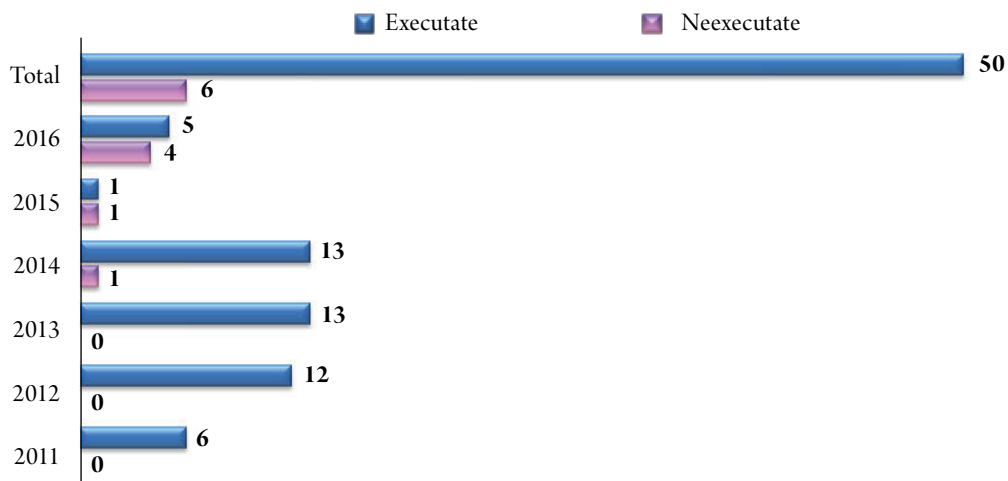
Diagrama nr. 16

Soluția pronunțată asupra sesizărilor depuse de către deputații în Parlament și fracțiuni parlamentare

- Hotărâri prin care prevederile contestate au fost recunoscute constituționale
- Hotărâri prin care prevederile contestate au fost declarate neconstituționale
- Hotărâri prin care concomitent au fost recunoscute constituționale unele prevederi legale și au fost declarate neconstituționale alte prevederi legale
- Hotărâri privind interpretarea Constituției

Diagrama nr. 17

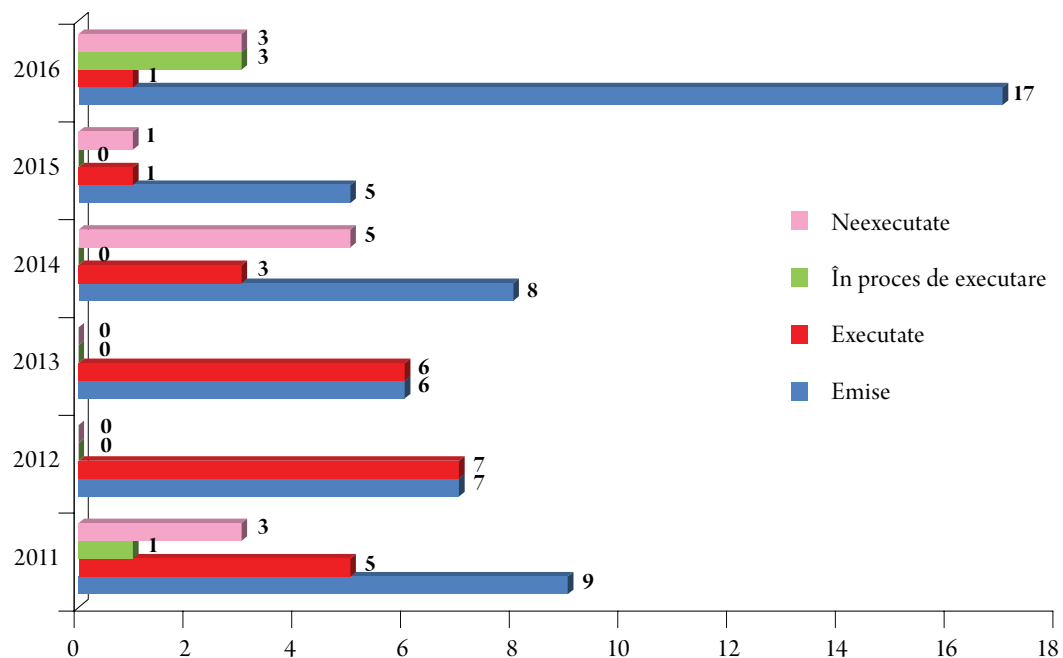
Executarea hotărârilor Curții Constituționale în anii 2011 - 2016*

* Hotărâri pasibile de executare la data de 31.12.2016

Diagrama nr. 18**183**

Executarea adreselor Curții Constituționale în anii 2011-2016*

* Adrese pasibile de executare la data de 31.12.2016

B | EXCEPȚII DE NECONSTITUȚIONALITATE ÎN EVOLUȚIE ÎN PERIOADA ANILOR 1995-2016

Diagrama nr. 19

Excepții de neconstituționalitate în totalul de sesizări depuse în perioada anilor 1995 - 2016

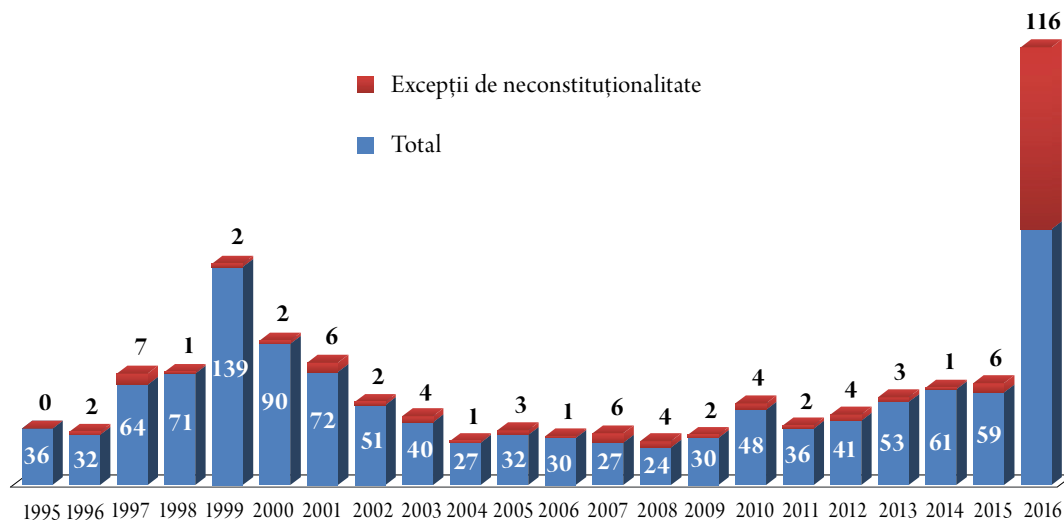

Diagrama nr. 20

Ponderea excepțiilor de neconstituționalitate în totalul de sesizări depuse în perioada anilor 1995 - 2016

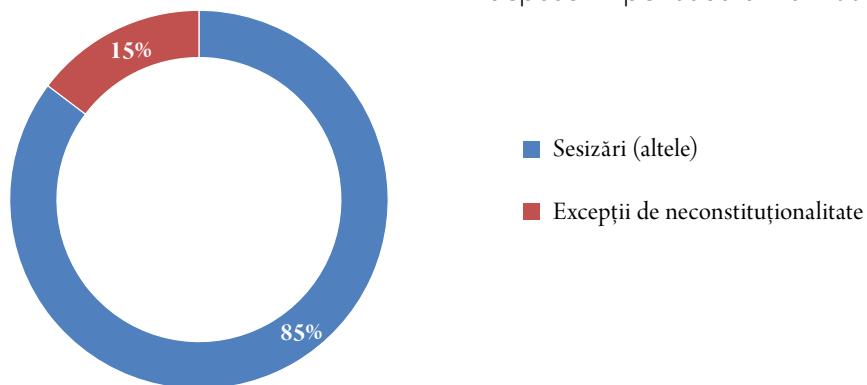
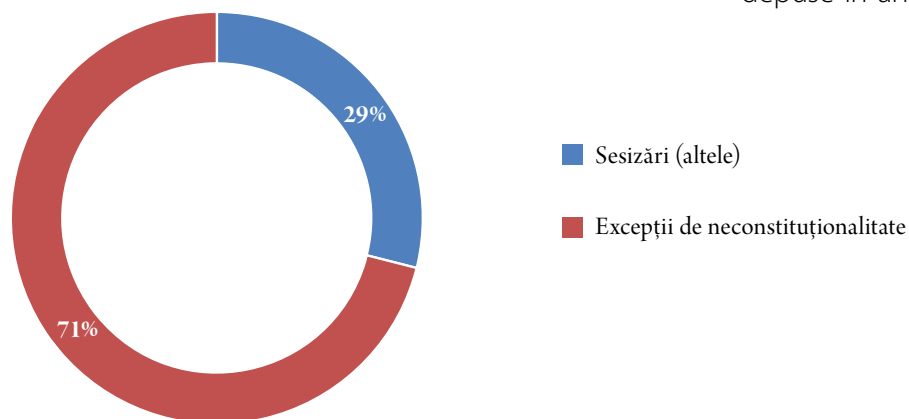
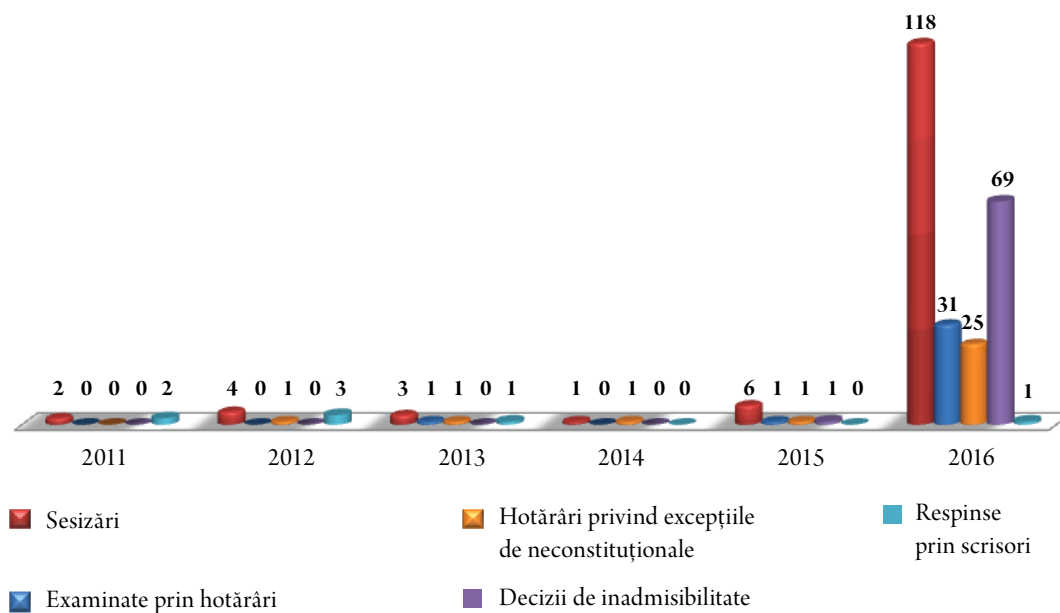

Diagrama nr. 21

Ponderea excepțiilor de neconstituționalitate în totalul de sesizări depuse în anul 2016

Diagrama nr. 22

Soluția pronunțată asupra excepțiilor de neconstituționalitate

C | EVOLUȚIA ACTIVITĂȚII CURȚII CONSTITUȚIONALE ÎN PERIOADA ANILOR 1995-2016

Diagrama nr. 23

Exercitarea jurisdicției constituționale în perioada anilor 1995-2016

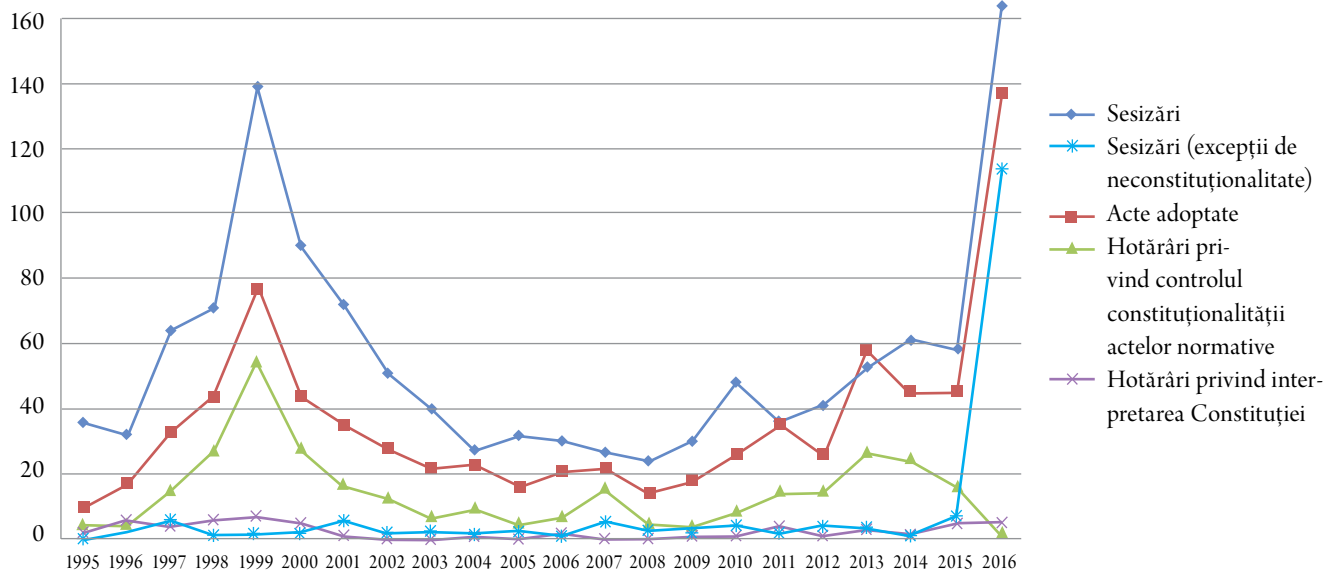

Diagrama nr. 24

Sesizări depuse în perioada anilor 1995 - 2016

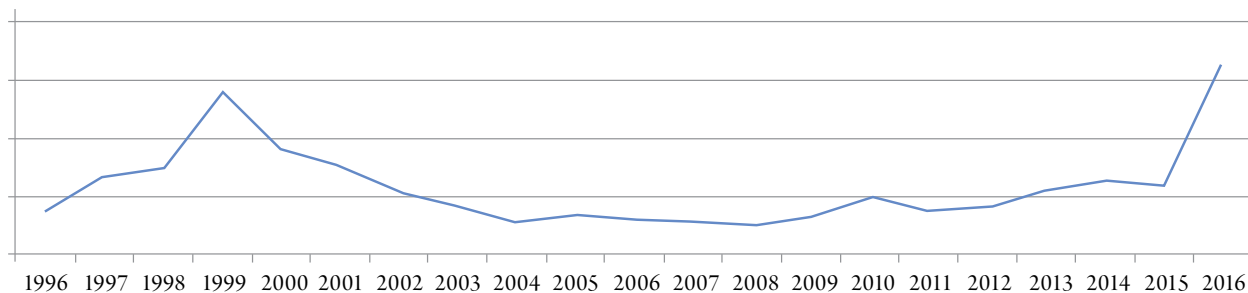
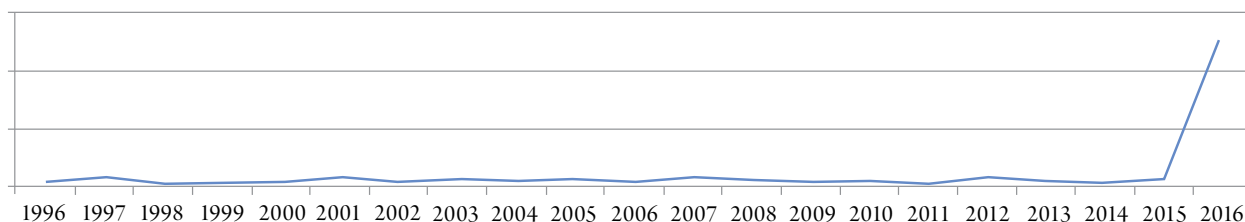
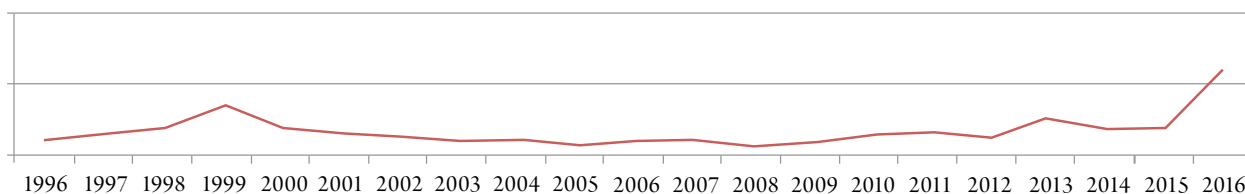
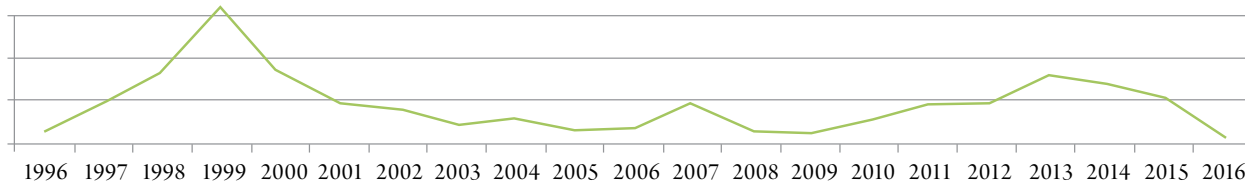

Diagrama nr. 25**187**Sesizări (*excepție de neconstituționalitate*) în perioada anilor 1995 - 2016**Diagrama nr. 26**

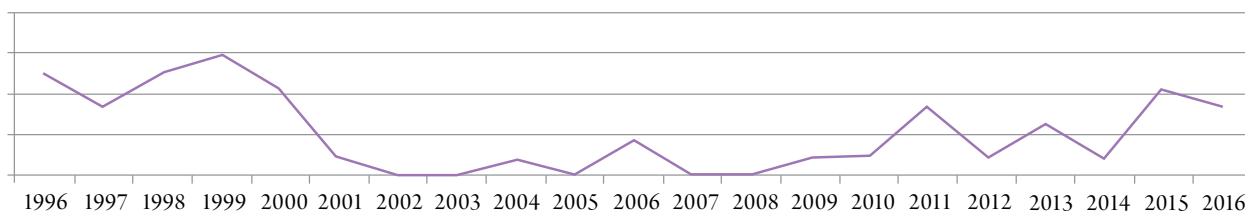
Acte adoptate în perioada anilor 1995 - 2016

Diagrama nr. 27

Hotărâri privind controlul constituționalității actelor normative în perioada anilor 1995 - 2016

Diagrama nr. 28

Hotărâri privind interpretarea Constituției în perioada anilor 1995 - 2016

D | HOTĂRĂRILE ȘI AVIZELE CURȚII CONSTITUȚIONALE PRONUNȚATE ÎN ANUL 2016

Nr. d/o	Numărul și titlul actului	nr. sesizării
1.	Hotărârea nr. 1 din 19.01.2016 cu privire la aprobarea Raportului privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2015	
2.	Hotărârea nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova (<i>excepția de neconstituționalitate</i>) Adresa PCC-01/55b din 09.02.2016	Sesizarea nr. 55b din 09.12.2015
3.	Hotărârea nr.3 din 23.02.2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (<i>termenul arestului preventiv</i>)	Sesizarea 7g din 17.02.2016
4.	Hotărârea nr.4 din 01.03.2016 privind excepția de neconstituționalitate a punctului 118 al Art. I din Legea nr.155 din 5 iulie 2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova (<i>temeiuri de revizuire a actelor judecătorești</i>)	Sesizarea nr. 46g din 10.11.2015
5.	Hotărârea nr.5 din 02.03.2016 pentru interpretarea articolului 106 ¹ alin.(1) din Constituția Republicii Moldova (<i>angajarea răspunderii Guvernului</i>)	Sesizarea nr. 24b din 04.06.2015
6.	Hotărârea nr.6 din 03.03.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 53 lit. c) din Legea nr.158-XVI din 4 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public și articolului 76 lit. g) din Codul muncii (<i>suspendarea raporturilor de serviciu</i>)	Sesizarea nr. 50g din 20.11.2015

7.	Hotărârea nr.7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (<i>constituționalitatea amendamentelor la Constituție</i>)	Sesizarea nr. 48b din 12.11.2015
8.	Hotărârea nr. 8 din 16.03.2016 privind validarea mandatelor de deputat în Parlamentul Republicii Moldova (<i>Valentina Rotaru și Serghei Chiseliov, pe lista Partidului Democrat din Moldova</i>)	Sesizarea nr. 19e din 15.03.2016
9.	Hotărârea nr. 9 din 29.04.2016 privind modul de executare a Hotărârii Curții Constituționale nr.3 din 23 februarie 2016 privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (<i>termenul arestului preventiv</i>)	Sesizarea nr. 35g din 07.04.2016 Curtea de Apel Chișinău
10.	Hotărârea nr.10 din 10.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 345 alin. (2) din Codul contravențional (<i>individualizarea sancțiunii</i>) Adresa PCC-01/26g/34g din 10.05.2016	Sesizarea nr. 26g din 18.03.2016 Sesizarea nr. 34g din 07.04.2016
11.	Hotărârea nr. 11 din 11.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor articolelor 377 alin. (5) și 3715 alin. (2) din Legea instituțiilor financiare nr. 550 din 21 iulie 1995 (<i>interzicerea transferului și retragerii mijloacelor bănești din conturile bancare ale persoanelor afiliate unei bănci comerciale</i>)	Sesizarea nr. 9g din 17.02.2016
12.	Hotărârea nr.12 din 12.05.2016 pentru interpretarea prevederilor articolelor 116 alin.(2) și (4) și 136 alin.(1) din Constituție (<i>extinderea mandatului judecătorului</i>)	Sesizarea nr. 15b din 12.03.2016
13.	Hotărârea nr.13 din 13.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 6 alin. (1) lit. d) și e) din Legea serviciului în organele vamale nr.1150-XIV din 20 iulie 2000 (<i>restricții în exercitarea funcției</i>)	Sesizarea nr. 36g din 07.04.2016 Sesizarea nr. 44g din 14.04.2016

14.	Hotărârea nr. 14 din 16.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 1 alin. (2) lit. c) din Legea nr. 121 din 25 mai 2012 cu privire la asigurarea egalității <i>(nediscriminarea pe motive de religie)</i>	Sesizarea nr. 28g din 23.03.2016
15.	Hotărârea nr.15 din 17.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea privatizării fondului de locuințe nr.1324 -XII din 10 martie 1993 <i>(excluderea dreptului de a privatiza locuințe de serviciu)</i>	Sesizarea nr. 42g Din 14.04.2016
16.	Hotărârea nr.16 din 18.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 10 alin. (4) din Legea nr. 151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental <i>(accesul la informație)</i> Adresa PCC1/29a din 18.05.2016	Sesizarea nr. 29g Din 24.03.2016
17.	Hotărârea nr.17 din 19.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 191 din Codul de procedură penală <i>(liberarea provizorie sub control judiciar)</i> Adresa PCC-01/33g din 19.05.2016	Sesizarea nr. 33g Din 06.04.2013
18.	Hotărâre nr.18 din 18.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 264 ¹ alin. (3) din Codul penal <i>(recoltarea probelor biologice de la conducătorii auto)</i>	Sesizarea nr. 66g Din 06.06.2016
19.	Hotărârea nr.19 din 19.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 156-XIV din 14 octombrie 1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat și Regulamentul privind modul de plată a pensiilor stabilite în sistemul public de asigurări sociale de stat și a alocațiilor sociale de stat, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 929 din 15 august 2006 <i>(plata retroactivă a pensiei)</i> Adresa PCC-01/67g din 19.07.2016	Sesizarea nr. 67g din 07.06.2016

20.	Hotărârea nr.20 din 20.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 22 alin.(4) din Legea condominiului în fondul locativ nr. 913-XIV din 30 martie 2000 <i>(calitatea de membru al asociației de coproprietari în condominiu)</i>	Sesizarea nr. 64g din 25.05.2016
21.	Hotărârea nr. 21 din 22.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, a articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5), 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție <i>(faptele care constituie practicarea ilegală a activității de întreprinzător)</i>	Sesizarea nr. 37g din 11.04.2016
22.	Hotărârea nr.22 din 22.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Anexa la Legea contenciosului administrativ nr. 793 din 10 februarie 2000 <i>(accesul la justiție al șefului și adjunctului oficiului teritorial al Cancelariei de Stat)</i>	Sesizarea nr. 69g din 09.06.2016
23.	Hotărârea nr.23 din 25.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 27 din Legea nr. 151 din 30 iulie 2015 cu privire la Agentul guvernamental <i>(acțiunea în regres)</i> Adresa PCC1/25g/57g din 25.07.2016	Sesizarea nr. 25g din 18.03.2016 Sesizarea nr. 57g din 19.05.2016
24.	Hotărârea nr.24 din 14.09.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 55 alin.(2) și alin.(8) din Legea nr. 320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului și pct.59 subpct. 2) și 5) și pct.65 din Statutul disciplinar al polițistului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 502 din 9 iulie 2013 <i>(audierea în cadrul anchetei disciplinare)</i>	Sesizarea nr. 60g din 20.05.2016
25.	Hotărârea nr.25 din 21.09.2016 privind validarea mandatului de deputat în Parlamentul Republicii Moldova <i>(Oleg Ogor, pe lista Partidului Liberal)</i>	Sesizarea nr. 110e din 20.09.2016

26.	Hotărârea nr.26 din 27.09.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr.142-XVI din 26 iunie 2008 cu privire la ipotecă (<i>termenul de notificare</i>) Adresa PCC-01/83g din 27.09.2016	Sesizarea nr. 83g din 15.07.2016
27.	Hotărârea nr.27 din 27.09.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 135-XVI din 14 iunie 2007 privind societățile cu răspundere limitată (<i>modificarea actului de constituire al SRL</i>) Adresa PCC-01/97g din 27.09.2016	Sesizarea nr. 97g din 02.08.2016
28.	Hotărârea nr. 28 din 11.10.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 19 alin. (5) din Legea nr. 303 din 13 decembrie 2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare (<i>interdicția forării de noi fântâni arteziene și exploatarea celor existente</i>)	Sesizarea nr. 53g din 03.05.2016
29.	Hotărârea nr.29 din 28.10.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din pct.34 al Anexei nr.3 la Hotărârea Guvernului nr. 360 din 25 iunie 1996 cu privire la controlul de stat al calității în construcții (<i>stabilirea amenzilor pentru încălcarea legislației privind calitatea în construcții</i>) Adresa Nr. PCC-01/73g/125g din 28.10.2016	Sesizarea nr. 73g din 20 iunie 2016 Sesizarea nr. 125g din 24 octombrie 2016
30.	Hotărârea nr.30 din 01.11.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 19 alin.(4) din Legea nr. 303 din 13 decembrie 2013 privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare (<i>transmiterea la balanța autorității a instalațiilor și rețelelor publice de alimentare cu apă și de canalizare, situate pe teren public</i>) Adresa PCC-01/76g din 01.11.2016	Sesizarea nr. 76g din 23.06.2016

31.	Hotărârea nr.31 din 03.11.2016 privind excepția de neconstituționalitate a art.73 alin.(4) din Codul vamal al Republicii Moldova nr.1149-XIV din 20 iulie 2000 <i>(valabilitatea autorizației de admitere temporară a mărfurilor)</i>	Sesizarea nr. 105g Din 14.09.2016
32.	Hotărârea nr.32 din 17.11.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi referitoare la executarea creanțelor împotriva statului <i>(executarea creanțelor împotriva statului)</i> Adresa PCC01/80g din 17.11.2016	Sesizarea nr. 80g din 07.07.2016
33.	Hotărârea nr.33 din 17.11.2016 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul civil și Codul de procedură civilă al Republicii Moldova <i>(capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități mintale)</i>	Sesizarea nr. 49a din 25.04.2016 Sesizarea nr. 56a din 05.05.2016 Sesizarea nr. 63g din 24.05.2016 Sesizarea nr. 90g din 26.07.2016
34.	Hotărârea nr. 34 din 13.12.2016 privind confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova Adresa nr. PCC-01/139e-34/1 din 13.12.2016 Adresa nr. PCC-01/139e-34/2 din 13.12.2016 Adresa nr. PCC-01/139e-34/3 din 13.12.2016 Adresa nr. PCC-01/139e-34/4 din 13.12.2016 Adresa nr. PCC-01/139e-34/5 din 13.12.2016 Adresa nr. PCC-01/139e-34/6 din 13.12.2016	Sesizarea nr.139e din 21.11.2016
35.	Hotărârea nr.35 din 20.12.2016 privind validarea unor mandate de deputat în Parlamentul Republicii Moldova <i>(Irina Mizdrenco, pe lista Partidului Socialiștilor din Republica Moldova)</i>	Sesizarea nr.154e din 19.12.2016

36.	Avizul nr. 1 din 29.012.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85 alineatul (4) și 89 din Constituția Republicii Moldova (<i>alegerea Președintelui Republicii Moldova</i>)	Sesizarea nr. 8c din 17.02.2016
37.	Avizul nr.2 din 16.03.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 alineatul (3) din Constituția Republicii Moldova (<i>limitarea imunității deputatului</i>)	Sesizarea nr. 14c din 01.03.2016
38.	Avizul nr.3 din 18.04.2016 la proiectul de lege pentru completarea Constituției Republicii Moldova cu articolul 59/1 (<i>statutul și rolul Avocatului Poporului</i>)	Sesizarea nr. 32c din 05.04.2016
39.	Avizul nr.4 din 18.04.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 din Constituția Republicii Moldova (<i>excluderea inviolabilității parlamentare</i>)	Sesizarea 38c din 11.04.2016
40.	Avizul nr.5 din 19.04.2016 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (<i>procuratura</i>)	Sesizarea nr.40c din 12.04.2016
41.	Avizul nr.6 din 19.04.2016 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (<i>sistemul judecătoresc</i>)	Sesizarea nr.41c din 12.04.2016
42.	Avizul nr.7 din 06.12.2016 la proiectul de lege pentru modificarea Constituției Republicii Moldova (<i>structura și atribuțiile Curții Constituționale</i>)	Sesizarea 142c din 28.11.2016

Cuprins

HOTĂRÂRE cu privire la aprobarea Raportului privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2016	4
RAPORT privind exercitarea jurisdicției constituționale în anul 2016	7
TITLUL I . SISTEMUL CONSTITUȚIONAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA	9
A Statutul și atribuțiile Curții Constituționale	11
B Judecătoria Curții Constituționale	12
C Sesizarea Curții	13
D Elemente inedite ale jurisprudenței constituționale în anul 2016	14
1. Excepția de neconstituționalitate	14
2. Controlul constituționalității amendamentelor constituționale	15
E Raportul de evaluare a Curții Constituționale în cadrul Misiunii de evaluare a instituțiilor de drept din Republica Moldova (<i>peer review</i>)	17
Concluziile și recomandările raportului UE privind CCM	18
F Reforma Curții Constituționale	19
TITLUL II. ACTIVITATEA JURISDICȚIONALĂ	23
A Aprecieria Curții	23
1. Protecția drepturilor fundamentale ale omului	23
1.1. Principiul egalității și nediscriminării	23
1.2. Accesul liber la justiție	24
1.2.1. Accesul la justiție al persoanelor declarate incapabile și al persoanelor cu capacitate de exercițiu limitată	24
1.2.2. Accesul la justiție al persoanelor cu funcții de demnitate publică	28
1.2.3. Tragerea la răspundere disciplinară în cumul cu răspunderea penală	29
1.2.4. Asigurarea dreptului la un proces echitabil prin individualizarea sancțiunilor	31

1.2.5. Termenul de executare a creanțelor asupra statului	35
1.2.6. Revizuirea unui act judecătoresc	37
1.3. Presumția nevinovăției	39
1.3.1. Obligatorietatea audierii în cadrul anchetei disciplinare	39
1.4. Dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle	41
1.4.1. Claritatea normelor ce reglementează liberarea provizorie sub control judiciar	41
1.5. Libertatea individuală și siguranța persoanei	42
1.5.1. Principiul proporționalității și rezonabilității la aplicarea arestului preventiv	42
1.5.2. Durata maximă a mandatului de arest	44
1.5.3. Durata totală a arestului preventiv	45
1.5.4. Concluziile Curții	46
1.5.5. Explicarea modului de executare a Hotărârii Curții Constituționale nr. 3 din 23 februarie 2016	47
1.6. Viața intimă, familială și privată	48
1.6.1. Recoltarea probelor biologice în cadrul examenului medical	48
1.7. Libertatea conștiinței	50
1.7.1. Limitele libertății de conștiință	50
1.7.2. Statul laic	52
1.8. Dreptul la informație	52
1.8.1. Accesul la informațiile deținute de Agentul guvernamental	52
1.9. Dreptul la administrare	55
1.9.1. Conflictul de interese la exercitarea funcției	55
1.10. Libertatea de asociere	56
1.10.1. Calitatea de membru al asociației de coproprietari în condominiu	56
1.11. Dreptul la muncă și la protecția muncii	58
1.11.1. Suspendarea contractului individual de muncă	58
1.12. Dreptul la proprietate privată și protecția acesteia	60
1.12.1. Interzicerea transferului și retragerii mijloacelor bănești din conturile bancare ale persoanelor afiliate unei bănci comerciale	60
1.12.2. Excluderea dreptului de a privatiza locuințe de serviciu	61
1.12.3. Notificarea debitorului ipotecar	63
1.12.4. Moștenirea părții sociale a societății cu răspundere limitată	65
1.12.5. Transmiterea instalațiilor și rețelelor publice de alimentare cu apă	66
1.13. Dreptul la asistență și protecție socială	68

1.13.1. Plata retroactivă a pensiei	68
1.14. Protecția persoanelor cu dizabilități	69
1.14.1. Drepturile și libertățile persoanelor cu dizabilități mintale	69
2. Autoritățile publice	72
2.1. Competența Guvernului de reglementare a sancțiunilor	72
2.2. Angajarea răspunderii Guvernului	74
2.2.1. Raporturile Parlamentului cu Guvernul. Angajarea răspunderii de către Guvern	74
2.2.2. Refuzul Președintelui Republicii Moldova de a promulga legea adoptată ca urmare a angajării răspunderii de către Guvern	76
2.3. Autoritatea judecătorească	77
2.3.1. Soluționarea imparțială a cauzelor de către judecători	77
2.3.2. Acțiunea în regres împotriva judecătorilor	79
2.3.3. Prelungirea mandatului expirat al judecătorilor Curții Supreme de Justiție	82
2.3.4. Forța executorie a hotărârilor judecătorești	85
3. Economia națională și finanțele publice	87
3.1. Concurența loială	87
4. Curtea Constituțională	89
4.1. Excepția de neconstituționalitate	89
4.2. Confirmarea rezultatelor scrutinului prezidențial din 13 noiembrie 2016 și validarea mandatului de Președinte al Republicii Moldova	91
4.2.1. Examinarea contestațiilor privind organizarea și desfășurarea alegerilor	91
4.2.2. Pretinsele încălcări invocate pentru anularea alegerilor	93
a) Suprimarea dreptului la vot al cetățenilor domiciliați peste hotarele țării, prin lipsa buletinelor de vot și organizarea deficitară a procesului de votare de către autoritățile publice	93
b) Transportarea organizată și coruperea alegătorilor cu domiciliul în stânga Nistrului	95
c) Implicarea reprezentanților Bisericii Ortodoxe din Moldova în campania electorală	97
d) Votarea multiplă	97
e) Distribuirea de către reprezentanții contracandidatului electoral Igor Dodon a materialelor cu caracter defăimător	97
f) Favorizarea de către instituțiile mass-media a contracandidatului electoral	98
Concluziile generale privind alegerea Președintelui Republicii Moldova	99

4.3. Prelungirea mandatului judecătorului Curții Constituționale până la numirea succesorului	100
5. Revizuirea Constituției	102
5.1. Limitările de fond și procedurale cu privire la modificarea Constituției	102
B Concluziile Curții	104
1. Prevederi recunoscute constituționale	104
2. Prevederi declarate neconstituționale	106
3. Interpretarea prevederilor constituționale	110
4. Validarea alegerii Președintelui Republicii	111
5. Validarea mandatelor de deputat	111
6. Deciziile Curții	112
6.1. Decizii de inadmisibilitate a sesizărilor privind controlul constituționalității actelor normative	112
6.2. Decizii de inadmisibilitate a excepțiilor de neconstituționalitate	113
6.3. Decizii de inadmisibilitate a sesizărilor privind interpretarea Constituției	116
C Adrese	116
D Opinii separate	131
TITLUL III . EXECUTAREA ACTELOR CURȚII CONSTITUȚIONALE	135
1. Nivelul de executare a hotărârilor care declară neconstituționale prevederile unor acte normative	137
2. Nivelul de executare a adreselor Curții Constituționale	138
TITLUL IV. COLABORĂRI ȘI ALTE ACTIVITĂȚI ALE CURȚII	143
1. Activitatea CCM în organizațiile internaționale	143
1.1. Cea de-a 8-a Conferință a șefilor de instituții membre ale Asociației Curților Constituționale care utilizează parțial limba franceză (ACCPUF)	143
1.2. Cea de-a 15-a reuniune a Consiliului mixt de justiție constituțională al Comisiei de la Veneția	145
2. Activitatea CCM în organizațiile regionale	146
2.1. Primul Congres al Asociației Justiției Constituționale a Statelor din Regiunea Mării Baltice și Mării Negre (BBCJ)	146
2.2. Forumul de la Vilnius	150
3. Participări la alte evenimente internaționale	152

4. Programe de cooperare cu parteneri externi	157
4.1. Proiectul Uniunii Europene „Suport pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova“	157
4.2. Proiectul Consiliului Europei „Suport pentru implementarea coerentă la nivel național a Convenției Europene pentru Drepturile Omului în Republica Moldova“	159
5. Întrevederi oficiale	160
5.1. Vizită la Consiliul Europei și Curtea Constituțională Federală a Germaniei	160
5.2. Vizite de curtoazie	162
6. Evenimente organizate și desfășurate de Curtea Constituțională	164
7. Vizite de studiu, concursuri tematice pentru elevi și studenți	168
TITLUL V. ACTIVITATEA CURȚII CONSTITUȚIONALE ÎN CIFRE	173
A Date statistice pentru anul 2016	175
B Excepții de neconstituționalitate în evoluție în perioada anilor 1995-2016	184
C Evoluția activității Curții Constituționale în perioada anilor 1995-2016	186
D Hotărârile și avizele Curții Constituționale pronunțate în anul 2016	188

